

”Kehitysapua ei pitäisi nähdä ihmelääkkeenä kehitykseen” s. 4.

Kehitys Utveckling

3.2012

ULKOASIAINMINISTERIÖ | UTRIKESMINISTERIET

Kabul
elää arkea

Osta kengät
Etiopiasta!

Libanon
kommer
ut ur
garderoben

TEEMA:
Luonnon-
varat

- Etsintäkuulutettu: hyvä kaivoslaki s. 28
- Veden arvo nousee s. 48
- Förbannelse eller välsignelse
– Moçambiques naturrikedomar s. 32

Pääkirjoitus

ERJA-OUTI HEINO

Valtioneuvoston budjetti-riihessä päähuomion vei tuttu tavoiteluku 0,7. Tällä kertaa ei tosin puhuttu niinkään maailman köyhien auttamisesta kuin suomalaisesta vanhusten hoidosta.

Talustilanteen vuoksi sekä vanhusten hoidon hoitajamitoituksessa että kehitysyhteistyömäärärahojen bruttokansantulo-osuudessa maaginen 0,7 jäi matkan päähän.

Yhtä mieltä oltiin siitä, että määrällinen maali – vaikka se täyttyisi-kin – ei takaa hyvää lopputulosta. On kiinnitettävä huomiota laatuun ja siihen, että tehdään oikeita asioita.

Julkista keskustelua kehitysyhteistyöstä käydään yhä tyypillisemmin epäilevään sävyyn. Saharan eteläpuolisen Afrikan köyhyys ei ota helittäkseen, vaikka yhteistyötä on tehty vuosikymmeniä. Syviä köyhyyden taskuja on myös kehittyneissä maissa ja maanosissa. Mihin kehitysyhteistyö kelpaa?

Helsingissä toimiva YK-yliopiston kehitystaloustieteen tutkimuslaitos UNU-WIDER otti puolitoista vuotta sitten selvittääkseen, mikä avussa toimii. Herätteenä oli Tanskan silloisen kehitysministerin tuskastunut kysymys. Hän halusi rakentaa maansa apuohjelmaa hyvien näyttöjen pohjalta, mutta ei saanut tuloksista oikein tolkkua.

”Kehitysapua ei koskaan pitäisi nähdä ihmelääkkeenä kehitykseen”, UNU-WIDERin tutkijaryhmä huomauttaa (s.4.). Se kehottaa realismiin: avun määrä jää jopa sitä eniten vastaanottavissa maissa henkeä kohden

vaatimattomaksi. Ja vaikka tehokkaamman valtion rakentamisessa voidaan auttaa, niin toimivaa valtiota ei ulkoisella avulla korvata.

UNU-WIDERin tutkimus kuitenkin osoittaa, että kehitysyhteistyö on vajaan 40 vuoden aikana lisännyt talouskasvua keskimäärin yhdellä prosenttiyksiköllä vuodessa. Tutkijat kehottavat malttamattomia muistamaan, että kehitys ei tapahdu hetkessä eikä kehitysapu toimi irrallaan kaikesta muusta, mitä ympärillä tapahtuu.

Tällä hetkellä monessa Suomen pitkäaikaisessa afrikkalaisessa yhteistyömaassa tapahtuu aika paljon.

”Tuskin kuluu kuukauttaakaan ilman uutta öljylöydystä Afrikassa”, toteaa *The Economist* pääkirjoituksessaan (1.9.2012).

Teemasivuilla syvennytään luonnonvaroihin. Merkittävät kaasua ja öljylöydökset tai mineraaliesiintymät muuttavat näkymää yhteistyömaiden kehitykseen ja kumppaneiden rooliin siinä.

Avun määrällä on edelleen merkitystä, sillä nyt löydettyistä luonnonvaroista ei koidu tuloja moniin vuosiin. Mutta yhä keskeisemmäksi kysymykseksi nousee, miten kehitysyhteistyöllä voidaan vaikuttaa siihen, että luonnonvarat hyödyttävät aikanaan koko kansaa. Sen sijaan, että niiden tuotot valuvat maasta ulos ja ilahduttavat kotimaassaan lähinnä pieniä eliittejä.

Afrikan mantereen historia toistaa opettavaista tarinoita siitä, miten rikkautet kääntyvät kurjuudeksi joko ulkoisista tai sisäisistä syistä. Siirto-

maakaudella himoittujen raaka-aineiden saanti varmistettiin raa'alla voimalla, ja kylmän sodan vuosina poliittinen tarkoituksenmukaisuus pesi periaatteet. On myös ihan riittävästi esimerkkejä siitä, miten luonnonvarat toimivat kehitysloukkuna tai ruokkivat konflikteja.

Mutta juoni kulkee toiseenkin suuntaan. Luonnonvarat luovat mahdollisuuksia, jotka voi käyttää viisaasti.

”Botswana on Afrikan Norja. Miten saataisiin lisää botswanaita ja norjia tälle planeetalle”, pohtii Annu Kekäläinen (s.24). Hän hahmottelee suuren luonnonvaratarinan käänteitä kuningas Leopoldin Kongosta viisaiden timanttien Botswanaan ja Tony Blairin EITI-aloitteen.

Vapaaehtoisuuteen perustuva EITI-aloite pyrkii tuomaan kaivos- ja energia-alan maksut ja verot julkisiksi. Myös EU:n komissio on tehnyt aloitteen, joka tähtää samaan suuntaan, ja Yhdysvalloissa on jo säädetty konkreettinen uudistus, joka velvoittaa pörssiin listautuneita kaivos- ja energiayhtiöitä suurempaan julkisuuteen.

Avoimuus on hyvä alku.

LIISA TAKALA

S. 16

Libanonissa Barra-aika-kauslehti puhuu ääneen homoseksuaalisuudesta. ”Det är första gången en homosexuell kille i Libanon poserar insvept i en Rainbow-flagga.”

Sisältö

- 4** Mitä virkaa on kehitysyhteistyöllä? UNU-WIDERin tutkijaryhmä vastaa tyypillisiin väittämiin kehitysyhteistyöstä.
- 10** Sahel taas hätää kärsimässä VIIVI BERGHEM
- 14** Ostin kengät Etiopiasta ERJA-OUTI HEINO
- 16** Libanon kommer ut ur garderoben BENGT SIGVARDSSON
- 20** Arabikevään voimanasiet uskovat uudistuksiin Suomessa vierailleet naisaktivistit Tawakkul Karman ja Farida Allaghi puhuvat arabinaisen asemasta muutoksissa. PASI NOKELAINEN
- 22** Rauhantekijät riviin Maailman tunnetuimmat rauhanpalkinnot ovat pian jaossa. JARMO PYKÄLÄ

Teema: Luonnonvarat – Naturtillgångar

- 24** Raaka-aineita ja raakaa voimaa Kertomus resurssikirouksesta ANNU KEKÄLÄINEN
- 27** Tuuli käy Kiinasta Päivällispöydissä punnitaan kehitysjärjestöjä ja raaka-ainekauppiaita. ELINA GRUNDSTRÖM
- 28** Etsintäkuulutettu: hyvä kaivoslaki Maailmanlaajuinen kaivosbuumi painostaa ratkaisemaan alan ongelmia, niin Suomessa kuin kehitysmaissa. MARJUT TERVOLA
- 31** Etelä-Sudan on öljykortin varassa ELIISA MÄKELÄ
- 32** Hopp och oro i Moçambique ANNA WALLENLIND
- 36** Kun hunajaruukku aukeaa Luonnonvarakiikossa on hyvä muistaa, että Mosambik on edelleen köyhä maa, sanoo UNU-WIDERin johtaja Finn Tarp. ERJA-OUTI HEINO
- 38** Kabul elää arkea HANNES HEIKURA
- 48** Veden arvo nousee Maapallon vesivarannot niukkenevat samalla kun kulutus kasvaa. Se vaatii toimia. PÄIVI ÄNGESLEVÄ
- 54** Kazakstanissa Aral-järvi palaa kaupunkiin VERNA LEINONEN
- 56** Indonesia, Norja ja kahden vuoden kieltolaki ELINA GRUNDSTRÖM

10 x APUA

Väitteitä ja vastauksia

YK-yliopiston kehitystaloustieteen tutkimuslaitoksen UNU-WIDERin tutkimusohjelma ReCom –Research and Communication on Foreign Aid etsii vastauksia siihen, millainen kehitysyhteistyö toimii ja mitä kehitysavulla on mahdollista saada aikaan.

Kehitys-Utveckling-lehti esitti UNU-WIDERin tutkijaryhmälle tyypillisiä kysymyksiä ja väittämiä kehitysyhteistyöstä tai -avusta. Niihin vastasivat UNU-WIDERin johtaja, kehitystaloustieteen professori **Finn Tarp**, instituutin varajohtaja ja pääekonomisti **Tony Addison**, taloustieteen ja valtiotieteiden tutkijat **Miguel Niño-Zarazúa** ja **Danielle Resnick** sekä kehitysekonomisti **Yongfu Huang**.

Mitä virkaa on kehitysyhteistyöllä? UNU-WIDERin tutkijat vastaavat.

2.

UNU-WIDER on tuonut esiin tarpeen realismiin: on asioita, joita kehitysyhteistyöllä voidaan saavuttaa ja toisia, joihin se ei pysty. Mihin kehitysapu kelpaa?

Kehitysapua ei koskaan pitäisi nähdä ihmelääkkeenä kehitykseen. Ensinnäkin avun määrä on sitä vastaanottavissa maissa henkeä kohti vaatimaton. Kannattaa olla realistinen sen suhteen, mitä muutamalla kymppillä voi saada aikaan.

Toiseksi, vaikka avunantajat voivat auttaa tehokkaamman valtion rakentamisessa, ne eivät koskaan voi korvata sitä. Kolmanneksi, konteksti on hyvin tärkeä. Joskus avun paras

1.

Miten on mahdollista sanoa, että kehitysapu tuottaa tulosta, vaikka Saharan eteläpuolissa Afrikassa köyhyys vallitsee ja kehitys on usein tuskallisen hidasta?

Kehitys on pitkän ajan prosessi. Miltä Afrikka näyttäisi ilman apua? Emme voi vain yksinkertaisesti tarkastella mannerta, joka on kohdannut monia ongelmia ja päätellä, että apu ei toimi. Sen sijaan tutkimuksemme osoittaa, että kehitysyhteistyö on ajalla 1970–2007 lisännyt kasvua keskimäärin yhdellä prosenttiyksiköllä vuodessa.

Erään selvityksemme mukaan kehitysapu on sitä paitsi hyvä sijoitus, sillä sen sisäinen korkokanta on vuositasolla ollut noin 16 prosenttia.

Afrikkaa ei taloudellisessa mielessä enää leimaa pelkästään köyhyys ja hidas kehitys. Afrikka on 2000-luvulla menestynyt paremmin kuin aiempina vuosikymmeninä. Tällä hetkellä seitsemän maailman kymmenestä nopeimmin kasvavasta taloudesta sijaitsee Afrikassa.

Vaikka pidetään mielessä, että monet afrikkalaiset elävät kurjuudessa, alueella on myös uutta dynaamisuutta ja kasvava keskiluokka. Tämä johtuu useista tekijöistä kuten vientihyödykkeiden hinnannoususta, luonnonvarojen löytymisestä ja monin paikoin lisääntyneestä poliittisesta vakaudesta. Kehitysavulla on ollut merkitystä myös instituutioiden rakentamisessa, hallitusten toimintatapojen parantamisessa sekä terveys- ja koulutusjärjestelmiin investoimisessa.

käyttötapa on lyhytaikainen humanitaarinen apu konflikteista kärsiville maille eikä sitä pidä edes nähdä kehityksen välineenä. Toisinaan se on parhaiten hyödyksi liikenneverkon rakentamisessa, lasten koulutuksen tukemisessa, rokotuksina tai tulevien päättäjien kouluttamisena.

Kuten jo todettiin, kehitys ei tapahdu hetkessä. Kehitysapu voi parantaa koulutustuloksia ja lisätä tuottavuutta, mutta tällaisten prosessien heijastuminen bruttokansantuotteeseen voi viedä vuosikymmenen tai kaksi. Vastaavasti toimivan infrastruktuurin rakentaminen voi kestää kymmenen vuotta ja tuottaa sen jälkeen hyötyä vuosikymmenten ajan.

3.

Perinteiset avunantajamaat kuten Suomi ja monet muut OECD-maat painottavat demokratian, ihmisoikeuksien ja kestäväen kehityksen kaltaisia suuria tavoitteita. Mihin mittaan kehitysyhteistyö auttaa kohti tämänkaltaisia päämääriä?

Ihmisoikeudet ovat kansainväliselle yhteisölle perustavaa laatua oleva huolenaihe. Viime kädessä suurimpien edistysaskeleiden takana ovat kotimaiset voimat, vaikkapa sellaiset karismaattiset hahmot kuin **Mahatma Gandhi** tai **Nelson Mandela**. Mutta avunantajilla voi olla merkitystä paikallisten kansalaisyhteiskunnan toimijoiden tukijoina.

Kehitysapua antavien maiden pitää välttää ihmisoikeusrikkomusten hiljainen hyväksyminen. Avunantajilla voi olla vipuvaikutusta sitä kautta, että ne kytkevät esimerkiksi yleiseen budjettitukeen ihmisoikeuksiin tai

4.

Köyhyyden vähentämisen mallimaista ovat olleet Kiina ja Vietnam. Eikö niissä pääroolia ole näytellyt talouskasvu? Avun merkitys vaikuttaa melko vähäiseltä.

Ei pidä paikkaansa, että köyhyyden vähenemisen Kiinassa ja Vietnamin sa voisi kokonaan selittää talouskasvulla. Totta kai kasvusta on ollut apua, mutta samaan aikaan molem-

demokratiaan liittyviä ehdollisuuksia. Tällä hetkellä kuitenkin donoreilta puuttuvat johdonmukaiset kriteerit avun käyttämisestä tällä tavoin.

Mitä demokratiaan tulee, kehitysyhteistyössä on kokonainen alakategoria, joka tunnetaan demokratiatukena. Tämä suuntautuu juuri poliittisten puolueiden, mediaorganisaatioiden ja kansalaisyhteiskunnan ryhmittymien tukemiseen. Ne kaikki ovat olennaisia vastuullisen ja osallistumiseen perustuvan poliittisen järjestelmän luomisessa. Monet vaalit etenkin konfliktista kärsineissä kehitysmaissa olisivat olleet vähemmän vapaat ja reilut ilman demokratiatukea. Mutta toisentyypinen apu, esimerkiksi budjettituki, voi yhtä lailla tukea avoimen ja pätevän julkisen sektorin luomisessa pidemmällä ajalla. Julkisten instituutioiden läpinäkyvyys ja tehokkuus ovat demokratian kannalta ihan yhtä tärkeitä kuin vaalit.

mat maat ovat toteuttaneet erityisiä köyhyyden vähentämiseen tähtäviä ohjelmia. Vaikka yksityisyritteliäisyys ja kasvu olivat Vietnamin tärkeässä roolissa, maa oli myös maailman suurin ulkoisen avun vastaanottaja useiden vuosien ajan.

Ja kuten sanottu, tutkimuksemme on lisäksi osoittanut, että avulla voi olla tärkeä rooli kasvun edistämisessä.

5.

Yleinen epäily on, että kehitysyhteistyö toimii paikallisesti ja yksittäisten hankkeiden tasolla, mutta ei ole kovinkaan merkittävää makrotaloudellisen kehityksen kannalta. Miten vastaatte tähän?

Makrotalouden kehitystä käsittelevän kirjallisuuden perusteella näyttäisi siltä, että käsillä on niin sanottu mikro-makro-paradoksi: apu toimii hanketasolla, mutta sen vaikutusta on vaikea havaita makrotasolla. Mutta vaikka jotkut tutkimukset eivät ole kyenneet osoittamaan kehitysavun vaikutuksia talouskasvuun, se ei tarkoita, etteikö niitä olisi. Kyse on yksinkertaisesti siitä, että sekä metodologiassa että kerätyssä tiedossa on ollut puutteita.

ReCom-tutkimusohjelmassamme teemme systemaattisesti työtä metodologian ajantasaisuuden eteen ja paremman tietoaineiston kokoamiseksi. Sen johdosta olemmekin kyenneet osoittamaan avun vaikutuksen talouskasvuun. Tämä vaikutus on täsmälleen sen suuruinen kuin mitä voi modernin kasvuteorian pohjalta odottaa. Sitä ei löydetty 10–15 vuotta sitten, mutta nyt se on havaittu.

Mikro-makro-paradoksilla ei siis ole tieteellistä pohjaa vaan kyse on ollut epätäydellisestä informaatiosta.

6.

Voiko kehitysyhteistyö olla haitallista? Kriitikoiden mukaan se luo riippuvuutta, epäterveitä kannustimia ja rinnakkaisia rakenteita, jotka eivät ole omiaan viemään taloudellista kehitystä kestäväälle uralle.

Mikä tahansa ulkoinen interventio voi olla haitallinen, jos se on jo suunniteltu tai toteutettu huonosti. On olemassa esimerkkejä siitä, että kehitysavulla on rahoitettu väärä hankkeita.

Yhteistyöllä voi olla joko tahallisia tai tahattomia haittavaikutuksia. Mutta sama pitää paikkansa myös minkä tahansa muun ulkoi-

sen sijoituksen tai minkä vain ulkomaisen yrityksen kohdalla. Ei ole olemassa mitään sellaista taloudellista toimintaa, josta kokonaan puuttuisi mahdollisuus ongelmiin. Tämä ei koske pelkästään kehitysmaita vaan myös kehittyneitä maailmaa kuten viimeaikaiset talouskriisit elävästi osoittavat.

Juuri tämän takia on tärkeä keskustella erityyppisen avun hyödyistä ja haitoista ja juuri tämän vuoksi tarvitaan vankkaa ja täsmällistä tutkimusta. Se auttaa ymmärtämään, missä ulkoinen apu toimii parhaiten ja miten sen kielteiset vaikutukset voidaan minimoida.

7.

Kehitysapu voi lisätä korruptiota tai tarjota tilaisuuden edistää omaa etua yhteiskunnan kehityksen sijaan. Pitäisikö avusta kokonaan pidättäytyä, jos korruption tai väärinkäytösten riski on ilmeinen?

Kun resursseja myönnetään, korruption mahdollisuus on aina olemassa. Se on todellisuutta sekä kehitysmaissa että kehittyneissä maissa. Pitäisikö avusta tämän takia luopua? Se päätös vahingoittaisi monia kehitysmaiden köyhiä ihmisiä. Samanaikaisesti avunantajien pitää kuitenkin harkita tekojensa vaikutuksia ja minimoida korruption riski esimerkiksi huolehtimalla

asianmukaisesta kontrollista ja kunnollisista tilintarkastuksista.

Avulla on ollut ratkaiseva merkitys siinä, että moniin Afrikan maihin on saatu luoduksi kestävällä pohjalla toimivat ja aktiiviset korruption vastaiset virastot.

Avunantajien on varottava enää heikentämästä kumppanimaiden julkisen sektorin kapasiteettia värväämällä palvelukseensa pätevää henkilökuntaa, jolle paremmat palkat ovat houkutin. Yksi mahdollisuus laajentaa kehitysmaiden inhimillistä pääomaa on lisätä yliopistojen ja toisen asteen koulutuksen rahoittamista sekä kannustaa muualle muuttaneita palaamaan kotimaihinsa.

8.

Kehitysyhteistyössä on riskinsä eikä se aina onnistu. Tällä hetkellä kehitysavun antajat painottavat sen tuloksia, jotta veronmaksajat edelleen uskoisivat kehitysyhteistyöhön. Johtaako tämä parempaan apuun? Vai voiko tulosten korostaminen tuottaa niitä entistä vähemmän?

Yhteiskunnallinen kehitys on haaste myös omissa maissamme eikä meillä voi olla vastauksia kaikkeen.

Vaikka apu keskimäärin toimii ja tuottaa tulosta, on totta, ettei se tee sitä aina. On myös totta, että juuri nyt avun antajien yhteisö sitoutuu vahvasti tulosperustaisuuteen. Apua antavat maat haluavat saada aikaan tuloksia, jotka vakuuttavat omia veronmaksajia. Veronmaksajia ei kuitenkaan pitäisi aliarvioida. Heillä on usein aika hyvä käsitys siitä, miten asiat todellisuudessa toimivat.

Tiedämme, että apu ei parane, jos alamme katsoa sitä lyhyellä aikajänteellä. Jos halutaan saada tuloksia huomenna, tehdään asioita, joilla on välitön vaikutus, esimerkiksi vaikkapa suuren mittaluokan infrastruktuurihankkeet. Ne eivät kuitenkaan välttämättä ole juuri niitä toimia, jotka pitkällä ajalla johtavat parhaaseen laadulliseen vaikutukseen.

Jos omaksumme vain lyhyen aikavälin tavoitteita, riskinä on, että paneudumme tiettyihin kapea-alaisiin aloitteisiin. Esimerkiksi koulutusta ei voi tukea, jos haluaa, että sijoituksen tuotto on nopeasti nähtävillä.

10.

Entä mitkä kolme epäonnistumista ovat opettaneet jotakin olennaista siitä, mihin apua ei kannata käyttää?

On kolme suurta läksyä, jotka olemme oppineet toiminnasta kylmän sodan aikaan sekä myöhemmin 1980- ja 1990-luvulla.

Kylmän sodan vuosina apua virtasi pahasti korruptoituneille hallinnoille, koska oman poliittisen leirin valtioita haluttiin tukea. Niin ei olisi pitänyt tehdä. Esimerkiksi Mobutun hallitsemien Zairen tukeminen oli iso virhe. Sen johdosta avunantajat ovat nyt paljon valikoivampia, jotta välttävätkin räikeän turmeltuneiden valtioiden pönkittämisen.

Radikaalien ryhmien rahoittaminen kylmän sodan vuosina oli toinen virhe. Apua käytettiin talibanien tai muiden puolisoitolaisten ääriliikkeiden tukemiseen. Ne nähtiin vasemmistolaisten hallitusten vastavoimana. Tällä oli erittäin negatiivisia pitkän aikavälin vaikutuksia, jotka ovat edelleen näkyvillä esimerkiksi Afganistanissa ja Kolumbiassa.

Tapa, jolla rakennesopeutusohjelmia 1980-luvulla ja 1990-luvun alussa toteutettiin, oli myös virhe. Vaikka kehitysmaiden talouksissa tehtiin valtavia muutoksia, se ei johtanut merkittävään kasvuun. Tuon ajan jälkeen avun antajat ovat tiedostaneet, että markkinat yksin eivät aja kehitystä eteenpäin vaan instituutioilla ja hallituksilla on elintärkeä rooli. •

Tutkijoiden vastaukset kokosivat ja editoivat Carl-Gustav Lindén ja Annett Victorero UNU-WIDERistä, kysymykset ja käännös englannista suomeksi Erja-Outi Heino.

9.

Jos pitäisi nimetä globaalisti avun kolme tärkeintä aikaansaannosta, mille antaisitte äänenne?

Yleisellä tasolla tärkeä saavutus on ollut se, että kehitysyhteistyö on kyennyt mukautumaan muuttuviin olosuhteisiin ja vaikuttamaan myönteisesti kauppaan ja taloudelliseen kehitykseen. Jeffrey Sachs'n kirja *The End of Poverty: How we can make it happen in our lifetime* (2005) luettelee pitkän listan asioita, joihin apu on tässä mielessä vaikuttanut.

Vähän yksityiskohtaisemmin voidaan sanoa, että monien konfliktista kärsineiden maiden siirtyminen rauhaan, sovintoon ja demokratiaan olisi ol-

lut paljon hitaampi ilman kansainvälisten avun antajien tukea. Selvä esimerkki on Mosambik vuonna 1994: avunantajat rahoittivat lähes sataprosenttisesti sisällissodan jälkeiset ensimmäiset vaalit. Apuyhteisö loi jopa vaalirahaston, jonka turvin pääoppositiivipuolue Renamo pystyi osallistumaan. Tämä oli tärkeää, jotta Renamo näkisi sodan sijaan demokratian perusteltuna keinona ajaa etujaan.

Avulla on ollut suuria saavutuksia myös terveydessä. Rokotuskampanjat, ripulitautien ehkäisy ja muut apurahoitteiset terveysohjelmat ovat olleet hyvin merkittäviä siinä, että imeväiskuolleisuus on saatu laskuun.

Politiikka tekee eron

NOGALESIN KAUPUNKI sijaitsee molemmin puolin Yhdysvaltojen ja Meksikon välistä rajaa.

Pohjois-Nogalesissa ihmiset käyvät kouluja, tekevät työtä ja perustavat yrityksiä. He käyvät kauppaa, säästävät ja lainaavat rahaa sekä mahdollisuuksiensa mukaan sijoittavat pääomiaan itsensä ja lastensa hyväksi.

Toisin on kaupungin eteläosassa, jossa ihmiset elävät köyhästi ja yrittävät selviytyä päivästä toiseen. Koulutus on keuhkoa ja työpaikat vähissä.

Mistä elintasero johtuu?

Kirjassaan *Why Nations Fail* Massachusettsin teknillisen korkeakoulun MIT:n taloustieteen professori **Daron Acemoglu** ja Harvardin yliopiston hallintotieteen professori **James A. Robinson** selittävät eroa poliittisten ja taloudellisten instituutioiden kehitysasteella: Yhdysvalloissa ne tukevat ihmisiä osal-

listumaan yhteiskunnan toimintaan laaja-alaisesti, Meksikossa eivät.

Vastaavia valtiorajojen erottamia elintasokuiluja he löytävät muun muassa Etelä- ja Pohjois-Koreasta.

Acemoglu ja Robinson nimeävät yhteiskunnan kehityksen kannalta olennaiseksi poliittiseksi instituutioksi demokratian, joka perustuu yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen. Se estää vallan keskittymisen yhdelle, omaa etuaan ajavalle klikille.

Taloudellisia instituutioita ovat puolestaan lait, jotka takaavat omaisuuden suojan ja mahdollisuuden vaurastua omalla työllä ja ansiolla.

Yhdessä nämä inklusiivisiksi kutsutut instituutiot kannustavat ihmisiä te-

kemään työtä, vaurastumaan, luomaan uutta ja huolehtimaan yhteiskunnallisesta rauhasta. Päinvastaisessa tilanteessa valtiot voivat hetken aikaa tuottaa talouskasvua, joka ei kuitenkaan hyödytä tavallisia kansalaisia.

Kirjoittajat perustelevat näkemyksiään laajalla historiallisella aineistolla. He eivät kiistä luonnonolojen ja kulttuuristen erojen vaikutusta kansakuntien varallisuus- ja hyvinvointieroihin. Silti he muistuttavat, että kaikki taloudelliset instituutiot ovat ihmisten luomuksia. Vastaavasti politiikka on prosessi, jossa ihmiset itse valitsevat, kuinka he haluavat yhteiskuntaansa hallita.

ACEMOGLU, DARON & ROBINSON, JAMES A. 2012. *Why Nations Fail. The Origins of Power, Prosperity, and Poverty*. Profile Books.

Apu vaatii exit-strategian

KANSAINVÄLISTÄ KEHITYSYHTEIS-
TYÖTÄ on harjoitettu nelisenkymmentä vuotta. Aasiassa ja Latinalaisessa Amerikassa työ on tuottanut tulosta, paikoin myös Afrikassa. Silti liian monet valtiot ovat yhä köyhiä ja kykenemättömiä vastaamaan omasta kehityksestään.

Irlantilainen kehitys yhteistyön asiantuntija **Derek Fee** pohtii alan historiaa, nykyisyyttä ja tulevaisuutta kirjassaan *How to Manage an Aid Exit Strategy*. Erityisesti häntä kiinnostavat keinot, joilla köyhät maat kykenevät luomaan hyvinvointia omin avuin, ilman ulkopuolista kehitys yhteistyö rahoitusta.

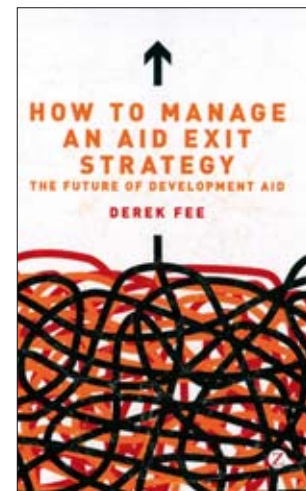
Nyt kansainvälisen kehitysavun osuus Afrikan maiden bruttokansantu-
lostosta on keskimäärin 10–20 prosenttia.

Fee korostaa poliittisten ja taloudellisten instituutioiden kehittämistä. Hän viittaa Etelä-Korean, Botswanan ja

Namibian kaltaisten maiden menestystarinoihin, joissa valtio on kyennyt luomaan kansalaisia palvelevan hallintokoneiston. Toimiva yhteiskuntarakenteen houkuttelee myös ulkomaisia investoijia, Fee muistuttaa.

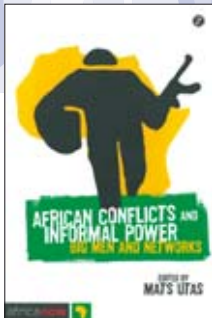
Tärkeää on myös kehittää oikeudenmukaista verotus- ja veronkeruujärjestelmää, joka samalla vahvistaa valtion ja kansalaisten keskinäistä luottamusta.

Fee korostaa, että instituutioiden kehittäminen on hidasta mutta välttämätöntä. Ulkopuolisella kehitysrahoituksella voidaan saada paljonkin aikaan, kunhan apu on ajallisesti ja rahallisesti rajattua sekä hallinnollisesti pienimuotoista. Hän ottaisi mallia Marshall-apuna tunnetusta rahoitusmekanismista, jolla toisen maailmansodan jälkeen Eurooppa jälleenrakennettiin lyhyessä ajassa.

FEE, DEREK. 2012. *How to Manage an Aid Exit Strategy. The Future of Development Aid*. Zed Books.

UTAS, MATS. 2012. *African Conflicts and Informal Power. Big Men and Networks.* Zed Books.

Isot Miehet hallitsevat

AFRIKKALAISET YHTEISKUNNAT

toimivat monesti epävirallisten miesverkostojen varassa. Niin sanottujen Isojen Miesten liittoutumat keskittävät itselleen valtaa varsinkin konfliktien aikana, kun viralliset hallintokoneistot menettävät osin tai kokonaan otteensa valtion asioiden hoidosta.

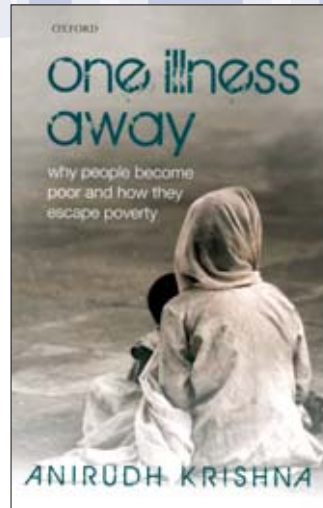
Esimerkiksi Somaliassa suku- ja klaaniperustaiset verkostot välittävät tietoa, rahaa, tavaraa ja ihmisiä Afrikan sarven lisäksi Persianlahden maissa, Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Silti vain osa somalialaisten verkostoista on rikollisia, kirjoittaa Pohjoismaisen Afrikka-instituutin tutkija **Mats Utas** toimittamassaan kirjassa *African Conflicts and Informal Power*.

Aina Isojen Miesten verkostot eivät perustu uskontoon, etnisyyteen tai koptipaikkaan, vaan ne rikkovat sosiaalisia ja taloudellisia luokkarajoja. Verkostojen jäsenet eivät välttämättä toimi edes yhteisen päämäärän hyväksi.

Utas luonnehtii Isoja Miehiä verkostojensa solmuiksi. Heidän asemansa pohjaa henkilökohtaisiin suhteisiin, jotka he onnistuvat muuntamaan strategiseksi vallankäytöksi ja muiden ihmisten hallitsemiseksi. Alamaistensa uskollisuuden vastineeksi he tarjoavat erilaisia palveluita ja suojelua. Isojen Miesten valta-asema on kuitenkin epävakaa ja vaatii siksi jatkuvaa väkivaltaistakin varmistamista.

Epävirallisuudestaan – ja usein rikollisuudestaankin – huolimatta useat afrikkalaiset miesverkostot toimivat tiiviissä yhteistyössä valtion virallisen sektorin kanssa.

Uppsalan yliopiston tutkija **Ilmari Käihkö** muistuttaa, että Afrikan poliitikassa valtio ja epäviralliset verkostot tarvitsevat ja auttavat toisiaan. Usein Isot Miehet pääsevät hallitsemaan valtiota verkostojensa välityksellä kuin omaa liikeyritystään. Yhteiskuntien verkostorakenteet on otettava huomioon esimerkiksi konfliktien jälkeisissä rauhan- ja vallanjakoneuvotteluissa, Käihkö toteaa.

KRISHNA, ANIRUDH. 2010. *One Illness Away. Why People Become Poor and How They Escape Poverty.* Oxford University Press.

Ennen kuin kierre alkaa

KYMMENEN VUOTTA sitten **Kadija Nantoga** eli miehensä kanssa vakavaa arkea Ugandan maaseudulla. Pariskunta työskenteli läheisessä kahvitehtaassa, asui omassa talossaan sekä viljeli papuja ja kassavaa omassa pellossaan. Tytär ja poika kävivät yksityiskoulua.

Nantogan elämä muuttui perusteellisesti, kun hänen miehensä kuoli bussionnettomuudessa ja hieman myöhemmin hän itse jäi työttömäksi. Parin vuoden kuluttua poika menehtyi lääkäreillekin tuntemattomaan sairauteen. Työttömänä yksinhuoltajana Nantoga joutui myymään kaiken omaisuutensa selviytyäkseen sairas- ja hautajaiskuluista. Talostaan hän ei kuitenkaan luopunut.

Nyt Nantoga elättää satunnaisilla tuloillaan tyttärtään, jolla ei ole enää varaa käydä koulua.

Kirjassaan *One Illness Away* yhdysvaltalaisen Duken yliopiston professori **Anirudh Krishna** selittää, kuinka köyhyyden taustalla on usein pieniä mutta kerätyviä mikrotason vastoinkäymisiä. Nantogan

tavoin kaikki köyhät eivät siis synny köyhiksi vaan vajoavat kurjuutensa vaiheittain, pitkän ajan kuluessa.

Yleisimmiksi köyhtymisen syiksi Krishna nimeää onnettomuuksista ja sairauksista koituvat taloudelliset menetykset. Ne saattavat perheet helposti perikatoon, vaikka niiden tuhovaikutuksia voitaisiin lieventää muun muassa kattavalla terveydenhoito- ja vakuutusjärjestelmällä.

Krishna kuvaa köyhyyden kaksisuuntaiseksi ilmiöksi, jossa samaan aikaan toiset köyhtyvät ja toiset vaurastuvat. Hänen mielestään köyhyyden vastaisessa taistossa pitäisikin keskittyä nykyistä enemmän köyhtymisen ehkäisemiseen ja vasta sitten auttaa nykyisiä köyhiä parantamaan elintasoaan. Se taas onnistuu toimeentulokeinoja monipuolistamalla.

Köyhiä on myös kannustettava vaurastumaan eikä vain tyytymään kädestä suuhun -elämiseen, Krishna kirjoittaa. Roolimallien lisäksi se edellyttää koulutusta ja tietoa erilaisista työmahdollisuuksista.

Sahel taas hätää kärsimässä

Länsi-Afrikan Saheliin iski kuivuudesta johtuva katastrofi ennen kuin edellisestä kriisistä oli ehditty toipua. Sopeutuminen yhä useammin toistuviin kuiviin kausiin on osoittautunut vaikeaksi, ja vaarana on ajautuminen loputtomaan hätäapuun.

Poltetun saven värinen tie halkoo peltoja, joilla karjalaumat riipivät auringon polttamaa ruohoa. Kuivuneet lehmän ruhot kertovat nälästä. Auto pysähtyy rapatun talon pihaan, kyydissä on durra-säkki, josta riittää syötävää kuukaudeksi **Vigray Guiyassarin** 14-henkiselle perheelle.

”Tämä vuosi on ollut raskas meille. Viimeisin sato epäonnistui, kun ei satanut. Eläimet olivat aiemmin turvana, mutta nyt nekin ovat kuolleet. En pystynyt ruokkimaan niitä, kun hädin tuskin pystyn ruokkimaan lapseni.”

”Ruuanhinta on korkeampi kuin koskaan, ja omat varastoni loppuivat jo joulukuussa. Vanhimmat poikani olen lähettänyt kaupunkiin töihin. Heidän rahalahetystensä turvin olemme selvinneet kuluneen vuoden.”

Burkinafasolaisessa Bargan-kylässä asuvan Vigrayn tarina ei ole poikkeus. Ruokakriisistä kärsii 20 miljoonaa ihmistä Afrikan halkaisella Sahelin alueella. Burkina Fason ohella tilanne on vaikea Tšadissa, Malissa, Mauritaniassa, Senegalissa, Nigerissä, Nigeriassa, Kamerunissa ja Gambiassa.

SATO RIIPPUU OIKUKKAISTA SATEISTA
Sahelin tilannetta vaikeuttavat krooninen köyhyys, ruuan maailmanmarkkinahintojen nousu, hyönteisten aiheuttamat tuhot, konfliktierkkä ja turvaton

ympäristö sekä näiden seurauksena syntynyt pakolaisuus.

Saharan autiomaan eteläpuolella sijaitseva alue on karusta maaperästä huolimatta yksi Afrikan tärkeimmistä vilja-alueista. Sahelin alueella viljellään hirsiä, maissia, durraa, kassavaa ja riisiä. Enemmistö ihmisistä on osin maanviljelijästä elantonsa saavia paimentolaisia. Nyt heidän elinkeinonsa on uhattuna.

Satojen menestys on kiinni sateista. Pienetkin muutokset voivat aikaansaada tuhoisia seurauksia. Kyse ei ole vain sateiden puutteesta, vaan sateiden katkonaisuus ja hajanaisuus aiheuttavat ongelmia.

Sahelin kuivuussyklit ovat tihtyneet eikä aikaisemmista kausista enää ehditä toipua ennen kuin uusi jo alkaa. Alueella on koettu vakava ruokakriisi myös vuosina 2005, 2008 ja 2010.

VIHOVIIMEINEN OMAISUUS MYNTIIN

Mandao Ndao seisoo keskellä kuivunutta peltoa. Hän on saanut uudet työkalut Senegalin Punaisen Ristin jakelusta ja seuraavana päivänä hän saa siemeniä.

”Huonon sadon seurauksena jouduin myymään työkaluni, joten minun on pitänyt vuokrata ne. Aikoinaan perheeni sato oli 1 000 kiloa maissia, mutta nyt vain 100 kiloa.”

Monet alueen asukkaat eivät ole vielä toipuneet edellisestä, vuoden 2010

ruokakriisistä. Velkaa on entuudestaan ja varastot ovat ehtyneet monilla jo joulukuussa. Selviytymiskeinojen huvetessa ihmiset myyvät omaisuutensa, maataloustyökalut ja karjan.

Asan Soulla on neljä vaimoa ja 27 lasta. He ovat syöneet monien muiden länsiafrikkalaisten tapaan vain yhden aterian päivässä jo usean kuukauden ajan.

”Olen joutunut myymään lähes kaiken. Minulla on enää viisi lehmää jäljellä, ennen minulla oli niitä kaksisataa”, kertoo Asan Sou Thieppen kylän ruokajakelussa Senegalissa.

Sahelin alueen eläintorit ovat täynnä. Hinnat ovat alhaalla, koska umpikujaan ajautuneet paimentolaiset yrittävät selviytyä myymällä eläimensä samaan aikaan. Pahimmillaan karja näännyy ja kuolee, kun paimentolaisilla ei ole mahdollisuuksia ruokkia eläimiään.

Ihmiset ovat aliravittuja, sillä ruokaa on liian vähän ja ravinto on yksipuolista. Aliravittu ihmiset sairastavat tavanomaista enemmän eivätkä pysty hankkimaan vähäistäkin toimeentuloa.

Ruokakriisi uhkaa revetä nälänhädäksi, jos seuraavakin sato tuhoutuu.

LAPSILLE HINTA ON KOVIN

Sahelin ruokakriisin aikana lasten aliravitsemuksesta on tullut entistä suurempi ongelma. Alle viisivuotiaat lapset kuuluvat pahimpaan riskiryhmään. Sai-

KUIVUUSYKLIT TIHENEVÄT: AIEMMASTA EI OLE TOIVUTTU, KUN SEURAAVA JO ALKAA.

rastelun ja aliravitsemuksen seurauksena lasten kehitys jää jälkeen eikä välttämättä koskaan saavuta sitä tasoa, joka ilman ruokakriisiä olisi ollut mahdollista.

”Viimeaikoina aliravitsemustapaukset ovat vieneet lähes kaiken ajan. Vastaanotolle tulee loputtomasti apua tarvitsevia lapsia”, kertoo Caloun kylän klinikan johtaja **Purla Gustav**.

Hän on työskennellyt Burkina Fason pohjoiskolkassa olevalla Punaisen Ristin tukemalla klinikalla viisi viime vuotta. Viime vuoteen verrattuna lasten vakavat aliravitsemustapaukset ovat lähes kolminkertaistuneet, lievemmät tapaukset kaksinkertaistuneet.

Caloun-kylä ei ole poikkeus: Sahelin alueella yli viisi miljoonaa alle 5-vuotiaa lasta kärsii aliravitsemuksesta. Heistä miljoona on vakavasti aliravittuja ja hengenvaarassa.

VAARANA IKUINEN HÄTÄAPU

Sahelin alueella seitsemän Punaisen Ristin kansallista yhdistystä on tehnyt

kansainvälisen hätäapuvetoomuksen. Tavoitteena on tukea itsenäistä elinkeinojen harjoittamista. Se vähentää yhteisöjen riippuvuutta ulkopuolisesta avusta ja antaa paremmat valmiudet kohdata kuivuuskausia tulevaisuudessa.

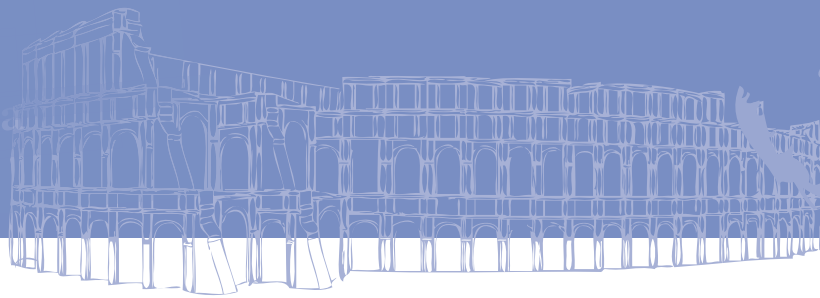
Tilanne on monin paikoin niin paha, että perinteinen hätäapu on ainoa vaihtoehto. Sitä on jatkettava loputtomasti, jos alueen ihmisiä ei auteta sopeutumaan pitkäjänteisten kehitysohjelmien avulla. Kahden tai kolmen vuoden kuluttua kuivuus iskee uudelleen ja miljoonia ihmisiä joutuu taas nälänhädän partaalle.

Nyt apua saaneilla on ruokaa kuu-kaudeksi. 50 kilon säkin jälkeen on luotettava sadon onnistumiseen ja siihen, että ihmiset ovat jälleen omavaraisia. Silloin hätäapu on toiminut siltana pahimman nälkäkuilun yli. Eikä esimerkiksi Asan Soun tarvitse myydä viimeisiä lehmäään. •

Kirjoittaja on Suomen Punaisen Ristin tiedottaja.

Suomesta hätäapua Saheliin

Suomen Punainen Risti on tukenut Sahelin avustusoperaatiota vuonna 2012 yhteensä 3,15 miljoonalla eurolla. Siitä Nigeriin ja Maliin on lähetetty 1,8 miljoonaa euroa, Senegaliin ja Burkina Fasaan miljoona euroa ja Tšadiin 350 000 euroa. Apu on rahoitettu ulkoasianministeriön kehitysyhteistyövaroista sekä Punaisen Ristin katastrofirahastosta.

Kalastus vaikeutuu kaikkialla

Kalastajat kamppailevat kutistuvien saaliiden kanssa Malawin Chilwajärvellä ja Papua-Uuden-Guinean rannikolla. Taustalla vaikuttavat ilmastonmuutos ja liiallinen pyynti. Mauritiuksen saarivaltiossa syytetään Euroopan unionia kalojen rosvoamisesta.

Suuri järvi uhkaa kadota

MALAWI Malawin Chilwajärven pinta on laskenut vaarallisen alas. Järven pelätään katoavan, jos sateet jäävät jatkossakin vähiin.

Chilwa on 60 kilometriä pitkä ja 40 leveä, mutta vuonna 1995 se kuivui kokonaan, kun useamman vuoden sademäärät jäivät alle tuhannen millimetrin. Nyt ollaan samalla tiellä, alueen ilmastonmuutosohjelman asiantuntija professori **Sosten Chiotha** sanoo.

Rannikon kalastajat ja maanviljelijät ovat joutuneet muuttamaan vesirajan perässä, mikä aiheuttaa väen kasautumista tietyille rannoille.

Järven vaikutusalueella asuu noin 1,5 miljoonaa ihmistä. Siitä on pyydetty normaalisti vuodessa 17 000 tonnia kalaa eli viidennes koko Malawin tuotannosta.

Chilwalla vuodesta 1981 kalastanut **John Kabango** kertoo, että ennen vuotta 2011 saalista tuli 500 kiloa yössä, mutta nyt enää korkeintaan 150 kiloa. "En tiedä, miten elätän perheeni, jos järvi kuivuu kokonaan", hän suree.

Kabangon mukaan asukkaat ovat ryhtyneet kaivamaan järven ympäristöön altaita, jotka voisivat tarjota kaloille kutupaikan ja turvan kuivuudelta.

"Maata viljelevä vaimoni on mukana sadeveden keruussa, jolla hankitaan kasteluvettä pelloille", Kabango lisää. (CLAIRE NGOZO, IPS/LAKE CHILWA, MALAWI)

Suojelualueita kalojen turvaksi

PAPUA-UUSI-GUINEA Ilmastonmuutos, väestönkasvu ja liikakalastus uhkaavat Papua-Uuden-Guinean kalakantoja Tyynellämerellä. Pelastukseksi ehdotetaan merellisiä suojelualueita.

Nancyksi esittäytyvä nainen kuuluu Hulan kylässä Papuan etelärannikolla asuvaan kalastajaperheeseen. Hän on seurannut kalakantojen huonemista vuosikymmeniä.

"1970-luvulla kalastajamme käyttivät perinteisiä menetelmiä. Pari miestä lähti pyyntiin kanootilla keihäät aseinaan. Silloin kalaa oli rantavesissä yllin kyllin", Nancy muistelee.

Jo 1980-luvulla kuvaan tulivat kumiveneet ja verkot. "Nyt varsinkin isoa kalaa tulee vähän ja kalastajat yrittävät myydä kaikki sintitkin. Samalla hinnat ovat nousseet", hän jatkaa.

Vuoden 2010 arvion mukaan Papuan aluevesistä oli suojeltu vain 0,32 prosenttia. Suojelualueilla rajoitetaan tiettyjen kalalajien pyyntiä määräraikoina.

The Nature Conservancy -järjestö on tehnyt vuodesta 1992 yhteistyötä Kimbe Bayn paikallisyhteisöjen kanssa ja kehittänyt 14 suojelualan verkoston. Hanketta johtava **Barbara Masike** kertoo, että järjestö luo puitteet suojelulle, jonka on tapahduttava asukkaiden tahdosta ja toimesta. Kimbe Bayssa on 100 000 asukasta. Rannikkovesien tilaa heikentävät meren happamoituminen, korallien haalistuminen ja mangrove-puiden katoaminen. (CATHERINE WILSON, IPS/PORT MORESBY)

Fiskare anklagar EU-fartyg för rovfiske

MAURITIUS "Se där ute, ett europeiskt fiskefartyg som hotar vår försörjning", säger **Lallamode Mohamedally**, mauritisk fiskare, som just återvänt med en nästan tom båt efter en hård dags arbete på sjön.

I februari ingicks ett fiskeavtal mellan EU och Mauritius som tillåter fångster på upp till 5 500 ton per år för europeiska fartyg, mot en ersättning på 660 000 euro årligen.

Fiskare i Les Salines säger att deras fångst har minskat med 50 till 60 procent när de nu måste konkurrera med industriella fiskefartyg. De menar att de 86 europeiska fiskefartyg som befinner sig i Mauritius vatten berövar dem deras levebröd.

Medan de flesta lokala fiskare vill att EU-fartygen lämnar Mauritius vatten säger Mohamedally att han inte skulle ha något emot dem om de skulle bedriva fiske på samma sätt som taiwaneserna och japanerna, med ytlångrevsfartyg och inte notfartyg som fångar all typ av fisk.

För närvarande utgör fiskerinäringen i Mauritius endast en procent av landets BNP och den inhemska fiskproduktionen är totalt 5 100 ton per år.

Fiskeriminister **Nicolas Von-Mally** säger att Mauritius behöver hjälp att utnyttja sina tillgångar. "Vi har inga fiskefartyg. Med enbart det lokala fisket skulle mycket fisk gå till spillo."

(NASSEEM ACKBARALLY, IPS/PORT LOUIS)

Onko joukossa vapaaehtoisia?

Suomen maabrändivaltuuskunta ideoi pari vuotta sitten, miten Suomen vahvaa koulutusosaamista kannattaisi käyttää kansainvälisesti. Valtuuskunta heitti ilmaan ajatuksen opetuksen turvajoukoista, Kansankynttilät ilman rajoja -järjestöstä, joka tukisi kriisialueiden perusopetusta.

Kirkon Ulkomaanapu julkisti elokuun lopussa lähivuosien strategiansa. Oikeus koulutukseen on yksi järjestön kolmesta pääteemasta. Sen tueksi kehitetään uusi vapaaehtoisohjelma otsikolla *Opettajat ilman rajoja*. Ohjelma pyrkii lisäämään suomalaisten opettajien kehitysosaamista ja tarjoamaan osallistumisväylän kehitysyhteistyöhön Suomessa ja kumppanimaissa.

Uutta ohjelmaa suunnitellaan alkava syksy ja tuleva kevät. Suunnittelutyöhön kutsutaan opettajia.

”Tarkoituksena on järjestää ensimmäiset koulutukset opettajille vuoden kuluttua syksyllä ja lähettää opettajia kentälle viimeistään vuonna 2014”, Kirkon Ulkomaanavun viestintäjohtaja **Veera Hämäläinen** kertoo.

Lähtökohtana on tarjota opetusalan osajille räätälöity vapaaehtoisohjelma.

”Suomalaisista hirveän moni tekee jo nyt vapaaehtoistyötä ja vielä useampi haluaisi tehdä sitä”, Hämäläinen arvioi.

Ajatuksena on hyödyntää opettajien osaaamista Kirkon Ulkomaanavun kenttätyössä, tarjota lyhyillä koulutuksilla opettajille tietoa humanitaarisesta avusta ja kehitysyhteistyöstä, luoda foorumi vapaaehtoistyölle kotimaassa sekä tarjota vuosittain joillekin opettajille mahdollisuus tehdä vapaaehtoistyötä kehitysmaissa.

Toinen Kirkon Ulkomaanavun pääteemoista on oikeus toimeentuloon, jota Naisten Pankin vapaaehtoisverkosto tukee kotimaassa. Sen toiminta on osoittanut, että verkosto levittää sanaa tehokkaammin kuin mikään kampanja.

Verkostoille on myös tyypillistä, että ne luovat toimintaansa itse. Opettajien vapaaehtoisverkostoon liittyviä ajatuksia ja ehdotuksia voi lähettää **Sabina Bergholmille** osoitteeseen sabina.bergholm@kirkonulkomaanapu.fi. (E-O.H.)

Ministeri Elisabeth Rehn kohtaa Yle Fem -kanavan haastattelusarjassa mieleensä jääneitä ihmisiä.

Haastattelussa hyvä mies Kongosta

Kuka on ministeri **Elisabeth Rehnin** tapaamista ihmisistä paras ja pyyteettömin? Rehnistä vastaus on yksiselitteisesti kongolainen gynekologi **Denis Mukwege**.

Rehn haastattelee Mukwegea ”Elisabeth kohtaa” -haastatteluohjelman viimeisessä jaksossa 22. lokakuuta. Sarjassa Rehn tutustuttaa katsojat uransa aikana tapaamiinsa ihmisiin. Eniten huomiota ennakkoon saivat sarjan alussa nähdyt YK:n entisen pääsihteerin **Kofi Annanin** ja presidentti **Martti Ahtisaaren** haastattelut.

Rehn on tehnyt mittavan uran ihmisoikeusraportoijana. Mukwegen kanssa hän kiersi Kongon demokraatisessa tasavallassa kokoamassa raporttia aseellisten ryhmien tekemistä joukkoraiskauksista vuonna 2010. Helluntailainen Mukwege on pelastanut tuhansia väkivaltaisesti raiskattuja

naisia lähes viidentoista vuoden aikana. Hän saattaa tehdä 18-tuntisen työpäivänsä aikana 10 leikkausta.

”Kuvausryhmän jäsenet kertoivat minulle jälkikäteen, että he unohtivat työnsä kuunnellessaan minun ja Mukwegen keskustelua. He olivat niin vaikuttuneita hänestä”, Rehn kertoo.

Rehnin mukaan Mukwege kumoo virheellisen käsityksen siitä, että humanitäärisissä kriiseissä ulkopuoliset tulevat ja auttavat. Yleensä paikalliset ihmiset tekevät paljon enemmän.

Rehnin haastateltavina nähdään myös muiden muassa Liberian presidentti **Ellen Johnson Sirleaf** (1.10.), jalkapalloilija **Shefki Kuqi** (8.10.) ja Pohjois-Korean edesmenneen diktaattorin **Kim Jong Ilin** pojanpoika **Kim Han Sol** (15.10.). Haastattelut näytetään YLE Fem -kanavalla maanantaina kello 21.

TEKSTI ERJA-OUTI HEINO
KUVA LIISA TAKALA

Ostin kengät Etiopiasta

Etiopialainen kenkäpari haastaa globaalin kaupan totutun logiikan.

Yhtenä elokuun iltana pikalähetti tuo kotiin paketin suoraan Etiopiasta. Se sisältää oranssiraidalliset ballerinat – käsintehtyä lähituotantoa paikallisista raaka-aineista.

Kesätossujen pohja on jäykkä ja ompeleet vaikuttavat vahvoilta. Sisäpohja on eläväpintaista puuvillaa. Paketin päällä lukee sekä postilokero-osoite että puhelinnumero Addis Abebaan, ja yhteyshenkilöksi annetaan **Bethlehem**.

Verkkokaupan ostoksessa on omituisen henkilökohtainen maku.

PARI ASKELTA TAAKSEPÄIN

Oikeastaan etiopialaisen kengän, myös tämän oranssiraitaisen parin, tarina alkoi jo 80 vuotta sitten. Silloin armenialaiset kauppiat perustivat Addis Abebaan ensimmäiset kenkätehtaat. Niiden ympärille kasvoi vähitellen monimuotoinen kenkäklusteri. Sillä oli käytössään paikallisia, hyvälaatuisia raaka-aineita nahasta, puuvillaan, juuttiin ja hamppuun. Yritysten koko vaihteli muutaman käsityöläisen pajoista suuriin valtion omistamiin tehtaisiin.

Aina 2000-luvun alkuun asti tähtäimessä olivat paikalliset markkinat. Mutta asetelma muuttui, kun kiinalaiset kengät vuosituhannen vaihteessa valloittivat Etiopian.

Paikalliset kengät eivät kyenneet kilpailemaan kiinalaisjalkineiden kanssa sen paremmin hinnalla kuin trendikkyydellä. Etiopialainen kenkäteollisuus tuntui toistavan afrikkalaisen teollisuustuotannon apeaa historiaa: Tuontitavara kehittyneemmistä maista imaisee markkinat kotimaisilta tuotteilta. Oma tuotanto näivetty ja vähitellen kuolee pois.

Mutta etiopialainen kenkä ei alistunut valmiiksi käsikirjoitettuun kohtaloon. Kaatuneiden kenkätehtaiden ja -pajojen raunioilla alkoi tapahtua. 2000-luvun alkuvuosina syntyi nopeasti suuri joukko pieniä jalkineyrityksiä. Moni kuoli yhtä nopeasti kuin oli syntynyt, mutta osa pienyrityksistä loi itselleen maineen kestävien ja hyvälaatuisien kenkien valmistajana, jäi henkiin ja kasvoi.

Alkuinnostuksen jälkeen iso osa etiopialaisista kuluttajista oli näet pettynyt kiinalaisiin kenkiin. Ne näyttivät kyllä viimeistellyiltä ja olivat etiopialaiskenkiä muodikkaampia, mutta hajosivat kovin nopeasti. Köyhillä ihmisillä ei ollut varaa niin halpoihin kenkiin.

Etiopialaiset kengäntuottajat vastasivat kiinalaiseen haasteeseen uudistamalla tuotantoaan. Kengänvalmistajat järjestäytyivät, hakivat oppia Euroopasta ja hankkivat uusia koneita. Valtio perusti instituutin kouluttamaan nahkatuotteiden tekijöitä ja tuki tuotannon kehittämistä verohelpotuksin.

Teollisuudenala elpyi muutamassa vuodessa, ja nykyään etiopialainen kenkäteollisuus suuntautuu kotimarkkinoiden lisäksi myös vientiin.

”Etiopian kenkäteollisuuden kannattaa tehdä sama tempu kuin kiinalaisten: viedä laadukkaimmat tuotteensa sinne, missä on ostovoimaa”, sanoo Suomen Ethiopian-suurlähettiläs **Leo Olasvirta**.

”Kenkien viimeistely, sovittaminen kansainvälisiin trendeihin ja laatusertifiointi kaipaavat yhä parantamista. Myös markkinointiin pitää panostaa. Mutta tuotantokustannukset ovat alhaiset ja raaka-aineet korkealaatuisia, joten Etiopialla on hyvät mahdollisuudet menestyä myös kehittyneiden maiden markkinoilla.”

”Itsekin valitsen etiopialaisen kengän aina kun voin”, Olasvirta sanoo.

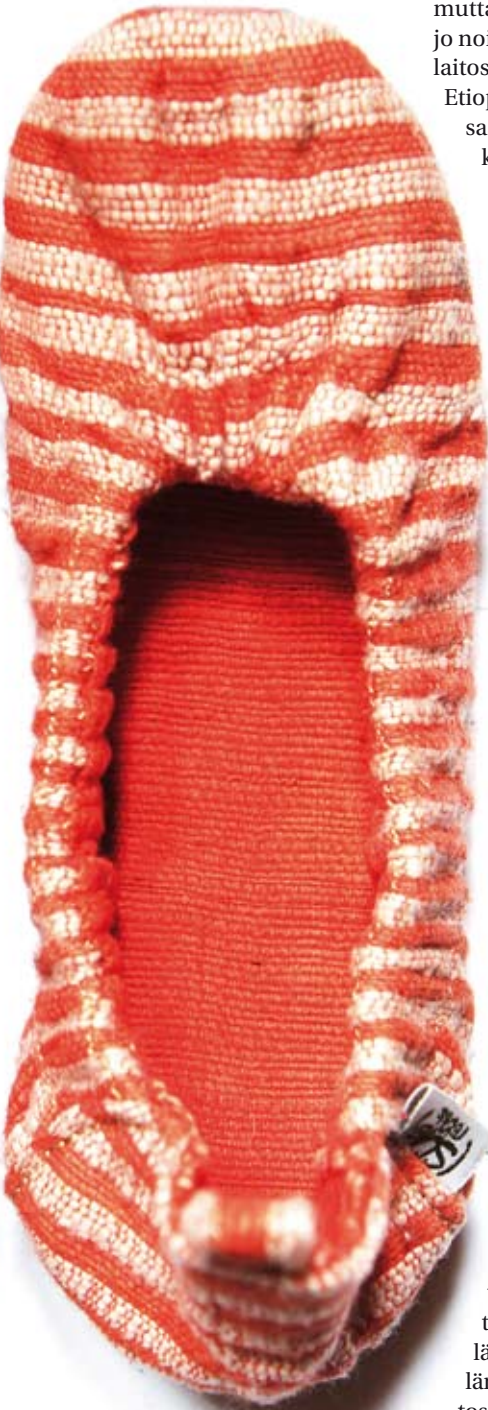
KENGÄT NUMERONA

Vielä toistaiseksi kotimarkkinat ovat tärkeimmät. Etiopiassa on 86 miljoonaa ihmistä ja maa kenkäistyy hyvää vauhtia. Kenkäkaupasta kahden kolmanneksen osuus on muovi- tai kumitosuilla, mutta myös laadukkaammille kengille alkaa löytyä ostajansa.

Miltä Ethiopian kenkämarkkinoiden kehitys näyttää numeroina?

Vuonna 2004 maan jalkineiteollisuuden

arvoksi mitattiin runsaat 47 miljoonaa euroa, mutta tämän vuoden lukemaksi ennakoidaan jo noin 73 miljoonaa euroa. Markkinatutkimuslaitos Global Research and Data Services laskee Etiopian kenkämarkkinoiden volyyymiksi runsaat 8 miljoonaa paria. Lähtöleveysuuden kasvutahdiksi ennakoidaan noin kuutta prosenttia vuodessa.

Se tarkoittaa aika monta työpaikkaa, sillä kenkien tekeminen on työvoimavaltainen teollisuudenala.

Satakunta niistä työpaikoista on syntynyt firmaan, joka teki oranssiraidalliset ballerinat. **SoleRebels** syntyi vuonna 2004 Addis Abeban kylään nimeltä Zenabwork. Ideana oli hyödyntää alueen rikasta käsityöläisperinnettä ja luoda työpaikkoja sinne, missä niitä ei ollut.

SoleRebelsin perustaja ja toimitusjohtaja **Bethlehem Tilahun Alemu** kertoo yrityksestään sen katu-uskottavilla kotisivuilla: käsityötä, eettistä ja ympäristöystävällistä tuotantoa, malleja myös vegaaneille, kaikki paikallisista raaka-aineista, ainoana reilun kaupan kenkämerkkinä maailmassa. SoleRebels vaikuttaa periaatteelliselta yritykseltä.

Osoittautuu, että asiakaslähtöisyys ja sadan prosentin tyytyväisyystakuu eivät ole pelkkää puhetta. Kun ensimmäinen pikalähetin tuoma ballerina pari onkin liian pieni, alkaa sähköpostikirjeenvaihto. Sen kestäessä on pakko uskoa, että tossuparin koko-ongelmiin tosiaan paneutuu itse firman johtaja eikä markkinointiasistentti, joka signeeraa sähköpostit pomon nimissä. Rippeästi pikalähetti toimittaa Etiopiasta Suomeen toisenkin parin, oikeankokoisena.

Siinä ohessa Bethlehem Tilahun Alemu vastailee kysymyksiin – tai keksii itse uusia kysymyksiä ja vastaa niihin. Laveasti:

”Kävin kouluni Etiopiassa enkä ole koskaan elänyt missään muualla. Tämä on pieni mutta olennainen yksityiskohta. Sekä täällä että muualla Afrikassa on syvään juurtuneena vakaumus, että menestyäkseen on lähdettävä omasta maasta pois, ensisijaisesti länteen. Mutta minä mietin, pitääkö ihmisen tosiaan jättää synnyinmaansa ja perheensä

tullakseen toimeen? Tai menestyäkseen? Halusin saada aikaan menestyvän yrityksen, halusin näyttää, että voimme paikallisista ja lähtökohtaisesti niukoin resurssein luoda globaalin brändin. Ja juuri niin me olemme tehneet!”

Viime vuonna Maailman talousfoorumi myönsi Bethlehemiille vuoden yhteiskunnallisen yrittäjän tunnustuspalkinnon.

TÄÄLTÄ TULLAAN, Pohjoinen

”Etiopialaisen kengän parhaat valitit ovat aidot raaka-aineet, matalat tuotantokustannukset ja uskallus lähteä markkinoille esimerkiksi kansainvälisten kenkämessujen kautta”, Leo Olasvirta kertaa.

”Isoin hidaste on köyhän nälkämaan maine. Etiopiaa ei juuri tunneta teollisuusmaana, vaikka täällä tehdään vaativia tuotteita kännyköistä henkilöautoihin.”

Eikö muissa Afrikan maissa olisi etiopialaiskenkien ostajia yhtä lailla kuin Euroopassa tai Pohjois-Amerikassa?

”Afrikan maiden kesken on vieläkin tulleja ja kaupan esteitä Afrikan unionin pyrkimyksistä huolimatta. Afrikan vapaakauppa-alueen perustamista on kiirehditty, mutta silti sen toteutuminen on vuosien päässä”, Olasvirta huomauttaa.

Alueellisten markkinoiden sijaan myös Bethlehem katsoo kauemmaksi.

SoleRebelsin kenkiä myydään jo nyt noin 50 maahan. Addis Abeban lippulaivamyymälän on määrä antaa mallia konseptimyymälöille Itävallassa, Sveitsissä ja Taiwanissa. Tekeillä on franchise-sopimuksia Yhdysvaltoihin, Italiaan, Kanadaan, Iso-Britanniaan, Japaniin, Malesiaan, Thaimaahan, Israeliin... Bethlehem ei kainostele tavoitteissaan: hän tähtää globaaliin jälleenyntiverkostoon.

”Jo nyt meitä pidetään Afrikan mantereella verkkokaupan edelläkävijänä. Olemme luoneet kumppanuuksia esimerkiksi sellaisten verkkokaupan jättien kanssa kuin Amazon, endless.com, Javari ja Spartoo.com”, hän kehaisee.

Bethlehem Tilahun Alemu haluaa yrityksellään näyttää, että etiopialaiset ja afrikkalaiset kykenevät paitsi luomaan kansainvälisen brändin, myös työpaikkoja. Eikä mitä tahansa työpaikkoja vaan sellaisia, joista maksetaan ”ylpeää palkkaa”.
SoleRebelsin kotisivut: www.solerebelsfootwear.com

Fotosession till omslaget på Barras augustinumner där temat är Gay Pride.

TEXT OCH BILD BENGT SIGVARDSSON

Libanon kommer ut ur garderoben

Den arabiska våren har inte svept in över Libanon, men där pågår en sexuell revolution. I främsta ledet står tidningarna *Jasad* och *Barra*.

I en lokal i de västra delarna av Libanons huvudstad Beirut poserar **Nasser** i fotolampornas sken. Han är insvept i en Rainbow-flagga och kommer att pryda omslaget på nästa utgåva av *Barra* (Ut) som är arabvärldens enda magasin för homo-, bi- och transsexuella (HBT) personer.

”Det är första gången en homosexuell kille i Libanon poserar insvept i en Rainbow-flagga på ett tidningsomslag”, säger *Barras* art director **Maria Dermosessian**.

Nästa dag träffar jag henne och redaktionella koordinatör **Ahmad Saleh** på redaktionen. Den huserar i lokaler som tillhör Helem, arabvärldens enda officiella HBT-organisation.

”*Barra* fokuserar på lokala och regionala frågor som rör HBT-personer. Homosexuella i arabvärlden kan inte identifiera sig med de i väst. Vi lever under helt andra förhållanden”, säger Saleh.

Homosexuell kärlek är olagligt i hela arabvärlden med undantag för Irak, Jordanien och palestinska Västbanken. Där är dock den sociala diskrimineringen omfattande. I Irak är till exempel homosexuella måltavlor för milisgrupper. I Saudiarabien och Jemen kan homosexuella dömas till piskning och dödstraff, i andra länder till fängelse. I Libanon används artikel 534 i brottsbalken mot homosexuella. Den stipulerar att ”ona-

turligt sexuellt umgänge” kan ge upp till ett års fängelse. Sedan Helem bildades år 2004 är främsta målet att få bort lagen.

”*Barra* uppdaterar läsarna om Helems arbete och informerar om till exempel manifestationer”, säger Ahmad Saleh.

Magasinet startade år 2005, men lades ned efter tre nummer. I februari 2012 återuppstod det. Första numret kom ut i maj. Ett av *Barras* mål är att få fler HBT-personer att komma ut.

”I ’gamla’ magasinet vågade få personer visa sina ansikten, i ’nya’ magasinet visar de flesta sina ansikten. Det uppmuntrar fler att ”komma ut”, säger Ahmad Saleh.

TABUN PÅVERKAR ALLA NEGATIVT

Det är inte förbjudet att vara homosexuell. Det är den sexuella akten mellan personer av samma kön som anses olaglig. Det libanesiska rättsystemet tolkar ”sexuellt umgänge” som penetrering med penis. Därmed är det framförallt män som råkar illa ut.

Polisen kan arresterar personer på mycket lösa grunder för misstanke om brott mot artikel 534, till exempel för att en man ser feminin ut. Erkänner inte den misstänkte tillkallas en läkare för att göra en ”analtest”. Undersökningen har klassats som tortyr av Human Rights Watch

och blotta hotet om den brukar öppna de mest förseglade läppar.

Saleh berättar att lagen ofta användas för att få personer att erkänna andra brott. ”Onaturligt sexuellt umgänge är ett väldigt luddigt begrepp som kan användas mot vem som helst.”

Det är dock länge sedan någon dömdes enligt artikel 534. Domstolarna kan inte avgöra vad som är ”onaturligt” och många jurister samarbetar med Helem, säger Saleh.

Konsekvenserna för de som anklagas är ofta allvarliga. Folk har avskedats från sina jobb och förskjutits av sina familjer.

”Man blir stigmatiserad och lagen skrämmer homosexuella från att komma ut”, berättar Saleh.

Graffiti på en mur i Beirut.

Libanon har ett konfessionellt statskick där makten delas mellan representanter för 18 kristna och muslimska samfund. Familjelagstiftningen ligger i händerna på religiösa domstolar. De påverkar även brottsbalken.

”Alla religiösa ledare är emot homosexuella och en annullering av artikel 534”, säger Saleh.

Muslimska och kristna ledare har även stoppat förslag om sexualundervisning i skolor.

”Tabun kring sex har många negativa konsekvenser. Bögar är rädda för att gå till doktorn och berätta att de har haft sex med andra män”, säger Ahmad Saleh.

En färsk studie visade att 42 procent av läkarna i Libanon inte vill behandla homosexuella.

”Tabun påverkar alla negativt. Ytterst få ogifta kvinnor vågar berätta för sin doktor att de är sexuellt aktiva”, säger Maria Dermosessian.

BÖGAR ”KOMMER UT” FÖRST

Barra kommer ut varannan månad och är gratis. Den hittas på ”bögvänliga” caféer, barer och butiker i Beirut samt i landets näst största stad Tripoli. Målet är att täcka allt inom den libanesiska HBT-rörelsen på ett seriöst sätt och även lära folk i allmänhet mer om homosexualitet.

”I andra tidningar används ofta nedvärderande ord om homosexuella”, säger Ahmad Saleh.

Förnedrande synonymer för homosexuell, som ”psykiskt sjuk”, ”potentiell våldtäktsman” och ”perverterad”, har emellertid blivit allt sällsyntare. Maria Dermosessian menar att grundandet av *Helem*, som fick stor medial uppmärksamhet, och utgivningen av *Barra* är bidragande orsaker till detta och även till att alltfler är öppna för homosexuella.

”Tidigare vågade folk knappt nämna ordet homosexuell. Nu inser alltfler att det är naturligt”, säger Dermosessian.

Återutgivningen av *Barra* har bemötts med tystnad av arabiska medier.

”Jag förväntade mig massvis med negativa reaktioner, framförallt från tabloidpressen. De kanske kommer senare”, säger Saleh.

Förutom Maria Dermosessian, som är heterosexuell, är alla i redaktionsrådet

Barra (till vänster) och *Jasad* (till höger) sticker ut bland arabiska tidskrifter.

män. Det är även de flesta medlemmarna i *Helem*. För lesbiska finns en speciell grupp, MEM (Stödgruppen för Lesbiska Kvinnor).

”Det är vanligare att bögar kommer ut eftersom det är lättare för män att bli socialt och ekonomiskt självständiga. Risken finns att man blir utsparkad hemifrån om man kommer ut. Då måste man vara ekonomiskt självständig. He-

derskulturen, som säger att tjejer ska bo hemma och vara oskulder tills de gifter sig, påverkar”, avslutar Ahmad Saleh.

ENDAST TILL VUXNA

En kvinna som inte har låtit sig påverkas är kulturredaktören, poeten och författaren *Joumana Haddad*. År 2008 startade hon det erotiska magasinet *Jasad* (Kropp).

Barras redaktionskoordinator Ahmad Saleh och art director Maria Dermosessian på redaktionen i Beirut.

”Jag får massor av hot- och hat-mail, men jag förväntade mig det och hade lovat mig själv att inte påverkas”, säger hon när vi träffas på hennes kontor i centrala Beirut.

Magasinet har gjort samtliga religiösa institutioner ursinniga. Och även feminister.

”Tyvärr är feminismen i Libanon fortfarande på dinosauriastadiet. Antingen babblar de om att mannen är djävulen eller att kyskhet är en dygd och att sex är en synd.”

Hon hade länge varit intresserad av kroppen, sexualitet och erotik när hon startade *Jasad*.

”Det finns absurda tabun kring sexualitet i den arabiska kulturen, trots att vi var bland de första som diskuterade det. Jag började publicera *Jasad* som ett forum där artister, intellektuella och skribenter kan uttrycka sig och diskutera sådant som sällan tas upp i andra medier,

”MAN MÅSTE BRYTA RÄDSLAN. FÖR ATT KUNNA GÖRA DET MÅSTE MAN TALA OM DEN.”

Joumana Haddad är redaktör och ansvarig utgivare för det erotiska magasinet *Jasad*. Hon bombarderas med hat-mail, men även med positiv feedback. Hon sorterar hat-maillen i en mapp och de positiva i en annan. När det känns motigt öppnar hon den positiva mappen.

som sexualitet, kvinnors rättigheter och yttrandefrihet”, säger hon.

Jasad kommer ut fyra gånger per år. Man har bland annat haft teman som polygami, erotikens historia, kroppskonst, mödom och sex på äldre dagar. Erotiska berättelser och långa reportage blandas med erotiska foton, konst och grafik. Uppståndelsen kring *Jasad* ter sig smått märklig med tanke på att halvnakna tjejer syns på reklamaffischer överallt i Libanon. Plastikoperationer, silikon och bröstförstoringar är så pass vanligt att man kan ansöka om lån för det.

”Dessa kvinnor medverkar själva till förtrycket på samma sätt som de som bär niqab. Båda underkastar sig det patriarkala systemet där män ses som djur som tappar omdömet när de ser en kvinnokropp”, säger Haddad.

Tidningen säljs i hela Libanon och endast till personer över 18 år.

”Det är för att undvika censur. För att förstå skillnaden mellan erotik och pornografi måste man ha en viss utbildning, *Jasad* bidrar till denna typ av utbildning. Man måste bryta rädslan. För att kunna göra det måste man tala om den.”

Utvecklingspolitiken nu

Enligt Joumana Haddad innebär rädslan bland annat att kvinnor skäms för att anmäla sexuella övergrepp, en osund relation till den egna kroppen och spänningar i förhållanden.

”*Jasad* kommer inte att förändra världen, men det är ett första steg mot bättre kunskap om sex än den man hittar på internet. De som köper *Jasad* för att onanera blir besvikna.”

Jasad får även mängder med positiv feedback. Haddad menar att tidningen har medverkat till en öppnare syn på sex.

”Uppståndelsen kring *Jasad* ledde till att sex började diskuteras i många tv-program vilket har gjort att folk i allmänhet pratar mer om det”, säger hon.

Tidningen tillåts inte säljas i andra arabländer, men genom ett säkert prenumerationssystem når den läsare i hela arabvärlden. Även skribenterna kommer från olika arabländer. Ingen får skriva under pseudonym.

”I de första numren var skribenterna oroliga för att använda sitt riktiga namn. Nu tjarar folk på mig om att få sina texter publicerade”, avslutar Joumana Haddad.

Skribenten är svensk frilansjournalist.

TEKSTI PASI NOKELAINEN

KUVAT KARI KAIPAINEN/APU JA KATJA TÄHJÄ

Arabikevään voimanaiset uskovat uudistuksiin

Islamisteja ja naisia ei voi enää eristää arabimaiden poliittisesta päätöksenteosta, sanovat naisaktivistit Tawakkul Karman ja Farida Allaghi.

Naaiset olivat arabikevään eturintamassa vaatimassa demokratiaa. Tunisian, Egyptin, Jemenin ja Libyan itsevaltaisten mutta maallisten diktaattorien kaatumisen on kuitenkin pelätty heikentävän naisten asemaa. Syinä ovat aiemmin vainottujen islamististen liikkeiden ja puolueiden nouseminen päivänvaloon ja hyvä vaalimenestys.

Esimerkiksi Egyptin pääkaupungissa Kairossa osa aiemmin länsimaisesti

pukeutuneista naisista on alkanut peittää uudelleen hiuksiaan ja kasvojaan, koska he ovat kokeneet olonsa epämukavaksi. Kuvaavaa on, että maan vaaleissa hyvin menestyneiden ääri- ja salafistien vaalijulisteissa naisehdokkaiden valokuvat korvattiin ruusuilla.

Eri sukupolvien naisaktivistit, jemeniläinen rauhannobelisti **Tawakkul Karman**, 33, ja libyalainen demokratia- ja ihmisoikeusasiantuntija **Farida Allaghi**, 65, kuitenkin vakuuttavat, että

naiset ovat tulleet arabimaiden yhteiskunnalliseen elämään jäädäkseen.

”Naiset ovat vakuuttaneet itsensä, yhteiskunnan ja maailman siitä, että he voivat olla johtajia”, Karman sanoo. Hän ja Allaghi vierailivat heinäkuussa Suomi-Areena -tapahtumassa Porissa ulkoministeriön vieraina.

Karman ja Allaghi ovat mitä suurimmassa määrin esimerkkejä johtajuudesta ja rohkeudesta. Kumpikin on yritetty murhata, mutta he ovat jatkaneet työtään ja säilyttäneet järkkymättömän optimisminsa.

”Vallankumouksen äidiksi” ristitty Karman yritettiin puukottaa hänen johtaessaan Jemenin presidentin **Ali Abdullah Salehin** vastaisia rauhanomaisia mielenosoituksia. Allaghin mies sokeutui, kun Libyan diktaattori **Muammar Gaddafin** lähettämä palkkamurhaaja iski maanpaossa elänyttä pariskuntaa vastaan.

MUUTOS VAATII AIKAA

Allaghi ja Karman korostavat, että pelot naisten ajamisesta takaisin kotiin pohjautuvat epärealistisiin odotuksiin siitä, että siirtyminen tasa-arvoiseen ja demokraattiseen yhteiskuntaan tapahtuu yhdessä yössä.

”Kaikista saavutuksista huolimatta täydellistä tasa-arvoa naisten ja miesten välillä ei ole vielä Suomessa eikä muissakaan Pohjoismaissa”, Farida Allaghi sanoo.

Tawakkul Karman luopui kasvot peittävästä niqabista, koska se muodostui muuriksi hänen ja muun maailman välille. Hiuksia suojaavista värikkäistä hijab-huiveistaan Karman pitää kiinni. Hän sanoo, että ilman huivia hän olisi vähemmän uskottava vanhoillisessa maassa.

”Totta kai muutoksessa on ylä- ja alamäkiä.”

Hän esittää myös todisteita naisten noususta. Yhteensä 31 naista valittiin Libyan 200-paikkaiseen väliaikaiseen kansalliskongressiin heinäkuussa, jolloin maassa äänestettiin ensimmäisen kerran 42 vuoteen. Maanpaosta palannut Allaghi ei lähtenyt ehdolle vaan koulutti naisehdokkaita ja järjesti heitä tukevia kampanjoita mediassa.

HUONOT PERINTEET SYRJÄYTETTÄVÄ

Toimittaja ja demokratia-aktivisti Tawakkul Karman palkittiin Nobelin rauhanpalkinnolla viime vuonna, jolloin hänestä tuli maailman nuorin rauhan-nobelisti. Juuri ennen Suomen-vierailuaan hänet valittiin toimikuntaan, joka pyrkii rakentamaan yhtenäisyyttä sisäisten konfliktien repimään Jemeniin ja valmistelemaan maalle perustuslakia.

Karmanin mukaan toimikuntaan on tulossa myös esitys alaikärajan säätämisestä avioliiton solmimiselle. Tällä hetkellä sitä ei ole, ja vanhoillinen ja köyhä Jemen on tullut tunnetuksi lapsimorsianten maana. Aihe nousee toisinaan uutiseksi ulkomaisissa tiedotusvälineissä, joissa kerrotaan esimerkiksi 12-vuotiaiden äitien kuolemista synnytyksissä.

Huonot perinteet pitää syrjäyttää samalla tavalla kuin diktaattorit, Karman sanoo. Muutoksia on jo tapahtunut.

”Vallankumousta johtivat nuoret koulutetut naiset, joilla on ollut vaikutusta myös vanhempiin naisiin. He eivät halua tyttäriensä menevän liian aikaisin naimisiin vaan tahtovat, että tyttäret koulutautuvat, jotta heistä voi tulla samanlaisia kuin vallankumouksen johtonaisista.”

Farida Allaghi kertoo, että Libyassa kukin sukupolvi suhtautuu naisten koulutukseen eri tavoin. Hänen isänsä kannusti häntä koulutukseen. Kun Gaddaf nousi valtaan 1970-luvulla,

KAIKILLE PITÄÄ ANTAA MAHDOLLISUUS TULLA KUULLUKSI.

Farida Allaghi muistuttaa, että naisten oikeuksien saaminen vei länsimaissa sata vuotta. Työ ei ole vielä valmis, hän toteaa.

alkoi vanhoillinen aalto, ja seuraavan sukupolven isät vetivät tyttäriään pois kouluista ja yliopistoista. Sen sijaan heinäkuuisissa vaaleissa jopa nuoret miehet äänestivät naisehdokkaita.

”Olen kiitollinen Tawakkulin kaltaisille nuorille. Nimenomaan nuoret saivat muutoksen aikaan, ja minä pääsin palaamaan maanpaosta.”

Sosiologian tohtori Allaghi on yksi YK:n kehitysohjelman UNDP:n julkaiseman *Arabimaiden inhimillisen kehityksen raportin* kirjoittajista. Hän kertoo, että kirjoittajat havaitsivat jo vuoden 2004 raportissaan alueen sijaitsevan ”sosiaalisen tulivuoren” päällä, mutta kukaan ei osannut ennustaa, miten ja milloin se purkautuu.

ISLAMISTEJA EI SAA ERISTÄÄ

Tawakkul Karman ja Farida Allaghi arvostelevat tapaa, jolla islamististen puolueiden vaalimenestykseen on suh-

tauduttu lännessä. Karmanin mielestä islamististen ryhmien eristäminen päätöksenteosta on syy terrorismiin.

”Kaikille pitää antaa mahdollisuus osallistua poliittisiin prosesseihin ja tulla kuulluksi.”

Karmanin mielestä vanhoilliset ryhmät suhtautuvat demokratiaan aiempaa myönteisemmin. Hän kuuluu Islah-oppositiipuolueeseen, jonka johtopai-koilla on myös ääri- ja väkivaltaisia salafisteja, mutta hän katsoo edustavansa enemmän nuoria sukupolvia kuin puoluetta.

Libyan heinäkuuisissa vaaleissa uskontopuolue Muslimiveljeskunta menestyi huonosti, sillä se sai vain 17 paikkaa. Vaalit voitti väliaikaishallinnon pääministerin Mahmud Jibrilin ryhmittymä. Allaghi toivoo, että hänen ”vanha ystävänsä” Jibril tekisi yhteistyötä Muslimiveljeskunnan kanssa ja sitouttaisi puolueen yhteiskunnan rakentamiseen antamalla sillekin valtaa ja vastuuta. •

Kehityspolitiikka nyt

TEKSTI JARMO PYKÄLÄ KUVA KEN OPPRANN

Rauhantekijät riviin

Maailman tunnetuimmat rauhanpalkinnot jaetaan syksyllä. Right Livelihood -palkinnon saajat paljastetaan syyskuun lopussa, ja Nobel ratkeaa 12. lokakuuta.

Suomalaiset tunnetaan rauhantekijöinä ympäri maailman, ja osa heistä on niittänyt työstään kansainvälistä tunnustusta. Nobelin rauhanpalkinnon on saanut vain yksi suomalainen, presidentti **Martti Ahtisaari** vuonna 2008.

Usein Nobel myönnetään kansainväliselle järjestölle. Tällöin palkinto koskettaa monia, jotka ovat osallistuneet järjestön työhön. Muutama heistä pääsee Osloon. Neljä suomalaista on yltänyt delegaatioon, joka vastaanottaa Nobelin. Ensimmäinen suomalainen oli kapteeni **Timo Kattelmäki**, joka vastaanotti Nobel-palkinnon YK:n rauhanturvaajien kanssa vuonna 1988.

Maailman toiseksi tunnetuin rauhanpalkinto on Right Livelihood. Se perustettiin vuonna 1980 ja myönnetään niille, jotka tekevät käytännön työtä maailmanlaajuisten ongelmien ratkaisemiseksi.

Vaihtoehtonobeliksi kutsuttu palkinto myönnetään vuosittain neljälle. Viime vuonna sen saivat **Jacqueline Moudeina**, joka aloitti kansainvälisen oikeusprosessin Tšadin entistä presidenttiä **Hissene Habrea** vastaan, kotisynnytyksen kehittäjä **Ina Mav Gaskin** ja pienmaanviljelijöitä tukeva järjestö Grain. Tunnustus-palkinnon sai kiinalainen **Huang Ming**, joka on maailman suurimman aurinkolämmitysjärjestelmiä valmistavan yrityksen perustaja.

Suomeen Right Livelihood -palkinto on myönnetty kerran. Vuonna 1992 kylätoimintaliike palkittiin kylien elin-

Presidentti Martti Ahtisaari tervehtii perinteistä lyhytkulkuetta hotellihuoneensa parvekkeelta Oslossa. Suomessa vietetään tänä vuonna toista kertaa Ahtisaari-päivää 8.–9. marraskuuta.

voimaisuuden ja yhteisöllisyyden eteen tekemästään työstä.

Suomeen on saatu myös muita kansainvälisiä rauhantunnustuksia. Ministeri **Pär Stenbäck** sai Punaisen Ristin korkeimman tunnustuksen eli Henri Dunant -mitalin vuonna 2009. Sadan-komitean **Kalle Sysikaskelle** myönnettiin Monacon ruhtinatar Gracen kunniamerkki ja Itä-Timorin valtionpalkinto väkivaltaisten konfliktien ennaltaehkäisyyn puolesta tehdystä työstä vuonna 2010. *Time*-lehti valitsi vuonna 2005 poptähti **Bob Geldofin** ohella eurooppalaiseksi sankariksi Kylväjän **Leena Kaartisen**.

Kirjoittaja työskentelee verkostokoordinaattorina Rauhan ja turvallisuuden tutkimusverkostossa SaferGlobe Finlandissa.

Vaihtoehtonobel kiertää kylissä

”Työstä paikallisyhteisöjen yhteistoiminnan ja voimaannuttamisen puolesta.” Näillä perusteilla Right Livelihood -palkinto myönnettiin Suomeen vuonna 1992.

Kylätoiminta oli tuolloin ilman johtoa toimiva liike. Työtä tehtiin Suomen autioituvalla maaseudulla, jossa ihmisten elinmahdollisuudet heikentyivät.

Right Livelihood -kannustus-palkinto on 50 000 dollaria, joka tulee käyttää palkittuun työhön. Palkinnon saatuaan kylätoimintaliike rekisteröityi. Nyt Suomen Kylätoiminta ry:llä on 133 paikallisyhdistystä, ja sen budjetti on 1,6 miljoonaa euroa. Vaihtoehtonobel kulkee edelleen kierto-palkintona Vuoden kylissä. Ensi vuonna sitä voi käydä katsomassa Kitinon kylässä Seinäjoella.

SUOMALAISET POKKASIVAT NOBELIN

2007 Palkinnon saivat Yhdysvaltain entinen varapresidentti **Al Gore** ja YK:n hallitustenvälinen ilmastonmuutospaneeli IPCC, vastaanottamassa tilastopäällikkö **Riitta Pipatti**.

1997 Kansainvälinen kampanja maamiinojen kieltämiseksi ICBL ja sen koordinaattori **Jody Williams**, vastaanottamassa toiminnanjohtaja **Laura Lodenius**.

1995 Pugwash Conferences on Science and World Affairs ja sen perustajajäsen **Joseph Rotblatt**, vastaanottamassa akateemikko **Jorma K. Miettinen**.

1988 YK:n rauhanturvaajat, vastaanottamassa kapteeni **Timo Kattelmäki**.

TEEMA: Luonnon- varat

Resurssikirous tarkoittaa, että maa kärsii luonnonvaroistaan enemmän kuin hyötyy niistä. Tällä hetkellä sen uhkasta puhutaan Saharan eteläpuolisessa Afrikassa, maissa, joissa eletään niin sanottua luonnonvarabuomia.

Norjalainen tutkija **Morten Bøås** pitää resurssikirousta liian helppona nimilappuna ja kiinnittäisi mieluummin huomiota kehnoihin instituutioihin. UNU-WIDERin johtaja **Finn Tarp** muistuttaa, ettei ilman resurssejakaan päästä mihinkään. Ne ovat mahdollisuus, joka kannattaa käyttää hyvin.

Myös uusiutuvien luonnonvarojen arvo nousee. Vettä pitää säästää, puhdistaa ja kierrättää kaikkialla. Ja Indonesiassa on meneillään miljardiluokan kokeilu luonnonmetsien suojelemiseksi.

Naturtillgångar

TEMA

Resursförbannelse betyder att ett land skadas mer av sina naturtillgångar än vad det gagnas av dem. För närvarande talar man om resursförbannelse i Afrika söder om Sahara, i de länder där man genomlever en så kallad naturresursboom.

Den norska forskaren **Morten Bøås** anser att resursförbannelse är en förenklad etikett, och vill att man fokuserar på bristfälliga institutioner istället. UNU-WIDER:s chef **Finn Tarp** påpekar att man inte kommer någon vart utan tillgångarna. De innebär möjligheter, och borde vårdas.

Värdet på förnybara naturtillgångar stiger också. Vatten ska sparas, renas och återanvändas överallt. Och i Indonesien pågår ett miljardprojekt för att skydda naturskogarna.

TEKSTI ANNU KEKÄLÄINEN

Raaka- aineita ja raakaa voimaa

Resurssikriisi tarkoittaa ilmiötä, jossa luonnonvarat kääntyvät niistä vauraan valtion tappioksi. Millainen kertomus se on, ja mitä muita tarinoita siihen liittyy?

Olipa kerran kuningas, joka tahtoi laajentaa pikkuruista valtakuntaansa. Hän lähetti edustajansa leikkaamaan itselleen siivua suurenmoiseksi afrikkalaiseksi kakuksi luonnehtimastaan mantereesta. Kongo-joen alueista syntyi Belgian kuningas Leopold II:n yksityinen aarreaitta. Vuosikausia sademetsiä ja jokisuistoja kuninkaan palkkalistoilla tarponut lehtimies **Henry Morgan Stanley** puolestaan julkaisi laajoja kuvauksia retkistään. Näin piirtyi edelleen elävä kuva villistä ja vaarallisesta mantereesta, jota Euroopan vallat viipaloivat siirtomaiksi kristinuskon, sivistyksen ja kaupan kolmiheyden nimiin.

Kongo keksittiin juuri parahiksi täyttämään auton, polkupyörän ja liukuhihnan synnyttämä kumin tarve. Leopoldin edustajat hallinnoivat maassa poikkeuksellisen väkivaltaisesti. Paikalliset pantiin pakkotyöhön kuminjuoksettajiksi. Liian pienistä saaliista rangaistiin esimerkiksi käsiä irti leikkaamalla.

On arvioitu, että Kongon vapaavaltiossa (1877–1908) ja sitä seuranneessa Belgian Kongossa (1908–1960) kuoli epäinhimillisissä olosuhteissa viisi miljoonaa ihmistä.

Runsaat luonnonvarat koituivat siirtomaa-aikaan monen muunkin Afrikan alueen tuhoksi, mutta vasta paljon myöhemmin alettiin puhua resurssikirouksesta.

Millainen tarina se on?

Resurssikirouksella tarkoitetaan tilannetta, jossa luonnonvarat kääntyvät niistä vauraan maan tappioksi.

Taloustieteilijät selittävät paradoksaalista ilmiötä muun muassa niin sanotulla Hollannin taudilla. Se puhkesi ensimmäisen kerran, kun Pohjanmerestä löydettiin maakaasua 1970-luvun lopussa. Hollantiin kaasun viennistä tulvehtivat tulot nostivat valuutan arvoa ja kotimaista inflaatiota, jolloin muiden tuotteiden vienti tyrehtyi. Tämä johti työttömyyteen, eikä luonnonvarasektorikaan juuri työllistänyt uusia ihmisiä vaan Alankomaiden talous rapautui.

Hollanti selvisi taudistaan, mutta monelle Afrikan maalle resurssit näyttävät koituneen jatkuvaksi kiroukseksi. Resurssikirous tuntuu kuitenkin riisutuimmassa muodossaan kovin yksinkertaistavalta tavalla selittää luonnonvaroiltaan rikkaiden kehittyvien maiden ongelmia. Se tyypistää talouden yhteiskunnallisesta ja poliittisesta todellisuudesta irralliseksi historiattomaksi yksiköksi. Unohtuu, että monet luonnonvaroiltaan rikkaat maat ovat entisiä siirtomaita, jotka kärsivät demokraattisen perinteen puutteesta, huonosta ja itsevaltaisesta hallinnosta, heikoista instituutioista, korruptiosta ja konflikteista.

Myös Afrikkaan erikoistunut taloustutkija **Paul Collier** ymmärtää resurssikirouksen talous edellä, mutta hänen kehikkonsa on laaja. Hän kirjoittaa *The Bottom Billion* -kirjassaan resurssiloukusta yhtenä neljästä kehitysloukusta. Collierin arvion mukaan noin 30 prosenttia maapallon miljardista köyhimmästä ihmisestä asuu resurssiloukkoon pudonneessa maassa. Niistä monia vaivaavat myös kolme muuta kehitysloukku eli konfliktiloukku, huonon hallin-

non loukku sekä huonot naapurimaat yhdessä vesiteiden puuttumisen kanssa.

Kehitysapu voi Collierin mukaan toimia resurssin tavoin ja aiheuttaa huonon hallinnon maassa muun muassa sen, ettei valtaapitävien tarvitse kerätä verovaroja kansalaisten tarpeisiin.

Mutta palataan hetkeksi hieman konkreettisempaan kertomukseen. Mennään takaisin Kongoon ja siirtomaa-tarinaa.

~ ~

Kongo on yksi maailman resurssirikkaimmista maista ja sen asukkaat kuuluvat maailman köyhimpiin. Viisi vuotta itsenäistymisen (1960) jälkeen valtion kaappasi **Mobuto Sese Seko**. Hän risti valtakuntansa Zaireksi ja johti sitä kolmisenkymmentä vuotta. Sese Sekolta menivät omat ja valtion varat hieman sekaisin. Ministerinsä itsevaltiaksi piti tyytyväisinä antamalla heidän kerätä veroja omiin tarpeisiinsa, ja kun armeija protestoi maksamatta jääneitä palkkojaan, Sese Seko lähetti sotilaansa ryöstöretkille kansan pariin.

Afrikkaan erikoistunut brittijournalisti, Royal African Societyn johtaja **Richard Dowden** kuvaa *Africa*-kirjassaan, kuinka länsimaisten yhtiöiden edustajat jonottivat Kinshasassa pullottavine salkkuineen kaivoslupia myöntävän ministerin puheille.

Kylmä sota piti Afrikkaa hypypysissään kuin siirtomaa-valta aikanaan. Mobutolla oli takanaan Yhdysvaltojen, Ranskan ja Belgian tuki.

Diktaattorin vallasta syöksemisen jälkeen vuonna 1997 Zaire muuttui Kongon Demokraattiseksi Tasavallaksi. Maassa käytiin kaksi sotaa, joihin osallistui kymmenkunta Kongon luonnonvarojen himoitsevaa naapurimaata, ja luonnonvaroilla sotaa myös rahoitettiin. Dowdenin mukaan sotapäälliköksi ylsi kuka hyvänsä, jolla oli ase, matkapuhelin ja kaistale maata pienkoneen laskeutua.

Sotien seurauksina kuoli arviolta viisi miljoonaa ihmistä. Monikansalliset yhtiöt jatkoivat kaiken aikaa luonnonvarojen pumppaamista itselleen.

Kongolla oli käynyt harvinaisen huono mäihä. Sieltä löytyi kumia juuri kun maailma sitä himoitsi, ja nyt taiseltiin muun muassa koltaanista kännykkäteollisuuden tarpeisiin.

~ ~

”Minusta resurssikirouksen käsite on vähän hankala, kun se väittää että ongelma on resurssissa, eikä niissä instituutioissa ja siinä politiikassa, joilla resurssit kontrolloidaan”, norjalainen **Morten Bøås** kirjoittaa vastaukseksi sähköpostitse lähettämäni kysymykseen. Hän on tutkinut Sierra Leonea ja maan timantityöläisiä.

Sierra Leone on yksi maailman köyhimmistä maista, eikä sitä Bøåsin mielestä kannata selittää resurssikirouksella. Britannian entinen siirtomaa on surkeassa jamassa, koska se ei ole saanut tilaisuutta kehittyä omaehtoisesti vaan huono hallinto, korruptio ja laiminlyönnit ovat jatkuneet kautta maan historian.

JONAIN PÄIVÄNÄ OMISTAJANSA NIMELLÄ VARUSTETTU AARRE NOUSEE MAANPINTAAN JA PALKITSEE RAATAJAN.

RESURSSIKIROUKSESTA ON TEKSTIÄ VARTEN HAASTATeltu MYÖS PROFESSORI PERTTI HAAPARANTAA. LÄHTEENÄ ON TEKSTISSÄ MAINITTUJEN KIRJOJEN LISÄKSI KÄYTETTY MORTEN BØÅSIN JA ANNE HATLØYN TUTKIMUSTA LIVING IN A MATERIAL WORLD, CHILDREN AND YOUTH IN ALLUVIAL DIAMOND MINING IN KONO DISTRICT, SIERRA LEONE.

Kirjoittaja on vapaa toimittaja ja tietokirjailija.

Jos on pakko puhua resurssikirouksesta, Bøås ymmärtää sen mieluiten tilaksi, jossa luonnonvaroja käytetään poliittisen aseman ja etuisuuksien säilyttämiseen sen sijaan, että satsattaisiin tasa-arvoiseen kehitykseen.

Siirtomaavalta näyttölee tärkeää roolia myös tarinassa Sierra Leonen resursseista. Brittiläisellä yhtiöllä oli yksinoikeus maasta 1930-luvulla löytyneisiin timanttialueisiin. Yhtiö kontrolloi työntekijöitään äärimmäisen tiukasti, mikä johti kapinoihin. Sierra-leonelaiset saivat luvan timanttien keräämiseen vuonna 1955, mutta eliitti kahmi kalliit lisenssit. 1990-luvun alussa maassa puhkesi sisällissota.

Bøås huomauttaa, ettei sisällissota alkanut timanteista vaan kansannousuna poliittista ja taloudellista eliittiä vastaan. Sodankäyntiä alettiin rahoittaa niin sanotuilla veritimanteilla vasta useita vuosia sodan puhkeamisen jälkeen. Koko konfliktitimantin käsite ei erityisemmin innosta tutkijaa, ja hän suhtautuu skeptisesti Kimberleyn prosessin kaltaisiin sertifiointijärjestelmiin, jotka kieltävät konfliktialueilta tulevien timanttien myynnin. Ne sanelevat korkeaoitaisia periaatteita, jotka ehkä entisestään huonontavat paikallisten ihmisten elämää.

Bøås muistuttaa, että monet Sierra Leonen timanttityöläisistä ovat tavallisia köyhiä poikia, jotka istuisivat koulunpenkillä mikäli heillä olisi siihen varaa. Nyt he siivilöivät soran seasta timanteja ja kertovat tarinaa, jonka mukaan maa piilottaa sisäänsä timantin heistä jokaista varten. Jonain päivänä omistajansa nimellä varustettu aarre nousee maanpintaan ja palkitsee raatajan.

Myös Norjan hyvinvointi perustuu luonnonvaroilta, mutta maasta ei kerrota resurssikirouksen vaan viisaan valtion tarinaa. Sanotaan, että Norja on välttänyt resurssikirouksen investoimalla öljystä saamansa varat pitkäjänteisesti. Uskoisin, että merkitystä on myös Norjan vakaalla demokratialla.

Botswana on Afrikan Norja. Sielläkin oli hyvä hallinto jo kun suuret timanttiesiintymät löytyivät.

Pienellä ja etnisesti melko yhtenäisellä maalla on ollut monenlaista onnea. Kun Botswana itsenäistyi Britannian siirtomavallasta vuonna 1966, se kuului maailman köyhimpiin maihin. Talous perustui karjankasvatukselle ja pienviljelylle. Bruttokan-

santuote oli vajaat 80 dollaria henkeä kohden, nyt se on yli 13 000 dollaria.

Botswanan eliitit tunsivat toisensa koulu- ja opiskeluajoilta, joten heidän oli luontevaa tehdä pitkäjänteistä poliittista yhteistyötä ja rakentaa kaikki ryhmittymät sisäänsä sulkeva demokraattinen hallinto ja valtio. Kun timanttiesiintymät löydettiin vain vuosi itsenäistymisen jälkeen, kukaan ei saanut tilaisuutta kähmiä vaan eri osapuolet neuvottelivat koko maalle edulliset sopimukset De Beers -yhtiön kanssa.

Kaivosten tuotto jaetaan jotakuinkin puoliksi valtion ja De Beersin kesken. Botswana on rakentanut timanttien tuotolla muun muassa toimivan koululaitoksen ja terveydenhuollon. Maan vakaat olot puolestaan ovat houkutelleet De Beersin investoimaan esimerkiksi Botswanan maanteihin, ja parhaillaan yhtiö on siirtämässä raakatimanttien jalostuksen Lontoosta Gaboroneen.

Entä minkälainen tarina auttaisi perustamaan lisää botswanoita ja norjia tälle planeetalle?

Resurssien kurimuksessa sinnittelevissä maissa on paljon piilevää vastarintaa huonoa hallintoa kohtaan, mutta sitä on vaikea muuttaa tehokkaaksi painostukseksi ilman resurssitalouden yhteisiä pelisääntöjä.

Paul Collier penää maailmanlaajuista peruskirjaa, jotta yhtiöt eivät voisi enää neuvotella itselleen ja lahjomilleen poliitikoille tuottoisia sopimuksia, jotka jättävät tavalliset kansalaiset rutiköyhiksi.

Toistaiseksi on olemassa EITI-aloite (Extractive Industries Transparency Initiative), johon maat voivat halutessaan liittyä. Näin tehdessään valtiot sitoutuvat kertomaan, mitä etuisuuksia ne kaivos-, öljy- ja kaasuyhtiöiltä saavat, ja niissä toimivien yhtiöiden on ilmoitettava julkisesti maksamansa maksut. Collier lajentaisi läpinäkyväisyysaloitetta muun muassa velvoittamalla monikansalliset yhtiöt kantamaan raaka-aineiden hintojen heilahteluun liittyvät riskit. Nykyisellään riskeistä vastaavat resurssirikkaat maat, vaikka monet niistä eivät – Collieria lainatakseni – kykene pyrittämään edes kyläpostitoimistoa.

Yhteiset pelisäännöt hyödyttäisivät myös länsimaita. Ne elättävät Collierin mukaan edelleen siirtomaa-aikaista fantasiaa raa'asta voimasta, jolla kykenevät taivuttamaan muun maailman haluamaansa asentoon.

Suuri luonnonvaratarina jatkuu ja sen parhaillaan rakentuva käänne taitaa kertoa Kiinan resurssiretkistä. •

Tuuli käy Kiinasta

Olen kuullut sen tänä kesänä monta kertaa. Päivällispöydissä ja muissa epävirallisissa keskusteluissa afrikkalaiset tai Afrikassa työskentelevät ulkomaalaiset kertovat, etteivät afrikkalaiset enää halua meidän kehitysapurahojamme. Heidän mielestään kiinalaiset ovat reilumpia yhteistyökumppaneita kuin eurooppalaiset. Kiinalaiset eivät kohtele afrikkalaisia lapsina tai kerjäläisinä vaan samanarvoisina kauppakumppaneina.

Afrikkalaisten virkamiesten puheissa länsimaiset kehitysjärjestöt ja kiinalaiset kaivos- ja plantaasiyhtiöt asettuvat merkillisellä tavalla vastakkain, aivan kuin ne olisivat toistensa kilpailijoita.

Tuntuu uskomattomalta, että afrikkalaiset haluavat ennemmin kiinalaisten harjoittamaa luonnonvarojen riistoa kuin länsimaiden antamaa ilmaista apua. Voiko se olla totta?

Kaiken takana on resurssitalous. Kiinalaiset ostavat afrikkalaisilta metalleja, energiaa ja viljelysmaata ja antavat vastineeksi itsetuntoa.

Selvimmän tämän on sanonut tunnettu sambialainen kehitysapukriitikko **Dambisa Moyo**, jonka uutuuskirja *Winner Take All* kertoo Kiinan resurssikuumeen vaikutuksista. Hänen mukaansa Kiina ei rekolonialisoi eli uudelleenkolonialisoi Afrikkaa, vaan pikemminkin

dekolonialisoi eli vapauttaa sen kolonialismista.

Moyo viittaa washingtonilaisen Pew Research Centerin vuonna 2007 kymmenessä Saharan eteläpuolisessa maassa tekemään tutkimukseen, jonka mukaan enemmistö afrikkalaisista pitää kiinalaisten investointien vaikutusta omaan maahansa positiivisina. Lähes kaikki tutkimukseen vastanneet afrikkalaiset vastasivat myöntävästi kysymykseen ”Onko Kiinalla positiivisempi vaikutus Afrikan maihin kuin Yhdysvalloilla?”.

Rehellisyden nimissä täytyy sanoa, että harva kriitikko olisi valmis luopumaan kehitysavusta kokonaan. Heitä pikemmin vain harmittavat avulle asetetut ehdot ja siihen liittyvät asenteet. Sitä paitsi puhujat ovat yleensä vähintäänä keskiluokkaa. Käy mielessä, että heidän kannaltaan ei tosiaan ole väliä, tulevatko heidän virkamiespalkkansa ja lahjuksensa kehitysrahoista vai kaivosluvista. Köyhemmille afrikkalaisille se tuskin on yhä edelleen.

Yksi on kuitenkin varmaa. Afrikkalaisten poliittinen maailmankuva on muuttunut. He ovat alkaneet ajatella kehitysavusta eri tavalla kuin länsimaiset lahjoittajat. He eivät ole Kiinankaan suhteen kriitikkottomia, mutta eivät enää osta ajatusta, että vain länsimailla on uskottava visio kehityksestä.

Dambisa Moyon mukaan on-

gelma on ollut juuri siinä, ettei Afrikan maiden kansalaisilla ole ollut mitään sanomista siihen, mitä kehitysapurahoilla on tehty. Hallitukset ovat toteuttaneet avunantajien, eivät kansalaistensa toiveita. Kun valtion rahat tulevat veroina ja kaivosmaksuina, hallitus joutuu ainakin teoriassa vastaamaan niiden käytöstä suoraan äänestäjille.

Kaikkien tavoitteena on lopulta se, että Afrikkaan alkaisi kehitysavun sijaan virrata investointeja ja pysyviä vientituloja. Sitä resurssitalous ei kuitenkaan takaa. Raaka-aineiden hinnat vaihtelevat rajusti suhdanteiden mukaan. Tällä hetkellä ne riippuvat lähes täysin Kiinan taloustilanteesta.

Moyo myös muistuttaa, että vaikka Kiina on tähän asti ollut mukava tasa-arvoinen kauppakumppani, niin vielä ei ole kokeiltu, miten se reagoi, jos tuuli kääntyy. Miten Kiina toimii, jos Afrikan maat alkavat kansallistaa kaivoksiaan ja plantaasejaan?

Kirjoittaja on vapaa toimittaja.

TEKSTI MARJUT TERVOLA

KUVAT ABDALLAH KAMIL/AFRIMAGES/MAXPPP/MVPHOTOS, LEHTIKUVA JUSSI NUKARI

Etsintäkuulutettu: hyvä kaivoslaki

Maailmanlaajuinen kaivosbuumi tuntuu tuottavan paikallisille lähinnä ympäristö- ja muita ongelmia voittojen valuessa ulkomaille. Viisasten kiveä ongelman ratkaisemiseksi etsitään niin Suomessa kuin kehitysmaissa.

Kongossa afrikkalaiset kaivavat kobolttia aseistettujen sotilaiden valvonnan alla alkeellisissä oloissa. Nuorimmat ovat kymmenvuotiaita lapsia. Kiinassa 40 kaivostyöntekijää jäi loukkuun heinäkuussa, kun tunneli romahti. Rakentamisessa oli viranomaisten mukaan laiminlyöty turvallisuusmääräyksiä. Suomessa Talvivaarassa ja Raahen kulta-kaivoksen läheisyydessä on esiintynyt ympäristöongelmia. Oli kyse mistä tahansa maailman kolkasta, kaivoksilla riittää pulmia.

Konsulttiyhtiö PwC:n mukaan 40 maailman suurimman kaivosyhtiöt tuotot nousivat viime vuonna lähes neljänneksen 700 miljardiin dollariin. Nettovoitot nousivat viidenneksellä, yritysten maksamat osingot jopa 156 prosenttia.

Ala on tuottoisa, mutta miksi kaivosalan ongelmia ei saada ratkaistuksi? Millainen olisi sellainen kaivoslaki, joka paitsi turvaisi työolot, myös minimoisi ympäristöhaitat?

YHTÄ IDEAALIMALLIA EI OLE

Geologian tutkimuskeskuksen yhteysjohtajan **Pentti Noraksen** mukaan hyvä kaivoslaki takaa valtiolle louhinnasta riittävästi tuottoja. Yhtä ideaalimallia ei ole, vaan laki on räätälöitävä jokaiseen maahan erikseen.

Hyvä kaivoslaki elvyttäisi paikallistaloutta ja rikastuttaisi luonnonvaroja omistavaa valtiota. Noraksen mukaan kaivoslain pitäisi olla täydentävä osa maan yleistä teollisuuspolitiikkaa. Kaivostointia ohjaisivat paitsi verotus, myös lupakäytännöt ja ympäristömääräykset.

”Malmivarat ovat julkista pääomaa”, Noras perustelee.

Tuottojen odotuksessa valtion olisi hyvä olla maltillinen, jotta se houkuttelisi yhtiöitä aloittamaan etsinnät ja perustamaan kaivoksia.

”Etsintälupia tulisi myöntää matalalla kynnyksellä, mutta vain kohtuulliseksi ajaksi kerrallaan. Kun tuotanto on käynnissä ja kaivos alkaa tuottaa kassavirtaa, on korvausten aika”, hän sanoo.

Kaivoslain pitäisi olla riittävän kattava, jotta ei jouduttaisi tekemään yhtiöiden kanssa erillissopimuksia.

”Ne johtavat helposti läpinäkymättömiin diileihin. Ehtojen tulisi olla suhteellisen pysyviä, mutta kuitenkin sellaisia, joita on mahdollista kehittää”, arvioi Noras.

”Monessa kehitysmaassa valtioiden ja kaivosjättien sopimukset ovat salaisia. Kenelläkään ei ole ollut mahdollisuutta arvioida, millä ehdoilla yritykset päästetään maahan”, huomauttaa Kepan kehityspoliittinen asiantuntija **Eva Nilsson**.

TUOTOT VALUVAT MAASTA POIS

Etenkin kehitysmaissa kaivosalan tuotot näyttävät valuvan suorinta reittiä ulosen sijaan, että ne hyödyttäisivät paikallistaloutta. Oman siivunsa voitoista napsivat korruptoituneet poliitikot.

Voiko kaivosten valvonta ylipäättään onnistua maissa, joista puuttuvat toimiva viranomaiskoneisto ja verohallinto? Noraksen mukaan kehitysmaissa yritykset voisivat tehdä sopimuksia, joissa ne

Yhdysvallat näyttää esimerkkiä

YHDYSVALTOJEN RAHOITUSMARKKINAVIRANOMAINEN hyväksyi elokuussa uudistuksen, joka menee vapaaehtoisista EIT:ä pidemmälle. Se velvoittaa pörssiin Yhdysvalloissa listautuneita kaivos-, öljy- ja maakaasualan yrityksiä raportoimaan maa- ja hankekohtaisesti maksamansa verot.

Alaraja raportoitavalle summalle on 100 000 dollaria. Uudistus koskee noin 1 100 yritystä, jotka vastaavat noin puolta koko kaivannaisteollisuuden arvosta, ja se koskee käytännössä yritysten vuoden 2013 tilinpäätöksiä.

Uudistuksesta käytiin puolitoista vuotta kestänyt sitkeä lobbaustaistelu.

Myös EU:n komissio on tehnyt aloitteen siitä, että unionin alueella pörssilistattujen ja suurten listaamattomien öljy-, kaasu-, ja metsäyhtiöiden pitäisi julkistaa maksunsa hallituksille jokaisessa maassa, jossa ne toimivat. (P.N.)

Taun paikka. Arushan lähistöllä Tansanian Meraranissa louhitaan tansaniittia, jalokiveä, jota esiintyy vain Arushan liepeillä.

kaivoksen perustamisen vastapainoksi sitoutuisivat kehittämään koulutusta, terveydenhuoltoa ja teknologiaa.

”Näitä toimialoja on vaikeampi korruptoida kuin veroja ja maksuja”, hän perustelee.

Ensimmäinen teko läpinäkyvyyden parantamiseksi olisi avata kaivosyhtiöiden voitot ja valtiolle maksetut maksut. Sillä voitaisiin suitsia pääomapakoa kehityksistä. Se on tulosta monikansallisten jättien verokikkailusta, jossa laillisin tai laittomin keinoin siirretään voitot veroparatiiseihin ja muihin alhaisen verotuksen maihin.

Kehitysmaat menettävät verokikkailun vuoksi yli 160 miljardia dollaria vuodessa, mikä on enemmän kuin kehitysavun kokonaismäärä vuosittain. Yksin Tansania menettää veronkierron vuoksi noin 40 prosenttia laskennallisesta verotuotosta.

Kehitysmaiden olisi myös tärkeä päästä jalostamaan raaka-aineita omassa maassaan. Se toisi työpaikkoja ja tukisi paikallistaloutta.

AVOIMUUTTA VAPAAEHTOISPOHJALTA

Kansallisilla kaivoslaeilla ei pystytä ratkaisemaan alan ongelmia, myös kansainvälisten pelisääntöjen täytyisi muuttua. Yksi yritys lisätä avoimuutta on EITI-aloite (Extractive Industries Transparency Initiative). Se on hallitusten, yritysten ja kansalaisjärjestöjen koalitio, joka syntyi Britannian pääministerin Tony Blairin aloitteesta kymmenen vuotta sitten.

Toimintaperiaate on yksinkertainen. Valtio kertoo julkisesti, kuinka paljon se saa alan yrityksiltä rahaa veroina ja muina maksuina. Yritys puolestaan raportoi julkisesti, kuinka paljon se on tilittänyt valtiolle. Sitten kolmas, puolueeton taho tarkistaa, että valtion ja yritysten ilmoittamat luvut täsmäävät.

Toistaiseksi EITI:iin kuuluu vain kaksi teollisuusmaata, Norja ja Yhdysvallat. Suuret kaivosmaat, kuten Angola, Venäjä ja Etelä-Afrikka, eivät ole mukana.

Vaikka EITI:n toiminnassa on vielä parantamisen varaa, Noras suosittelee

sihen liittymistä. Tällä hetkellä Suomi tukee aloitetta rahallisesti ja Suomesta on tulossa sen johtokunnan jäsen vuonna 2014.

”Toivon, että Suomi ottaa silloin aktiivisen roolin ja ilmoittautuu mukaan kolmantena teollisuusmaana”, Noras sanoo.

SUOMESSA LÖYTÄJÄ SAA PITÄÄ

Luonnonvarojen ryöstökäyttö ei ole ongelma vain kehitysmaissa, vaan kriitikoiden mukaan sitä tapahtuu myös Suomessa. Helsingin yliopiston kansantaloudellisen metsäekonomian professori **Olli Tahvonen** ja europarlamentaarikko **Sirpa Pietikäinen** (kok) ovat arvostelleet Suomen käytäntöä, jossa annetaan valtaajalle etuoikeus löydöksensä hyödyntämiseen.

Suomessa yritys voi tulla jokamiehen oikeuksin etsimään malmia yksityisiltä mailta. Maanomistaja ei voi häätää tulokasta pois, jos tällä on malminetsintälupa.

Talvivaaran kaivosalue Sotkamossa 15. toukokuuta 2012. Talvivaaran kaivoksen kaivosinsinööri Arto Suokas kävelee primääriluotuskasalla, johon on kiteytynyt nikkelisulfaattia.

”Nyt mineraaleja ei ikään kuin omista kukaan. Sitten jokin yhtiö löytää ne, mutta löytäjältä vaaditaan minimaalisia korvauksia mineraalien käytöstä. Voisi kysyä, onko se Suomen etu”, Tahvonen sanoo.

Vaihtoehtona olisi, että yritykset maksaisivat mineraalien hyödyntämistä valtiolle rojalteja. Näin tehdään muun muassa Australiassa ja Kanadassa, jossa korvaukset ovat Tahvosen mukaan Suomeen verrattuna jopa kymmenkertaiset.

”Suomi on tällä hetkellä kansainvälinen poikkeus yhdessä Meksikon, Ruotsin ja Yhdysvaltojen liittovaltion kanssa. Rojalteja peritään kaikkialla muualla”, hän sanoo.

Työ- ja elinkeinoministeriön kaivosylitarkastajan **Riikka Aaltosen** mukaan Suomea ja Kanadaa ei voi suoraan verrata, koska Kanada on kaivosalan supervaltta, joka on luonnonvaroiltaan ja maapinta-alaltaan toisenlainen kuin Suomi.

Jokaisella maalla on lisäksi erityispiirteensä, Aaltonen korostaa. Esimerkiksi Australiassa malmin etsintään pitkälti valtion mailla, kun taas Suomessa maata omistavat yksityiset maanomistajat. Omistus on pirstaloitunut.

”Suomessa on lähdetty siitä, että kaivospaikkakunta saa hyödyn yritysveroina ja parantuneena työllisyytenä”, Aaltonen sanoo.

Tahvosen mukaan Suomen nykyinen tapa olla vaatimatta rojalteja johtaa uusiutumattomien luonnonvarojen liian nopeaan käyttöön. Se on omiaan synnyttämään lyhytaikaisia kaivosbuumeja, jolloin tulee pula osaavasta työvoimasta. Buumia seuraa työttömyys.

”Malmi tulee nyt löytäjänsä omaisuudeksi, ja korvaukset malmin käytöstä ovat pienet. Se kannustaa etsimään esiintymiä ja hyödyntämään ne nopeasti loppuun.”

Myös Noraksen mukaan kaivosten aloittamislupia tulisi jakaa niin, että uusia esiintymiä otettaisiin käyttöön nykyistä hallitummin, esimerkiksi viiden vuoden välein. •

Kaivosvero Suomeen?

SUOMEN UUSI KAIVOSLAKI on vuoden vanha, mutta on jo saanut osakseen runsaasti arvostelua.

Kaivoslaki kaksinkertaisti maanomistajien malminetsinnöistä saamat vuosittaiset korvaukset 20 euroon hehtaarilta. Kaivoksen perustamisesta maanomistaja saa 50 euroa hehtaarilta vuosittain ja 0,15 prosenttia provisiota louhitun metallin arvosta.

Pentti Noraksen mukaan korvaus on edelleen pieni.

”Suomessa kaivosalan tuotot perustuvat kaivoslain mukaisiin lupamaksuihin sekä yritysten ja työn verotukseen, eivät mineraalien verotukseen. Valtio ei saa minkäänlaista korvausta luonnonvarojen hupenemisesta”, hän sanoo.

Hänen mielestään yrityksille pitäisi määrätä liikevoittoon perustuva progressiivinen verokanta, joka olisi nimenomaan kaivosteollisuudelle räätälöity.

Norjassa on Suomen tapaan vaa-

dittu kaivosveroa. Naapurimaassa esimerkiksi on haettu tuottoisasta kaasusta öljyverotuksesta.

Kaivosylitarkastaja Riikka Aaltonen suhtautuu varauksellisesti kaivosveroon. Hän huomauttaa, että kaivostoiminta Suomessa on moninaista eivätkä kaikki kaivostuotteet hyödy metallien hintabuumeista ja lisääntyneestä kysynnästä.

”Esimerkiksi vuolukivessä ja kalkissa ei ole samanlaisia hintapiikkejä kuin metalleissa. Niitä louhivat tietyt valmistajat, jotka myös jalostavat ne. Vero voisi olla niille kohtalokas”, Aaltonen sanoo.

Kuinka hyvä Suomen kaivoslaki sitten on?

Aaltosen mukaan sitä ei ole päästy vielä kunnolla testaamaan. Nyt toimivat kaivokset on perustettu vanhaa lakia noudattaen.

”Annettaisiin uudelle laille ensin aikaa näyttää toimivuutensa ennen kuin sanottaisiin, että se on susi.”

Etelä-Sudan on öljyn varassa

Vastaitseenäistyneestä Etelä-Sudanista ei ole saatu tänä vuonna öljyä maailman markkinoille. Vaikka öljyn kuljettamista koskeva kiista Sudanin kanssa saataisiin sovittua, hyötyvät tavalliset eteläsudanilaiset öljytuloista vain vähän.

Etelä-Sudan sai noin 75 prosenttia öljyalueista, kun se itsenäistyi Sudanista heinäkuussa 2011. Pahaksi onneksi öljyn ainoa reitti maailmalle ovat toistaiseksi Sudanin hallitsemat öljyputket. Putkissa ei ole liikkunut öljyä tammikuun jälkeen ollenkaan, koska kaksi katkeraa sisällissotaa käyneet etelä ja pohjoinen eivät päässeet sopuun öljyn siirtomaksuista.

Valtioiden välejä hiertää erityisesti Abyein öljyalue, jossa niiden välistä rajaa ei pystytty määrittelemään. Huhtikuussa raja-alueella kahakointiin rajusti ja maat ajautuivat täysimittaisen sodan partaalle. Taisteluja pakeni noin 200 000 ihmistä.

Öljystä täysin riippuvaiselle Etelä-Sudanille tulojen tyrehtyminen merkitsi menojen karsimista. Entuudestaankin alle 15 prosentilla eteläsudanilaisista

oli pääsy terveystalouteen ja vain joka kolmas osasi lukea. Maassa toimivat kansainväliset organisaatiot ovat joutuneet siirtämään toimintaansa infrastruktuurin kehittämiseen hätäapuun ja peruspalveluihin.

ÖLJYVARAT ULKOMAISTEN HALLUSSA

Kesän ja alkusyksyn aikana Etelä-Sudanin ja Sudanin välit ovat lientyneet ja alustava sopu siirtomaksuista on saavutettu. Öljy ei vielä virtaa etelästä Sudanin halki Punaiselle merelle ja sieltä maailmanmarkkinoille muun muassa sen vuoksi, että putket ovat päässeet huonoon kuntoon seisokin aikana. Kun öljy saadaan lopulta kulkemaan, tuloilla voitaisiin rahoittaa puuttuvat koulutus- ja terveystaloudet.

Ensin tosin öljystä pitäisi jäädä tuloja valtiolle. Rauhanyhteistyötä tekevä Crisis Management Initiatiivin (CMI) palveluksessa pääkaupunki Jubassa työskentelevän Fareed Fatakin mukaan voitot valuvat suurimmaksi osaksi ulkomaille.

”Ulkomaiset öljy-yhtiöt ovat onnistuneet pitämään hallussaan öljyä sekä hyötymään tuloista hallituksen voimattomuuden ja puutteellisten lakien vuoksi”, kertoo Fataki.

Oma ongelmansa on se, että vakava korruptio rokottaa valtion kiristyneitä varoja, ja luottamus valtion toimintaan on heikkoa. Esimerkiksi kesäkuussa Etelä-Sudanin presidentti Salva Kiir vaati 75 virkamiestä palauttamaan valtiolta vuosien aikana viedyt 4,6 miljardia dollaria.

”Korruption kitkeminen on tärkeintä kehityksen saavuttamiseksi. Hallituk-

sen täytyy kontrolloida rahankäyttöä, ja väärinkäytökset tulee viedä tuomioistuimeen”, toteaa Etelä-Sudanin keskuspankin johtaja John Tut.

TURVATTOMUUS RAJOITAA TALOUTTA

Etelä-Sudanin etnistien ryhmien välisissä karjaryöstöissä ja kostoiskuissa on kuollut tuhansia ihmisiä viime vuosien aikana. CMI:n hankkeessa pyritään tuomaan yhteen eri heimoja edustavat nuorisajohtajat ja rakentamaan heidän välilleen luottamusta väkivallan vähentämiseksi.

Hankkeessa työskentelevä Fareed Fataki nostaa esiin myös öljyvarat keinona rauhoittaa maa: tulot tulisi jakaa sekä öljyä tuottavien että muiden osavaltioiden kesken alueiden kehittämiseksi tasapuolisesti.

Etelä-Sudanilla on öljyn lisäksi mineraalivaroja kuten kultaa. Kasvupotentiaalia olisi myös maataloudessa. Tällä hetkellä Etelä-Sudaniin tuodaan ruokaa naapurimaista, vaikka maalla on valtavasti hyödyntämätöntä ja hyvin maanviljelyyn soveltuvaa maata.

Koska ruoka hankitaan epävarmoilla öljytuloilla, on maan ruokaturva haavoittuvainen. Esimerkiksi kuluvana vuonna öljytulojen ehtymisen myötä myös maan valuutta on heikentynyt voimakkaasti ja tuontiruuan hinnat karanneet. Arviolta joka kolmas eteläsudanilainen olisi tänä vuonna tarvinnut ruoka-apua.

Keskuspankin johtaja John Tut näkee talouden monipuolistamisen välttämättömäksi. Se on kuitenkin vaikeaa sisäisten konfliktien ja osaamisen puutteen vuoksi. •

Kirjoittaja ja kuvaaja vierailivat Etelä-Sudanissa heinäkuussa 2012.

CMI:n Fareed Fatakin mielestä nykyistä suurempi osa öljytuloista pitäisi saada jäämään Etelä-Sudaniin ja tulot pitäisi jakaa tasaisemmin öljyä tuottavien ja muiden osavaltioiden kesken.

Vy över huvudstaden Maputos gamla centrum i Moçambique.

TEXT ANNA WALLENLIND
BILD LIISA TAKALA

Hopp och oro i Moçambique

Moçambikierna oroar sig för vad exploateringen av nyupptäckta naturtillgångar kommer att leda till.

Den lilla sömniga staden Tete var för bara några år sedan främst känd för sitt extremt varma klimat. Men sedan ett av världens största oexploaterade kolfält upptäcktes här har allt förändrats. Inte bara för Tete utan kanske även för hela Moçambique.

Kol som anses vara en hopplöst förlegad energikälla i väst, representerar här det nya moderna och är landets nästa stora exportvara. Två till tre miljarder dollar förväntas kolbrytningen dra in under kommande år, vilket är en hel del i ett av världens fattigaste länder.

De senaste åren har dessutom stora tillgångar av naturgas upptäckts längs med landets norra kust. Energiforskare bedömer att Moçambique kommer att bli en av världens största producenter av naturgas i framtiden. Upptäckterna uppgår till runt 100 miljarder kubikmeter och bara i år har fem nya naturgasreserver upptäckts.

Naturgasen förväntas minska Moçambiques importberoende av fossila bränslen drastiskt. Naturgas utgör i dag 1,7 procent av BNP, men beräknas öka till 13 procent under de närmaste sju åren när utvinningen inleds längs med kusten.

Andra naturrikedomar som upptäckts de senaste åren är olika typer av mineraler, ädelstenar och guld. Samtidigt som listan över landets naturrikedomar blir längre och längre, förs en livlig debatt hur Moçambique ska undvika att upprepa tidigare misstag där stora projekt gett fina tillväxtsiffror utan att minska fattigdomen i landet.

INVESTERARNA STÅR PÅ KÖ

Redan på 50–60-talet visste man att det fanns kol i Moçambique, men av någon anledning valde kolonialmakten att inte utvinna resurserna då. Sedan kom frigörelsekriget och på det inbördeskriget. Under många år var säkerhetsriskerna för stora för att naturtillgångarna skulle vara intressanta.

Ett annat problem för Moçambique har varit den dåliga infrastrukturen, något som även nu är en huvudvärk för investerarna.

För bara ett decennium sedan var räkör och cashewnötter de stora exportvarorna. I slutet av 90-talet trodde man att det ultramoderna aluminiumsmältverket Mozal skulle ta landet ur fattigdomen. Men Mozal pumpade bara upp Moçambiques tillväxtsiffror utan att bidra med någon egentlig utveckling. Och just nu pratar ingen om Mozal längre. Nu är det Tete och kolen som gäller. Och gasen längs med kusten. Och mineralerna, guldet och ädelstenarna.

Investeringarna i gruvindustrin har ökat från hundra miljoner USD i slutet av 90-talet till över en miljard USD år 2011. Regeringen målar upp lysande framtidsutsikter och den tidigare undergivenheten i relation till biståndsgivarna är som bortblåst. Varför buga och bocka för biståndsgivarna när landet snart kommer att svämma över av pengar från kol, metaller, gas och guld? Biståndets andel av statsbudgeten har redan minskat från 54 procent år 2008 till 34 procent år 2011.

Bilden av Moçambique som ett resursfattigt land har förändrats och investerarna står på kö.

MILJÖORGANISATIONER ÄR OROADE

Men alla ser inte lika ljus på framtiden. Det finns de som hävdar att naturrikedomar är Afrikas förbannelse. Där det finns olja, guld och diamanter finns det också krig och omfattande korruption.

Moçambique har haft sina krig, men de senaste tjugo åren har detta östafrikanska land levt i fred. Korruptionen har dock ökat de senaste åren och många organisationer tycker att regeringen ställer för låga krav på de stora företagen som just nu investerar i landet.

"VI SITTER PÅ EN GRYTA SOM HÅLLER PÅ ATT KOKA UPP."

Justicia Ambiental, som är en av landets mer radikala miljöorganisationer, är kritiska till hur det brasilianska företaget Vale do Rio Doce har tvångsförflyttat människor för att kunna öppna sin kolgruva i Tete. Över tusen familjer har tvingats flytta till ett område långt från staden med dålig tillgång till vatten, mager jord och nästan ingen skog. Flyttar man människor så måste man erbjuda dem något bättre än det de hade, menar **AnaBela Lemos**, chef för Justicia Ambiental.

"Regeringen har gett bort hela Tete-provinsen till gruvdrift. När nästa gruva öppnas har de ingenstans att flytta befolkningen."

Problemet är också, säger hon, att regeringen inte kontrollerar de företag som tillåts investera i landet.

"När människor från andra länder söker uppehållstillstånd i Moçambique ber man om ett utdrag ur kriminalregistret. Men företag som vill etablera sig här kollar man inte alls. Regeringen slätar över, säger att det är en läroprocess, men den enkla sanningen är vi aldrig lär oss."

Oavsett om det handlar om mineraler, gas eller kol, så påverkas ett stort antal människor av utvinningen av råvarorna. Även om Moçambique är ett relativt glesbefolkat land så finns det i stort sett alltid människor där det finns bra mark och närhet till vägar. De områden där naturtillgångar upptäckts är också befolkade områden.

Det har redan börjat komma in klagomål från områden där olja och gas projekteras. Framförallt är det den kustnära befolkningen och fisket som drabbas av företagens projektering när förbud mot att fiska har införts på grund av provborringar.

Enlig den moçambikiska lagen måste samråd med befolkningen på plats genomföras innan företag etablerar sig och börjar utvinna naturresurser. Men ofta gör företagen upp privat med de lokala ledarna eller så är informationen för knapphändig och för komplicerad.

"De lovar arbetstillfällen och ett bättre liv. Folk har inte kunskap nog att bedöma om det kommer att bli så eller inte. Löftena är ofta falska och männis-

DET HAR REDAN BÖRJAT KOMMA IN KLAGOMÅL FRÅN OMRÅDEN DÄR OLJA OCH GAS PROJETERAS.

korna utsätts för stora orättvisor”, säger Lemos.

Medlemmarna i Justicia Ambiental är också bekymrade över kvalitén på de studier och miljökonsekvensbedömningar som görs innan projekt påbörjas. I princip borde det vara regeringens roll, men de skyller på brist på resurser och kapacitet. Ska djupgående studier göras, så får Justicia Ambiental bekosta det själva. De upplever också att det har blivit svårare att få svar på de frågor de ställer i samband med att miljökonsekvensbedömningarna görs.

”Förut lyssnade de på oss, nu är de bara intresserade av att uppfylla en miniminivå, att inte bryta mot lagen, inget mer. De problem vi påpekar tas sällan upp.”

ALLA SKA GYNNAS

AnaBela Lemos berättar att Justicia Ambiental anklagas för att vara emot utveckling när de kritiserar vad som händer med landets resurser. Hon säger att Justicia Ambiental inte är emot gruvdriften och andra stora investeringar som sådana, de ska bara göras på ett mer socialt och miljömässigt hållbart sätt.

Organisationen vill att regeringen ser till att de investeringar som görs i landet gynnar befolkningen. En utbyggnad av järnvägen hade till exempel kunnat innebära stora möjligheter för Moçambique. Längs med en järnvägslinje blomstrar utvecklingen på varje ställe där tågen stannar.

Ett av Moçambiques största problem är att mycket av det som produceras ruttar bort på grund av brist på transporter och bra infrastruktur. För utvecklingen av jordbruket är detta en stor flaskhals. Men i Tete har det vuxit fram fler inhemska småföretag sedan gruvorna öppnades, så visst finns det positiva sidor också, säger AnaBela Lemos.

”Vi är inte emot megaprojekten generellt. Megaprojekten kommer alltid att finnas, men de måste ta socialt ansvar på riktigt.”

Många organisationer har de senaste åren valt att engagera sig i att övervaka gruvindustrin och hur regeringen hanterar de nyupptäckta naturtillgångarna. Andra organisationer arbetar ute i landet med att öka människors kunskaper om sina rättigheter och med att stärka deras kapacitet att förhandla med företag.

Ett gruvindustrinätverk har bildats där 22 organisationer ingår. Stiven Ferrão arbetar för en av organisationerna inom nätverket. Organisationens utgångspunkt är att landets resurser

tillhör alla medborgare och att alla ska gynnas när naturtillgångar utvinns. Justicia Ambiental studerar just nu hur vinsterna från gruvindustrin hanteras av regeringen och vill försöka påverka hur de används i framtiden.

Ferrão anser att resurserna bör användas till investeringar som minskar fattigdomen i landet, såsom förbättrad infrastruktur, utbildning, hälsa och mikrokrediter. Organisationen är också intresserad av att de oförmånliga kontrakten med gruvbolagen omförhandlas.

”Samtidigt vill vi inte bara kritisera och lägga skulden på regeringen. Vi vill blicka framåt och se vad vi kan göra bättre i framtiden.”

EN PSYKOLOGISK EFFEKT

Stiven Ferrão menar att utvinningen av naturtillgångarna har lett till vissa förbättringar. I Tete blomstrar hotell- och restaurangnäringen. Transportsektorn har också sett en boom. Flera stora infrastrukturprojekt, som nya vägar, järnvägar, flygplatser och hamnar, är på gång även om de har försenats. En direkt effekt är att människor har fått jobb i gruvorna, för dem har livet blivit lättare.

De nyupptäckta naturtillgångarna har också redan nu en psykologisk effekt, menar han.

”Människor känner att landet går framåt, det kommer in utländskt kapital som skapar en annan dynamik.”

Samtidigt klagar många på att moçambikerna får de lägst betalda jobben, medan de högre positionerna går till utlänningar. Regeringen borde satsa på utbildning med fokus på branscher som utvinnet kol, gas och mineraler, tycker Ferrão. Själv jobbade han ett tag inom statsapparaten, men han har insett att han hellre vill påverka utifrån, genom det civila samhället.

”Vi själva måste kämpa för att skapa ett bättre samhälle.”

AnaBela Lemos är äldre än Stiven Ferrão. Hon ser tillbaka på hur naturresurserna hanterades av tidigare ledare. Moçambiques förste president Samora Machel hade till exempel en helt annan inställning till de multinationella öretagen än den nuvarande presidenten Armando Guebuza, menar hon.

”Det var inte det här Samora ville efter frigörelsen. Han kallade dem krokodiler och körde i väg dem. Nu vill regeringen ha tillväxt till vilket pris som helst. Vi sitter på en gryta som håller på att koka upp.” •

Skribenten är svensk frilansjournalist som bor i Moçambique.

Ny bosättning växer fram invid Indiska oceanens strand i Maputo.

**BILDEN AV MOÇAMBIQUE
SOM ETT RESURSFATTIGT
LAND HAR FÖRÄNDRATS.**

Nästan tusen avtal

EXPANSIONEN INOM gruvsektorn har under de senaste tio åren främst skett inom mineraler, kol, bas- och ädelmetaller.

Över 900 företag har olika typer av avtal med den moçambikiska staten för att prospektera eller utvinna metaller och mineraler. Den största avtalet är för prospektering och utvinning av kol, följt av basmetaller och mineraler.

KOL. År 2007 skrev det brasilianska gruvbolaget Vale do Rio Doce (Vale) kontrakt med den moçambikiska regeringen för utvinning av kol i Moatize i Teteprovinsen. Vale är landets största gruvföretag. Det andra största gruvföretaget i landet är australiska Rio Tinto/Riversdale som även det utvinner kol i Tete.

NATURGAS. Flera stora naturgasfyndigheter har upptäckts längs med landets norra kust där bland annat norska Statoil, italienska ENI och amerikanska Anadarko har prospekteringsavtal. Den senaste upptäckten av naturgas på mellan sju och tio miljarder kubikmeter gjordes av italienska ENI i Rovuma bukten. Det är den femte upptäckten av naturgas bara i år. Totalt har ENI upptäckt naturgasreserver på mellan 47 och 52 miljarder kubikmeter. Anadarko har rapporterat upptäckter på runt 50 miljarder kubikmeter.

OLJA. Det har funnits stora förhoppningar om att finna olja längs med den moçambikiska kusten. De företag som har prospekteringsavtal, bland annat ENI och Anadarko har borrhett efter både olja och gas. Förhoppningarna har dock kommit på skam.

MINERALER. År 2007 påbörjades utvinningen av mineraler i Moma i Nampulaprovinsen. Mineralerna utvinns av den australiska företaget Kenmare. Världsmarknadspriset på titan som utvinns i Moma är just nu mycket högt. Inom kort kommer Vale do Rio Doce att öppna ännu en gruva i Moçambique, nu för att utvinna fosfat i Nampula. Det är en investering som beräknas till mellan 1,5 och två miljarder dollar.

ÄDELSTEN OCH GULD. I Nampulaprovinsen utvinns även olika typer av ädelsten och guld. Ädelsten har dock blivit föremål för en omfattande smuggelverksamhet. Guld har upptäckts också i Manica, Tete, Niassa och Sofala. Bara i Manica har 130 olika företag fått licenser för guldutvinning.

Kun hunajaruukku aukeaa

Luonnonvarakiihkossa on hyvä muistaa, että Mosambik on edelleen köyhä maa, sanoo UNU-WIDERin johtaja Finn Tarp. Rikkauksista ei ole aikanaan iloa, jos ei nyt keskitytä köyhyyteen.

Maailman köyhimpiin maihin lukeutuva Mosambik on äkkiä osoittautunut rikkaaksi. Maasta on lyhyessä ajassa löydetty huomattavia luonnonvaroja hiilestä ja muista mineraaleista mittaviin maakaasuesiintymiin.

Vastaavtko kaasu- ja öljylöydökset pienen arabimaan vuosituotantoa vai ollaanko lähempänä Norjan tasoa? Kummin vain, Mosambik kutsuu kansainvälisiä kaivos- ja energiayhtiöitä. Economist Intelligence Unit ennakoi, että maahan virtaa alkaneella vuosikymmenellä jopa 90 miljardin dollarin arvosta sijoituksia.

Samaan aikaan Mosambik sijoittuu inhimillisen kehityksen asteikolla 187 maan joukossa neljänneksi viimeiseksi. Vaikka Mosambikin talous on koko 2000-luvun kasvanut rivakkaa tahtia, maan köyhyys on vähentynyt piinallisen hitaasti.

Ulkoisen avun osuus valtion budjetista on tätä nykyä vajaat 40 prosenttia. Mutta apubudjetit ovat kutistumaan päin. Suuret luonnonvaralöydökset pistävät kehitysyhteistyön kumppanit miettimään, tarvitseeko Mosambik sittenkään enää lahja-apua. Mosambik on myös Suomen tärkeimpiä yhteistyömaita.

”Ymmärrän huomion, mutta varoittaisin vähän: vie ainakin kymmenen vuotta ennen kuin löydetty luonnonvarat tuovat Mosambikille rahaa.”

YK-yliopiston kehitystaloustieteen tutkimuslaitoksen UNU-WIDERin johtaja, professori **Finn Tarp** muistuttaa, että 55 prosenttia mosambikilaisista elää edelleen köyhyysrajan alapuolella.

”Tunsin jo 1980-luvulla ihmisiä, jotka tiesivät Mosambikin luonnonvaroista. Vanhan Frelimo-puolueen ihmiset sanoivat, että parempi odottaa ennen kuin murramme hunajaruukun. He tiesivät, että liian nopea avautuminen olisi pulmallista”, Finn Tarp sanoo.

Odotukset eivät täytä vatsaa, rakenna koululaitosta, paranna terveystalveluja tai luo työpaikkoja. Käsitys luonnonvaralöydösten laajuudesta on vielä hatara. Hiilestä alkaa olla kohtalainen tuntuma, mutta maakaasusta tai öljystä ei ole varmaa tietoa, saati sopimuksia.

PIENIÄ PIIREJÄ PITEMMÄLLE

Tarp neuvoo avunantajia asettamaan tähtäimen kymmenen vuoden päähän: mitä pitää tehdä sen varmistamiseksi, että löydetty ja löytyvät luonnonvarat koituvat mosambikilaisien köyhän enemmistön hyödyksi?

Professorin mielestä kenties olenaisinta on tukea Mosambikia sellaiseen luonnonvarapolitiikkaan, joka minimoiväärinkäytösten riskit ja maksimoi hankkeiden tulevat hyödyt.

Avainasemassa on se, että kansainvälisten yhtiöiden kanssa tehdyt sopimukset ovat avoimesti laadittuja ja myös sisältävät oikeat asiat.

Seuraavassa vaiheessa on tärkeä olla vaikuttamassa siihen, että hallitus laatii strategian, joka on maan yleisen kehityksen kannalta hyvä eikä jää hyödyttämään vain pieniä piirejä. Ei kannata olettaa, että hallituksen saama lisätulo jotenkin automaattisesti koituu kansalaisten hyödyksi. Mutta yhtä lailla väärin on päätyä päinvastaiseen ja väheksyä maan hallituksen roolia.

”Öljy- ja kaasuyhtiöt eivät omia aikojaan ole kiinnostuneita maan kehityksestä. Niiden tavoitteena on tuottaa voittoa osakkeenomistajille. Jos Mosambikia halutaan kehittää, on tehtävä töitä maan hallituksen kanssa ja varmistettava, että varojen käytöstä laaditaan hyvät suunnitelmat.”

”On tärkeä muistaa, että osa uusista varoista luultavasti vain korvaa aiempia resursseja kuten ulkoista apua, jota tähän asti on saatu. Toki siis uutta rahaa on kymmenen vuoden päästä luvassa, mutta se ei tule nykyisen päälle vaan joutuu korvaamaan sitä.”

KEHITYS EI OLE KAUNISTA

Luonnonvarabuumi on herättänyt Mosambikissa myös pelkoa. Pitkä sisäinen

konflikti on hyvässä muistissa, maaseudun ja kaupunkien syvät kehityskulut nykyarkea. Tuottavatko luonnonvarat epävakautta?

”Huoli on ymmärrettävä, mutta on tärkeä tunnistaa, ettei mikään maa ole kehittynyt ilman vastaavia huolia. Vaikka en ole marxilainen, siteeraisin **Karl Marxia**, joka on sanonut, että kehitys ei ole kaunista. Kehityksessä on kyse suurista muutoksista taloudessa ja ihmisten elinolosuhteissa. Jotkut saavat työtä, toiset menettävät. Yksittäisten ihmisten kannalta kehitys ei ole kaunista.”

Finn Tarp sanoo, että suuret hankkeet takuuvarmasti tuottavat tyytymättömyyttä eikä epävakauttakaan voi sulkea pois. Lopputuloksen kannalta ratkaisevaa on, miten onnistutaan tasapainottamaan paikalliset tarpeet suurempia tarpeita vasten.

”En tunne yhtään maata, jossa vastaavissa tilanteessa ei ilmaantuisi ihmisiä, jotka yrittävät kahmia itselleen kaiken minkä voivat. Siitä pitääkin olla huolestunut; kannattaa tehdä töitä sen eteen, että valtio toimii hyvin. Valtiolla tarkoitan paitsi hallitusta, myös oikeuslaitosta ja lainsäädäntövaltaa. Jos ne eivät toimi, on vaikea saada kehitystä aikaan.”

”Puhutaan esimerkiksi öljyn kirouksesta ja siitä, miten öljytulo voi tulla kehityksen tielle. Mutta ei ilman resurssejakaan päästä mihinkään. Luonnonvarat ovat mahdollisuus, joka kannattaa käyttää hyvin.”

KÖYHYDEN KOVA YDIN

Finn Tarp itse tuntee Mosambikin kaukaa 1980-luvun alusta. Silloin hän työskenteli Tetessä, samassa maakunnassa, jossa nyt puidaan brasilialaisen kaivosjäätin Valen suuren hiilikaivoksen haittoja ja hyötyjä.

”Palaan toisinaan Teteen, ja siellä on edelleen paljon ihmisiä, jotka elävät täsmälleen samalla tavalla kuin vuonna 1982. Toki heidän asiansa ovat siinä suhteessa paremmin, että maassa vallitsee rauha, mutta pohjimmiltaan elämä ei ole kohentunut.”

Ihmiset elävät kädestä suuhun,

tavalla, jolla kenenkään ei pitäisi enää tänä päivänä joutua elämään.

Paitsi UNU-WIDERin johtaja, Finn Tarp on Kööpenhaminan yliopiston professori. Hän puhuu Mosambikin kehityksestä paljolti juuri yliopistonsa tekemän tutkimuksen näkökulmasta. Siinä on paneuduttu maaseudun kotitalouksien toimeentuloon eli mosambikilaisen köyhyyden kovaan ytimeen.

Mosambikin suurin ja köyhin ihmisryhmä ovat perheet, jotka elävät omasta pienestä peltotilkustaan. Se tuottaa ruokaa juuri hengissä pysymisen verran – olettaen, ettei paha kuivuus tai katastrofi vie pohjaa pois.

”Jos nämä perheet halutaan nostaa köyhyysrajan yläpuolelle, on keskityttävä tuotannon lisäämiseen”, Tarp sanoo. Tuotannon parantamiseen tähtäävän työn on kuljettava käsi kädessä koulutuksen, terveyden ja infrastruktuurin kehittämisen kanssa.

Maaseutuköyhyyden vähentämisen voi yrittää nivoa osaksi luonnonvarahankkeita, tai osaa niistä:

”Merialueilla toteutetut kaasu- ja öljyhankkeet eivät useimmiten muuta asioita paikallisesti. Ne eivät juuri tuota työpaikkoja tai paikallista kehitystä, tuskin edes näkyvät mantereelle. Niiden osalta tärkeintä on, että maa saa neuvotelluksi hyvät sopimukset.” •

Katse pääomaan

Mosambikilainen ekonomisti ja IASE-tutkimuslaitoksen johtaja **Carlos Nuno Castel Branco** on sitä mieltä, että maan pitäisi nykyisessä investointibuumissa kiireesti kiinnittää huomiota suurten pääomien verotukseen.

”Mosambikissa alle seitsemän prosenttia työvoimasta on virallisessa palkkatyössä. On suoranaista loukkaus, että Mosambikin kaltaisessa maassa palkoista kerätään tällä hetkellä enemmän verotuloa kuin yrityksiltä. Samaan aikaan suuret kansainväliset yritykset käyttävät valtavia maa-alueita kaupallisiin tarkoituksiin, mutta maa-alueista saatava tulo on lähellä nollaa.”

KUVAT HANNES HEIKURA

Kabulin arkea: Työtä, teetä ja levollisia hetkiä

Uutiskuvissa Afganistan on yhtä poikkeustilaa, mutta Kabulissa eletään myös arkea. Siihen kuuluvat työnteko ja teehetket, leipä ja lepo. Valokuvaaja Hannes Heikuralle Afganistan ja afganistanilaiset ovat läheinen aihe. Seuraavien aikeamien kuvat ovat keväältä 2012.

Noin 60 kilometrin päässä
Kabulista sijaitsevan
tiilitehtaan työntekijät
vetävät hetken henkeä.

Zabiullah pesee 3–5 autoa päivässä ja tienaa siitä 300–500 afgaania. Työn ohella hän käy koulua.

Afganistanilaista perusrukaa ovat litteät vehnäleivät. Vuoden 2012 vehnäsadosta ennustetaan Afganistanissa ja Pakistanissa hyvää, mikä hillitsee ruoan hinnan nousua.

Afganistanilaisista aikuisista enemmän kuin joka kolmas on vailla työtä. Työpaikkojen luominen on yksi maan talouden isoimmista haasteista. Maatalous on edelleen ylivoimaisesti suurin työllistäjä, sen parissa työskentelee lähes 80 prosenttia työllisistä.

Hengityssuojat suojaavat katupölyltä ja ilmansaasteilta. Kabulin ilmanlaatu on kehnö; syynä ovat kaupungin nopea kasvu ja vanha, saastuttava autokanta.

”Talibanien aikaan tytöt eivät voineet käydä kaupungilla lounaalla, mutta hallinnon kaaduttua kävimme joskus porukalla syömässä afganistanilaisen kebabin tai pikaruokaa kuten kanaburgerin. Kebabien kanssa suosittua on Qabili-pilahvi, jossa riisiin on sekoitettu rusinoita, manteleita ja porkkanoita.”

”Useimmiten kuitenkin söin lounasta kotona. Lempiruokani oli valkea riisi, jossa on punaisia tarhapapuja. Kaipaen sitä vieläkin, sellaisena kuin äiti sen laittoi sipulin, tomaatin, suolan ja pippurin kanssa. Valmistan sitä nykyään itse, mutta ei se maistu samalta kuin äidin tekemänä. Muita lempiruokiani ovat Bouranee Baunjan eli munakoiso jugurttikastikkeessa sekä Boolanee, paistetut purjopiirakat.”

Helsinkiläisen opiskelijan Shakiba Adilin ruokamuistoja vanhasta kotikaupungista Kabulista.

TEEMA:
Luonnon-
varat

Afganistanissa on tällä hetkellä noin 30 miljoonaa ihmistä, ja heistä runsaat 3,5 miljoonaa asuu pääkaupungissa Kabulissa. Väestö on nuorta: mediaani-ikä on noin 18 vuotta.

Taleban-hallinnon kaaduttua miljoonat tytöt ovat päässeet kouluun – se on yksi kymmenen viime vuoden parhaista uutisista afganistanilaisittain.

Hasan Ghulamin rauhallinen teehekki (yllä).
Hasan Ghulamin puoliso Safai valmistelee ateriaa, taustalla 18-vuotias Zafran-tytär (vas.).
Perheen poika Mansur on 19-vuotias ja opiskelee lääkäriksi (yllä vas.).

Sina ja Saba kuuluvat pakolaisperheeseen, joka pakeni aikanaan sotaa Iraniin. Kymmenen vuoden poissaolon jälkeen lasten perhe pääsi palaamaan Afganistaniin vuonna 2002, mutta omaa kotia heillä ei vielääkään ole.

TILASTOTIEDOT:
CIA WORLD FACTBOOK JA ECONOMIST
INTELLIGENCE UNIT COUNTRY REPORT (2012).
TEKSTIT KUVIIN: ERJA-OUTI HEINO.

TEKSTI PÄIVI ÄNGESLEVÄ
GRAFIikka ANNA-KAISA JORMANAINEN JA EMILIE UGGLA

Veden arvo nousee

Maapallon vesivarannot niukkenevat, mutta silti vedenkulutus maailmassa kasvaa. Selvää on, että vettä on säästettävä, puhdistettava ja kierrätettävä entistä tehokkaammin.

Vuonna 2025 maapallolla saattaa elää jo kahdeksan miljardia ihmistä. Heistä lähes joka neljäs eli 1,8 miljardia ihmistä joutuu selviytymään alueilla, joissa vettä on niukasti.

Vedenkulutus kasvaa etenkin kehitysmaissa. Ennusteet ovat huolestuttavia:

Maailmanpankin ja kansainvälisten suur yritysten muodostama 2030 Water Resources Group arvioi, että vuonna 2025 vettä tarvitaan 40 prosenttia enemmän kuin sitä nykyisin on saatavilla. YK:n vesiasiantuntijat otaksuvat, että tuolloin kaksi kolmesta ihmisestä elää alueilla, jotka kärsivät vesistressistä. Silloin vesivarantoja käytetään nopeammin kuin ne uusiutuvat.

Mutta onhan vedenkulutus ollut kestäväntöntä jo pitkään.

Viime vuosisadalla maailman vedenkulutus kasvoi yli kaksinkertaisesti väestömäärän kasvuun verrattuna. Makeaa vettä on vain rajallisesti. Maapallolla on yhteensä 1,4 miljardia kuutiometriä vettä, josta makeaa vettä on karkeasti 35 miljoonaa kuutiometriä.

Makeasta vedestä noin 70 prosenttia on jäätä tai pysyvää lunta.

Loput on pääosin pohjavettä, sillä vain 0,3 prosenttia makeasta vedestä virtaa järvisä ja joissa. Vesistressi on arkipäivää Euroopassakin, jossa joka kolmas yli sadantuhannen asukkaan kaupunki kuluttaa pohjavettä nopeammin kuin se uusiutuu.

Vettä on niukasti etenkin kehitysmaissa

Vettä on lähes tai täysin riittävästi

Vettä on riittävästi ihmisten käyttöön. Alle 25 prosenttia pinta- ja jokivesien virtaamista hyödynnetään.

Vettä on niukasti

Vettä käytetään enemmän kuin sitä on kestävästi saatavilla ja nopeammin kuin vesivarannot uusiutuvat. Maatalous, teollisuus ja kotitaloudet käyttävät yli 75 prosenttia pinta- ja jokivesien virtaamista. Tyypillistä väkirikaille ja nopeasti kehittyville alueille. Kuivilla alueilla ei välttämättä ole niukasti vettä, jos vesivarannot riittävät kattamaan veden tarpeen.

Vesivarannot ehtyvät

Yli 60 prosenttia pinta- ja jokivesien virtaamista on käytössä. Uhkana on, että vesivarannot hupenevat lähitulevaisuudessa.

Vettä ei ole kestävästi saatavilla

Erityisesti taloudelliset ja poliittiset syyt estävät veden kestävä ja oikeudenmukaisen käytön. Esimerkiksi vedenjakelussa ja vesihuollossa on puutteita, vettä käytetään tehottomasti ja ihmisillä ei ole oikeutta veteen. Alle 25 prosenttia pinta- ja jokivesien virtaamista on käytössä. Aliravitsemusta esiintyy.

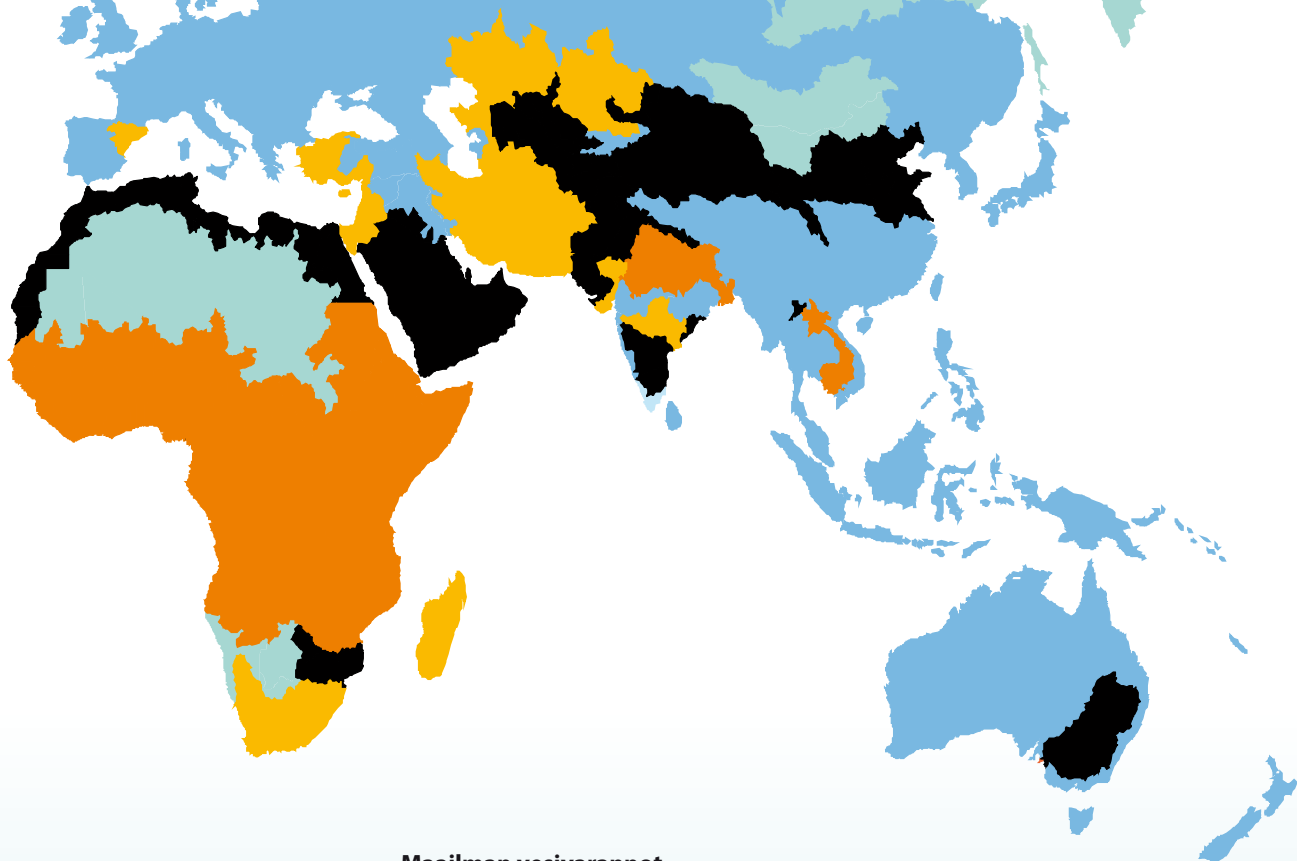

Ei tietoa

Lähde: Comprehensive Assessment of Water Management in Agriculture

Maailman vesivaroannot

Lähde: YK

97,5 % suolaista vettä

2,5 % makeaa vettä

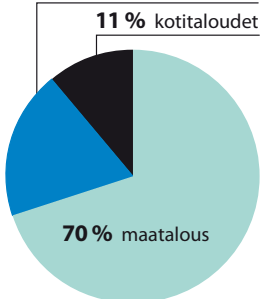

Makean veden käyttö

19 % teollisuus

11 % kotitaloudet

70 % maatalous

Lähde: WWF

Vedenkulutus kasvaa vuoteen 2025 mennessä

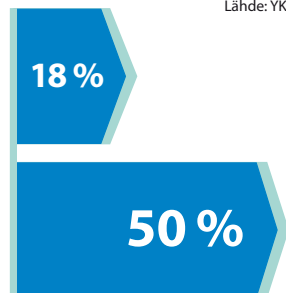
Lähde: YK

kehittyneissä maissa

18 %

kehitysmaissa

50 %

Hyvästi lihapihvi

Ihmiset syövät vettä eniten liharuoissa. Lihansyöntiä pitää vähentää, jos halutaan välttyä vakavalta vesi- ja ruokapulalta.

Ihminen tarvitsee vettä juomiseen, ruoanlaittoon ja peseytymiseen. Suurin osa ihmisen käyttämästä vedestä on kuitenkin ”piilossa” tuotteissa, joita ihminen kuluttaa. Puhutaan piilovedestä, joka tarkoittaa tuotteen kasvatukseen, tuotantoon ja jalostukseen kulutettua vesimäärää.

Suurin osa maailman makeasta vedestä kuluu ruoantuotantoon. Ruokaa ei ole kaikille, sillä noin miljardi eli joka seitsemäs maailman ihminen kärsii nälästä ja aliravitsemuksesta.

Vuonna 2050 maapallolla elää ehkä jo yhdeksän miljardia ihmistä. Lihansyöntiä on vähennettävä, jotta vakavalta vesi- ja ruokapulalta välttyttäisiin. Tukholman kansainvälisen vesi-insituutin raportin mukaan länsimainen ihminen saa viidenneksen kaloreistaan eläinkunnan tuotteista. Tulevaisuudessa vesi riittäisi ruoantuotantoon, jos eläinperäisten kalorien osuus laskisi viiteen prosenttiin.

Eläinperäiset tuotteet vaativat jopa kymmenen kertaa enemmän vettä kuin

ravintoarvoiltaan vastaavan kasvisruoan viljely.

VESIJALANJÄLKI ULOTTUU ULKOMAILLE

Esimerkiksi tuotteen, ihmisen ja valtion vedenkulutusta voi tarkastella vesijalanjäljellä, joka tarkoittaa kaikkea kulutuksen vaatimaa vesimäärää.

Suomen vesijalanjälki on 7 326 miljardia litraa vuodessa. Suomalainen kuluttaa 1 414 kuutiometriä vettä vuodessa, kun vastaava luku maailmassa

Piiloveden määrä yllättää

www.vesijalanjalki.org, tullitilastot, TSN Gallup.

		Tuote	Piiloveden määrä / litraa
Liha	Suomalainen kuluttaa lihaa vajaat 70 kiloa vuodessa. Ihmisen keskimääräinen lihankulutus on 40 kiloa vuodessa. Jos kasvu jatkuu ennustetulla tavalla, maailman vesipulasta tulee vakava.	 Naudanliha 1 kg	15 500
		 Siipikarjan liha 1 kg	3 900
Kahvi	Suomalaiset ovat ahkerimpia kahvinjuojia. Suomalainen juo keskimäärin 9,8 kiloa kahvia vuodessa. Suurin osa kahvin piilovedestä kuluu viljelmien kasteluun.	 Kupillinen kahvia 1,25 dl	140
Riisi	Suomalainen kuluttaa 4 kiloa riisiä vuodessa. Ihmisen keskimääräinen riisinkulutus on 86 kiloa vuodessa. Riisi kuluttaa suurimman osuuden viljelyyn käytetystä vedestä.	 1 kg	3 305
Puuvilla	Maailman teksteileistä 45 prosenttia on puuvillaa, jonka viljely kuluttaa paljon vettä. Puuvillaa viljellään varsin kuivilla alueilla, kuten Intiassa ja Pakistanissa.	 Farkut	10 850
Vilja	Suomalainen kuluttaa reilut 73 kiloa vehnää, ruista, ohraa ja kauraa vuodessa.	 Ruis 1 kg	901
		 Vehnä 1 kg	1 334

Suomen vesijalanjäljellä

Lähde: Suomen vesijalanjälki -raportti, WWF

keskimäärin on 1 358. Vesijalanjäljen kestävyttä arvioidessa pitää huomioida, kärsitäänkö kulutettavien tuotteiden tuotantoalueella esimerkiksi veden niukkuudesta.

”Kuluttaja voi parhaiten vaikuttaa vesijalanjälkeensä suosimalla kasvisruokaa, noudattamalla muita ekologisen kuluttamisen periaatteita ja vaatimalla yrityksiltä tietoa niiden tuotannon vesikestävyyydestä”, tutkija **Suvi Sojamo** Aalto-yliopiston Vesi ja Kehitys -ryhmästä sanoo.

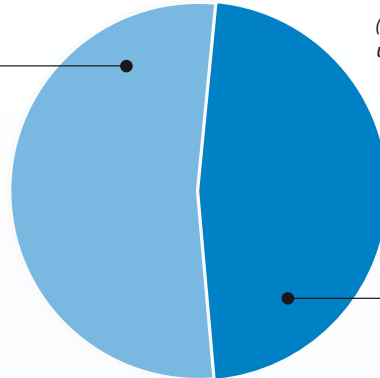
Yritykset, kansalaisjärjestöt ja valtiolliset toimijat voivat suoraan vaikuttaa vesivarojen hallinnan kestävyteen.

LÄHTEET: WWW.VESIJALANJÄLKI.ORG, SUOMEN VESIJALANJÄLKI -RAPORTTI, WWF JA FEEDING A THIRSTY WORLD, TOIM. ANDERS JÄGERSKOG JA TORKIL JØNCH CLAUSEN, SIWI 2012.

Suomen vesijalanjäljen jakautuminen

Kotimainen vesijalanjälki 53 %
(Suomessa valmistetut suomalaisten kuluttamat tuotteet, myös raaka-aineet Suomesta)

maatalous 89 %
kulutustuotteet 6 %
kotilous 5 %

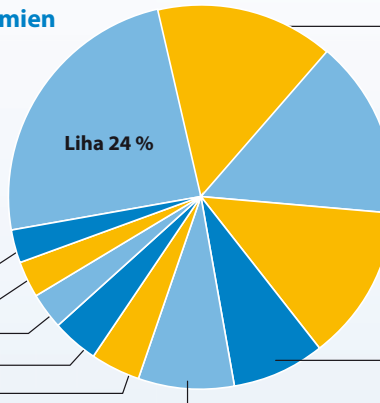

Ulkomainen vesijalanjälki 47 %
(suomalaisten kuluttamat ulkomaiset tuotteet, myös raaka-aineet ulkomailta)

maatalous 74 %
kulutustuotteet 26 %

Tärkeimpien tuoteryhmien osuus Suomen vesijalanjäljestä

Kotilousvesi 3 %
Hedelmät 3 %
Kasviöljyt 3 %
Kumi 4 %
Sokeri 4 %

Teollisuustuotteet 15 %

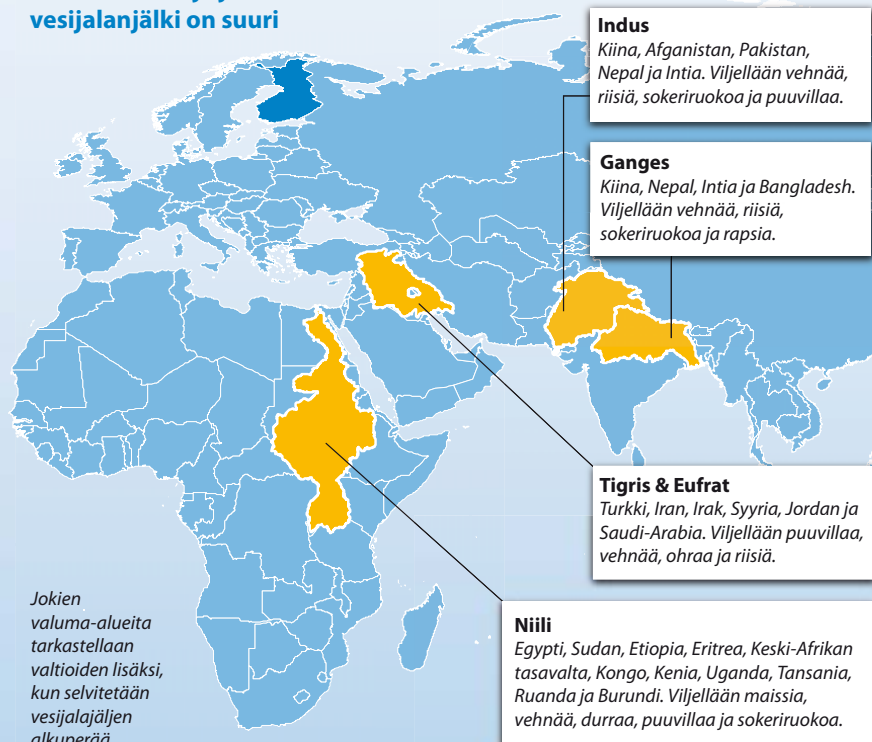
Maitotuotteet 15 %

Kahvi, tee, kaakao 13 %

Viljakasvit 8 %

Muut 8 %

Valuma-alueita kehitysmaissa, joissa kärsitään veden niukkuudesta ja joissa Suomen ulkomainen vesijalanjälki on suuri

Alkuperämaat

Suomessa tuotetaan 80 % lihasta. Tuodaan Puolasta, Tanskasta, Saksasta, Alankomaista ja Brasiliasta.

Suomessa tuotetaan 85 % lihasta. Tuodaan Brasiliasta, Tanskasta, Alankomaista, Ruotsista ja Iso-Britanniasta.

Lähes puolet kahvista tuodaan Brasiliasta. Tuodaan myös Kolumbiasta, Nicaraguasta, Keniasta, Guatemalasta ja Hondurasista.

Riisin kasvatustarpeiden selvittäminen on mahdotonta, sillä Suomeen tuotava riisi ostetaan ylikansallisilta yhtiöiltä.

EU:n puuvilla tuodaan Intiasta, Uzbekistanista, Pakistanista, Turkista ja Kiinasta.

Suomessa tuotetaan 60-70 % rukiista. Tuodaan Puolasta, Venäjältä ja Saksasta.

Suomi on lähes omavarainen. Pieniä eriä tuodaan Mustanmeren alueelta ja Ranskasta.

Suomalaista vesioppia

Puhdistettua jätevettä ihmisten käyttöön, ja perinteinen ulkokuusi kehitysmaan asukkaille. Suomalaisilla on arvokasta tietoa vedestä ja sen säästämisestä.

Kemira: Vesi tehokkaaseen kiertoon

Kehittyneissä maissa teollisuudelta yleensä edellytetään jätevesien puhdistamista. Kehitysmaissa yritys saattaa laskea jätevetensä puhdistamatta vesistöön, eivätkä asukkaat osaa protestoida.

”Kehitysmaissa ei välttämättä tiedetä, että vettä voi puhdistaa ja kierrättää. Etenkin juomavesi on käsiteltävä suurimmassa osassa maailmaa”, Kemiran yritysvaltuutettu **Riikka Timonen**

sanoo. Kemira on yksi maailman suurimmista vesikemian yhtiöistä. Sen asiakkaina on kunnallisia vesilaitoksia ja teollisuusyrityksiä, jotka pyrkivät tehostamaan veden käyttöä ja kierrätystä.

Timonen selittää, että vettä voi puhdistaa fyysisesti, kemiallisesti ja biologisesti. Esimerkiksi käänteisosmoosisuodatuksessa puoliläpäisevä kalvo erottelee epäpuhtaudet vedestä. Ne voi myös saostaa pois kemikaaleilla

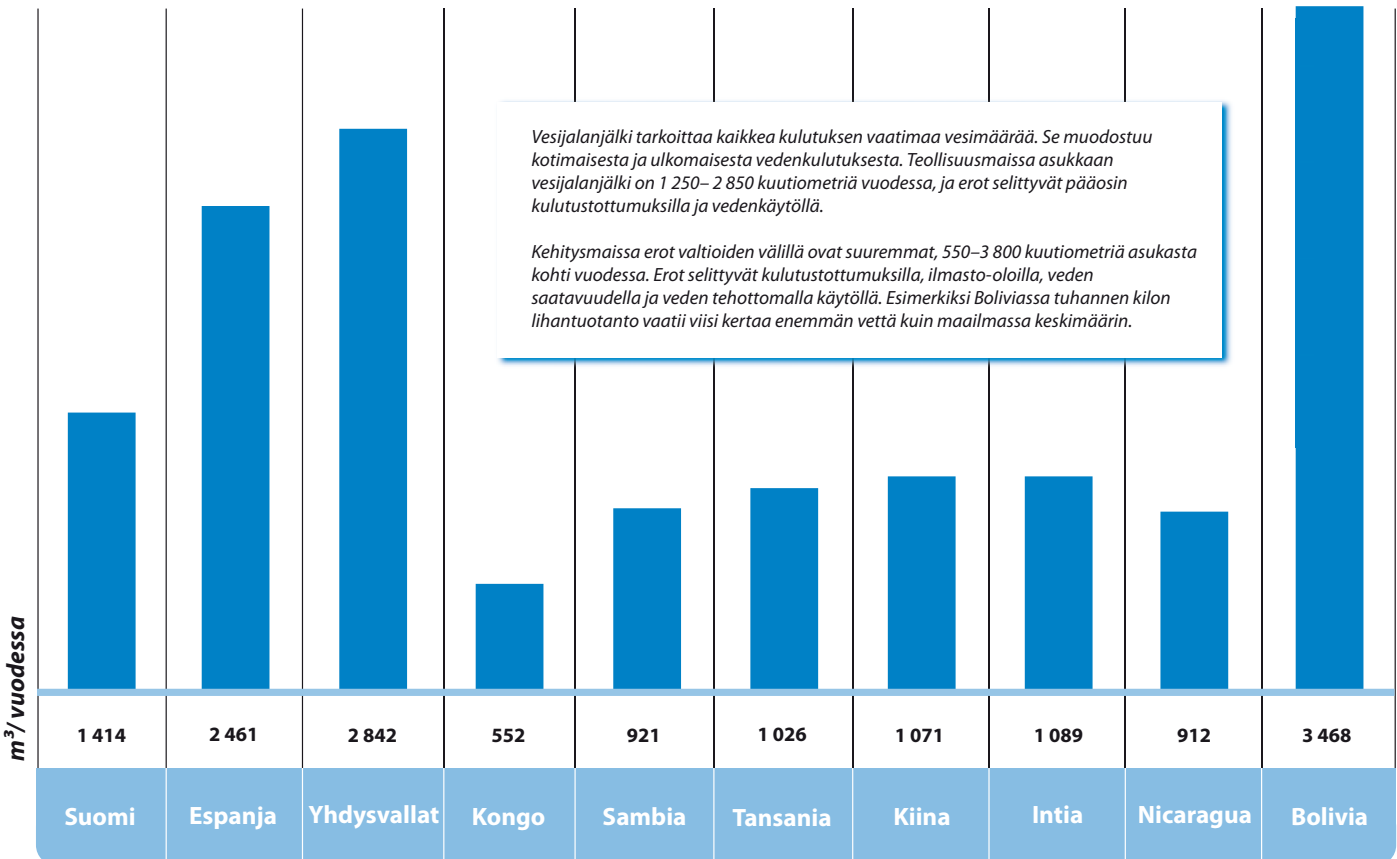
tai muuntaa biologisesti mikrobifaunan avulla.

Makeaa vettä saa myös merivedestä, mutta se on kallista, Timonen toteaa.

Kemiran ja teknologian tutkimuskeskuksen VTT:n vesitutkimuksen keskuksessa tutkitaan esimerkiksi makean veden valmistusta merivedestä energia- ja kustannustehokkaasti. Suolanpoiston pilottia kokeillaan parhaillaan Intiassa, Timonen kertoo.

Vesijalanjälki vaihtelee kehitysmaissa

Lähteet: www.waterfootprint.org ja Suomen vesijalanjälki -raportti, WWF

**KORTTELIKOHTAISIA
PUHDISTUSLAITOKSIA**

Suomalainen kuluttaa 150 litraa ja amerikkalainen jopa 300 litraa vettä päivässä. Riikka Timonen vieraili äskettäin Intiassa, jossa hän kuuli, että valtio takaa jokaiselle kansalaiselle 40 litraa vettä päivässä. Vesimäärä on luvattu nostaa 55 litraan.

”Intiassa ei mielletä, että jätevedestä voi puhdistaa juomavettä.”

Pintavedet ovat Intiassa likaisia. Juomavesi on pääosin pohjavettä, joka sisältää osissa Intiaa esimerkiksi terveydelle haitallista arseenia. Pohjavesi uhkaa myös ehtyä, kun väestö kasvaa. Selvää on, että intialaisten on ryhdyttävä käyttämään pintavesiä ja puhdistamaan vetensä, Timonen sanoo.

”Intialaiset pitävät vettä kansalaisoikeutena ja ajattelevat, että veden kuuluu olla ilmaista.”

Intiassa Timonen vieraili Hyderabadin slummissa ja tutustui Planin projektiin, jossa asukkaita opetetaan analysoimaan ja tarpeen vaatiessa käsittelemään juomavetensä. Hyderabadin vesiverkosto ylettyy slummiin, vaikka vettä tulee epäsäännöllisesti vain muutama tunti päivässä.

Monesta muusta kehitysmaan suurkaupungista puuttuu vesi- ja viemäriverkosto, jota on vaikea rakentaa enää jälkikäteen, Timonen selittää.

”Ratkaisuna voi olla vaikka talotai korttelikohtainen vedenpuhdistamo. Oleellista on, että asukkaat oppivat pitämään huolta laitteistostaan, kuten vaihtamaan filترin.”

Ilman puhdasta juomavettä elää 780 miljoonaa ihmistä maailmassa. Riikka Timonen arvelee, että keskustelu puhtaan veden saatavuudesta muuttuu entistä kiivaammaksi.

**Huussi:
Ratkaisuksi
kuivakäymälä**

Noin 2,5 miljoonaa ihmistä elää ilman kunnollista käymälää. Jotkut kyykkivät puskissa, ja toiset ulostavat pussiin, jonka he heittävät niin kauas kuin pystyvät. Puutteellinen sanitaatio aiheuttaa tautteja kuten ripulia, johon kuolee yli kaksi miljoonaa ihmistä vuosittain.

Sanitaatioksi kutsutaan järjestelmää, joka kerää ihmisten jätökset ja ylläpitää terveellistä elämää, johon kuuluvat esimerkiksi puhdas juoma- ja pesuvesi.

Maailman sanitaatio-ongelmat eivät ratkea vesikäymälöillä ja viemäroinneillä, Käymäläseura Huussin projektipäällikkö **Sari Huuhtanen** sanoo. Niiden rakentaminen ja ylläpito maksavat paljon, ja lisäksi vesikäymälä käyttää runsaasti elintärkeää vettä. WC:n vetäminen voi kuluttaa saman määrän vettä, joka kehitysmaan asukkaalla on käytettävissään koko päivän aikana.

”Kehitysmaissa on vesivesoja ilman viemärintiä, jolloin jätökset päätyvät takapihalle. Paras ratkaisu kehitysmaiden sanitaatioon on kuivakäymälä”, Huuhtanen sanoo.

Huussi toteuttaa Sambiassa ja Swazimaassa ulkoministeriön tuella kolmea hanketta, joissa rakennetaan kuivakäymälöitä ja annetaan hygieniakasvatusta. Esimerkiksi Msunduzan slummissa Swazimaassa käymälät tulevat tarpeeseen, sillä vesi- sekä viemäriverkosto puuttuvat. Asukkaiden jätökset valuvat jyrkkiä rinteitä pitkin alempana asuvien piholle ja pinta- ja pohjavesiin.

Sambian pääkaupungin Lusakan Madimba-lähiöstä puuttuu myös vesi- ja viemäriverkosto. Jos vessoja on, ne ovat kuoppakäymälöitä. Ongelmallista

alueella on se, että pohjavesi on lähellä maanpintaa. Sadekausina vesi jää piholle ja teille, ja esimerkiksi kolera leviää.

KÖYHÄLLÄ EI OLE KÄYMÄLÄÄ

Sanitaation puutteet, köyhyys ja taudit kulkevat käsi kädessä. Saastunut vesi ja puutteellinen sanitaatio aiheuttavat lähes kuusi prosenttia tartuntataudeista kuten suolistolisistä ja ripulista.

Sanitaation puuttuminen on huomioitu myös YK:n vuosituhattavoitteissa, joiden mukaan puhtaan veden ja sanitaation puutteesta kärsivien määrä on puolitettava vuoteen 2015 mennessä. Silloin sanitaatio puuttuisi 1,9 miljardilta ihmiseltä.

”Tavoitetta ei saavuteta. Se vaatisi 14 000 uutta käymälää päivässä”, Huuhtanen sanoo.

Nykyisen ennusteen mukaan sanitaatio puuttuu vuonna 2015 noin 2,4 miljardilta ihmiseltä eli lähes yhtä suurlta joukolta kuin nykyisin. Kehnoin sanitaatiotilanne on Etelä- ja Länsi-Aasiassa, Saharan eteläpuolisessa Afrikassa ja Oseaniassa. Aasiassa joka toiselta puuttuu asianmukainen sanitaatio, ja Afrikan maaseudulla joka toinen elää ilman kunnollista sanitaatiota ja vesilähdettä.

Maailman terveysjärjestö WHO ja YK:n lastenjärjestö Unicef laskivat vuonna 2006, että 87 prosentilla maapallon ihmisellä oli asianmukainen vesilähde ja 62 prosentilla sanitaatio. •

Vesiartikkeleita varten on haastateltu tutkija Suvi Sojamaa Aalto-yliopiston Vesi ja Kehitys -ryhmästä.

Aral palaa kaupunkiin

Keski-Aasian jättijärven pohjoisosat elpyvät.
Eteläinen Aral sen sijaan näyttää olevan mennyttä.

”K alaa kalaa kalaa”, mummot kauppaavat ja kulkevat toinen toisensa perässä ahtaalla junan käytävällä. Littanat kampelat levittävät savun hajun hikiseen junavaunuun.

Matkaamme kohti Aralskin pikkukaupunkia. Kazakstanin vanhasta, eteläisestä pääkaupungista Almatysta sinne on puolentoista vuorokauden junamatkan, Moskovasta kahden. Ympärillä leviävät Keski-Aasian loputtomat arot.

Neuvostoliiton alkuaikoina Aralskin kerrotaan olleen kala-aitta, jonka antimia lähetettiin pitkin valtakuntaa. Aralskin juna-asemalla ajasta muistuttaa mosaiikki, jossa Lenin valvoo, kun juna vaunut lastataan täyteen järven saalista.

Sitten kalantuoksuinen satamakaupunki muuttui. Nostokurjet ruostuivat. Kadut valtasi autiomaan tomu.

LIIKA KASTELU KUIHDUTTI JÄRVEN

Joissain kartoissa Aralskin kaupunki näyttää olevan vielä Araljärven rannalla, mutta se ei ole pitänyt paikkaansa sitten 1970-luvun, jolloin jättijärven vedenpinta alkoi pikkuhiljaa laskea.

”En muista merta [Araljärveä]. Olin niin pieni, kun se lähti”, kertoo rouva, joka majoittaa matkailijoita kotiinsa.

”Kukaan ei tiennyt, miksi meri lähti. Kerrottiin tarinoita, että se on ennenkin vetäytynyt ja tullut aina takaisin”, hän muistelee.

Aral kuihtui, kun valtaosa sitä ruokien jokien Amudarjan ja Syrdarjan vedestä ohjattiin puuvillapelloille. Järven pinta laski tasaisesti, ja 1980-luvun lopussa järvi jakaantui pienempään pohjoisosaan ja isompaan eteläosaan. Tilanne paheni vielä pitkälle 2000-luvulle asti.

On arvioitu, että Neuvostoliitossa oltiin suunnitteluvaiheessa hyvin tietoisia, ettei virta pitäisi Aralin vedenpintaa

aikaisemmissa lukemissa, mutta päätös tehtiin silti. Syntyi yksi pahimmista ihmisen aiheuttamista luonnonkatastrofeista.

Mutta nyt Aral on tulossa takaisin kaupunkiin.

PELASTAMINEN OLI POLIITTINEN PÄÄTÖS

Järven tuhoaminen oli aikanaan poliittinen päätös. Niin on ollut myös sen pelastaminen.

Keski-Aasian valtiot perustivat heti Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen yhteistyöjärjestön (EC-IFAS), joka on neuvotellut sopimuksia järven pelas-

Kazakstanilaisen Aralskin pikkukaupungin vanha satama oli ruostunut ja pölyinen toukokuussa 2012. Araljärven pohjoisosat ovat kuitenkin elpyneet viime vuosina niin paljon, että veden ennustetaan yltävän taas kaupunkiin vuonna 2018.

tamiseksi ja ihmisten elämänlaadun parantamiseksi. Järven kuivuessa koko alueen ekosysteemi on muuttunut. Suolamyrskyt aiheuttavat ihmisille vakavia terveysongelmia.

Pelastusohjelmia on tähän mennessä tehty kolme, joista viimeisimmästä sovittiin viime keväänä. Eteläinen Aral kuihtuu kuihtumistaan. Pohjoisella sen sijaan on toivoa.

SATELIITTIKUVA: NASA, ELOKUU 2011

Maa- ja vesivarojen maailmanpankki lainasi vuonna 2001 Kazakstanille yli 60 miljoonaa dollaria Aralin pelastamiseksi. Rahoilla esimerkiksi parannettiin kastelujärjestelmiä ja rakennettiin kestävämpiä siltoja, jotta veden juoksupuuta voitaisiin lisätä.

Vuonna 2005 valmistui Kokaralin pato, joka estää veden holtittoman valumisen pohjoisesta etelään.

Tuloksia on alkanut näkyä. Maailmanpankin raportin mukaan Pohjois-Aralin koko on kasvanut yli kolmanneksella 2000-luvulla. Etäisyys Aralskin kaupungin ja järven välillä on pienentynyt 75 kilometristä 35 kilometriin.

Yhteistyöjärjestö EC-IFAS arvioikin, että Aral palaa kaupunkiin vuonna 2018. Aralskin pormestari on vielä toiveikkaampi: hän totesi *The Ecologistin* toimittajalle, että uskoo katselevansa järvi- maisemaa jo 2013.

Kalastuselinkeino elpyy. Maailmanpankin mukaan pohjoisesta saatu kalasaalis on kasvanut 2000-luvulla nelinkertaiseksi, yli 2 500 tonniin vuosittain. Myös veden suolaisuus on laskenut lähes entiselle tasolle.

Pohjois-Araliin on istutettu kalalajeja, jotka kestävät paremmin suolaista vettä, esimerkiksi kampelaa, kertoo ka-

lastajien etujärjestön puheenjohtaja Serik Duisenbajev.

Maistelen kampelaa majatalossa. Se on ruotoista ja rasvaista.

VESI ON AROJEN KULTAA

Vanha, armeijakäyttöön tehty jeeppi pomppii kuin popcorn kattilassa huonokuntoisella tiellä. Rekatkin lingertävät pitkin möykkyistä taivalta. Arolla laiduntaa kameleita.

Aralskin kaupungista Pohjois-Aralin eteläpuolelle on neljän tunnin matka. Kokaralin padolla vesi kuohuu kohti etelää, muttei koskaan tavoita emäjärveä. Vesi katoaa arolla. Satelliittikuvista näkyy, kuinka heiveröiseksi eteläinen Aral on käynyt.

Pahiten se on pienentynyt 2000-luvulla.

Amerikkalaistutkija Philip Micklin arvioi teoksessaan *The Aral Sea Disaster* vuonna 2006, että eteläisen Aralin pelastaminen on tällä erää mahdotonta.

Etelää ruokkiva Amudarja on liian tärkeä kasteluväline Uzbekistanille ja Turkmenistanille. Mailla ei ole varaa eikä halua ryhtyä pelastustoimiin. Uzbekistan vie vedestä yli puolet ja Turkmenistan viidenneksen.

Maat voisivat siirtyä viljelemään vähemmän vettä vaativia kasveja, kuten viljaa, mutta ulkomaista valuttua maahan tuovasta puuvillasta ei haluta luopua. Lisäksi alueella huhutaan olevan öljyä.

Vesi on Keski-Aasian aroilla arvokas luonnonvara. Kazakstan lukitsi pohjoisen vedet itselleen Kokaralin padon avulla.

The Ecologistin haastattelema kazakkiministeri kuitenkin sanoo, ettei padon rakentaminen ollut ongelma Uzbekistanille. Jo vuoden 1997 Maailmanpankin lainahakemuksessa todetaan, ettei Uzbekistan ole vastustanut pohjoisen pelastamistoimia.

Micklin uskoo, ettei eteläisenkään Aral kuivu kokonaan. Järveen valuu lumien sulamisvesiä, kasteluvesiä ja myös pohjavesi ruokkii sitä. Hyvin paljon pienemmäksi se varmasti vielä kutistuu.

Pohjoisen sen sijaan näyttää elyvän hitaasti mutta varmasti. •

Leinonen ja Hotti ovat vapaita toimittajia.

Indonesia: Kahden vuoden kieltolaki

Norja on luvannut Indonesialle miljardi dollaria, jotta se ei tuhoaisi metsiään. Alkajaisiksi Indonesia on sitoutunut kahden vuoden moratorioon, jolloin luonnonmetsille ei myönnetä hakkuulupia.

Sen piti olla hanke, jonka avulla maapallon hiilidioksidipäästöjä olisi voitu helposti ja nopeasti vähentää monta kertaa enemmän kuin Suomi tuottaa. Sen piti olla jotain muuta kuin arkisia kulutusvalintoja, joiden avulla jokainen meistä voi vaikuttaa.

Tämän piti olla se suuri teko, jolla ilmastonmuutosta olisi voitu oikeasti hidastaa.

Toukokuussa 2011 Indonesia aloitti ainutlaatuisen kokeilun Norjan hallituksen kanssa. Se julisti voimaan kahden vuoden moratorion, jonka aikana ei myönnetä lupia luonnonmetsien hakkuusiin eikä turvealueiden hyödyntämiseen.

Moratorio on osa sopimusta, jonka mukaan Norja tukee Indonesian metsien suojelua miljardilla dollarilla eli noin 800 000 eurolla. Hankkeen taustalla oli Indonesian vuonna 2009 antama ilmoitus, jonka mukaan maa on valmis leikkaamaan päästöjään 41 prosenttia, jos se saa siihen tukea ulkomailta. Päästövähennykset oli tarkoitus löytää ennen kaikkea metsistä.

RIKOTTU HAKKUURAUHA

Indonesia on maailman suurimpia kasvihuonekaasujen tuottajia, ja sen hiilijalanjälkeä kasvattaa erityisesti metsäkato. Indonesian metsien ja soiden tuhoutuminen aiheuttaa vuosittain arviolta 1 600 miljoonan tonnin hiilidioksidipäästöt. Se on yli kaksikymmentä kertaa enemmän kuin Suomen kokonaispäästöt.

Pelkästään Indonesian soiden tuhoutuminen aiheuttaa kuivina vuosina noin viisi kertaa enemmän hiilidioksidipäästöjä kuin kaikki maassa käytetyt liikennepolttoaineet.

Norjalaiset oivalsivat, että ilmastonmuutosta on nopeinta ja halvinta hillitä keskittymällä soiden kaltaisiin suuriin päästölähteisiin.

Moratorion tavoitteet olivat kunnianhimoiset. Kahden vuoden kieltolaki on nyt puolivälissä, ja näyttää ilmeiseltä, etteivät tavoitteet toteudu.

Alkuperäinen sopimus metsäohjelmasta tehtiin vuonna 2010. Moratorion aloittamista vitkuteltiin vuoden verran, jolloin monille kiistanalaisille metsä- ja suoalueille ehdittiin myöntää hakkuuluvat.

Samalla hakkuutaun piiriin kuuluva metsäalue pieneni. Luonnonmetsän määritelmä rajattiin lopulta niin kapeaksi, että siihen kuuluvat ainoastaan täysin koskemattomat metsäalueet. Suurin osa niistä oli jo valmiiksi suojelumetsiä. Hakkuurauha koski lopulta vain 22,5 miljoonaa hehtaaria, joita ei ollut aiemmin suojeltu.

Kansalaisjärjestöjen laskujen mukaan se on vain noin kolme prosenttia Indonesian metsäpinta-alasta. Sekään ei ole kokonaan säästynyt. Moratoriota on rikottu useita kertoja, muun muassa Tripan suosademetsäalueella, jonka tulipaloista ja orankien ahdingosta on ollut uutisia Suomessakin.

INDONESIASTA REDD-LABORATORIO

Indonesialaiset kansalaisjärjestöt ovat löytäneet moratoriosta pelkkää moitittavaa. Esimerkiksi paikallinen Maan ystävät eli Walhi kritisoi hanketta voimakkaasti, vaikka se on aiemmin ehdottanut vastavaa hakkuutaukoa.

Kansalaisjärjestöt arvostelevat Norjaa kaksinaamaisuudesta. Samaan aikaan kun Norjan ilmastorahasto antaa rahaa

metsien suojeluun, Norjan öljyrahasto omistaa osakkeita palmuöljy-yhtiöstä, joka on rikkonut moratoriota ja kaatanut sademetsää plantaasinsa tieltä Borneolla.

Järjestöt kysyvät, yrittääkö Norja ostaa miljardilla dollarilla puhtaan omantunnon siitä, että sen talous perustuu öljyn pumppaamiseen? Kaiken kukkuraksi indonesialaiset eivät ole vielä saaneet luvattuja rahoja. Norja on maksanut heille vasta noin 30 miljoonaa dollaria.

Järjestöt epäilevät, että Indonesiasta on tulossa koelaboratorio niin sanotuille REDD-hankkeille eli metsien suojelun päästökauppamekanismeille.

REDD-hankkeiden tavoitteena oli luoda metsien ja soiden hiilinielulle kansainväliset markkinat, joilta energia-yhtiöt ja muut suuret saastuttajat voivat ostaa päästöoikeuksia. Niistä maksetaan paikallisyhteisöille korvauksia metsien suojelusta.

Indonesialaiset kansalaisjärjestöt väittävät, että REDD vie paikallisyhteisöjen maat ja sysää vastuun ilmastonmuutoksesta rikkailta köyhille.

Hakkuutaun perimmäinen tarkoitus ei kuitenkaan ole lopettaa metsien hyödyntämistä. Päämääränä on tarjota Indonesialle aikaa järjestää metsähallintonsa kuntoon niin, että se pystyy jatkossa hoitamaan metsiään kestäväällä tavalla ja rahoittamaan suojelutoimia REDD-mekanismien avulla.

Siinä moratorio on ainakin osittain onnistunut. Sen suurin saavutus on ollut ajantasaisen, julkisen kartan laatiminen Indonesian metsävaroista ja eri tahojen myöntämistä hakkuuluvista. Tähän asti eri ministeriöt ovat käyttäneet omia, toisensa kanssa ristiriitaisia karttojaan.

Turvesuota ja metsää Indonesian Sumatralla; hakkuut ja turvesoiden kuivattaminen tuhoavat globaalisti merkittäviä hiilinieluja.

JOS INDONESIAAN PÄÄSTÖT VÄHENEVÄT, NORJA MAKSAA. JOS EIVÄT VÄHENE, NORJA EI MAKSA.

TUKEA VAIN EDISTYKSESTÄ

Indonesia on Transparency Internationalin listauksen mukaan yksi maailman korruptoituneimmista valtioista. Kun lehdissä lukee, että Norja lahjoittaa maalle miljardin, se aiheuttaa suuria odotuksia monilla tahoilla.

Hankkeen sensitiivisyydestä kertoo, että norjalainen diplomaatti on valmis selittämään minulle moratorion ideaa seikkaperäisesti, mutta lausuntoja hän ei halua antaa. Ne kuuluvat poliitikoille.

Ja mitä tulee rahaan, tässä vaiheessa sitä ei ole ollut tarkoituskaan antaa enempää kuin 30 miljoonaa dollaria. Jat-

kossa Norja luovuttaa sitä Indonesialle sitä mukaa, kun tulosta syntyy. Periaate on yksinkertainen ja kehitysavussa harvinainen: Jos Indonesian päästöt vähenevät, Norja maksaa. Jos eivät vähene, Norja ei maksa.

Alkuvaiheessa maksatukset perustuvat kuitenkin siihen, että Indonesia saa yhdessä sovitut metsähallinnolliset järjestelmät toimimaan. Niitä ovat muiden muassa kansallinen REDD-strategia, REDD-viraston perustaminen ja uskottava päästöjen seurantamekanismin luominen. Myöhemmin maksut perustuvat todellisiin päästövähennyksiin.

Norjalaisten mielestä kyseessä on uusi tapa ajatella kehitysapua ja ilmastonmuutosta. Norja maksaa päästövähennyksistä, vaikka kansainvälisiä hiilimarkkinoita ei koskaan syntyisi.

Jotain kertoo kuitenkin se, että REDD-hankkeiden yhteydessä on alettu korostaa ”ei mitään kaduttavaa” -periaatetta. Se tarkoittaa, että tehdään asioita, jotka kannattavat joka tapauksessa.

Tavoitteena on, että vaikka Indonesian päästöt eivät lopulta vähenisi, hanke parantaisi metsähallintoa niin paljon, ettei sitä tarvitse harmitella.

Kirjoittaja on vapaa toimittaja.

REDD oli hyvä idea

”IDEANA REDD on ollut menestys: tuore lähestymistapa, joka on antanut toivoa uudesta tuloksiin perustuvasta kehitysrahoituksesta, joka voisi nopeasti hidastaa ilmastomuutosta.”

Näin tiivistää Rion ilmastokokouksessa julkistettu kymmenien tutkijoiden yhteisjulkaisu *Analysing REDD+*.

REDDin eli metsiensuojelun päästökauppamekanismin piti olla nopea, helppo ja kaikkia osapuolia hyödyttävä tapa vähentää päästöjä. Raportin mukaan se on kuitenkin osoittautumassa petty-mykseksi.

REDD tulee sanoista Reduced Emissions from Deforestation and Forest Degradation eli ”metsien häviämiseen ja turmeltumiseen liittyvien päästöjen vähentäminen”. Se perustuu edistykelliseen ajatukseen, jonka mukaan ilmastomuutosta voidaan ehkäistä luomalla hiilinielulle markkinat ja maksamalla paikallisyhteisöille metsien suojelusta.

REDD-mekanismeista sovittiin ensimmäisen kerran Balin ilmastokokouksessa vuonna 2007. Kööpenhaminan ilmastokokouksessa vuonna 2009 metsäkorvausten keinovalikoimaan lisättiin kestävä metsänhoito, ja sen jälkeen on puhuttu myös REDD+-mekanismeista.

Mutta ilmastoneuvottelut etenevät hitaasti eikä kansainvälisiä hiilimarkkinoita ole saatu käyntiin.

KEHITYSAVUN SUOSIKKI

Yksi *Analysing REDD+* -raportin kirjoittajista on **Kaisa Korhonen-Kurki**, joka työskentelee tutkijana julkaisun tuottaneessa kansainvälisessä metsäinstituutissa Ciforissa Indonesiassa.

”Öljypalmun istuttaminen on valtavan paljon kannattavampaa maankäyttöä kuin jäädä odottamaan REDD-rahoja, joita joskus tulevaisuudessa toteutuvilta hiilimarkkinoilta olisi mahdollista saada”, hän sanoo.

REDD on ollut viime vuosina kehitysavun suosikki, ja siihen on sijoitettu satoja miljoonia euroja. Pelkästään Indonesiassa hankkeita on yli 40, mutta aikaansa-

Indonesialaiset kansalaisaktivistit mielenosoituksessa, jossa vastustetaan suojelumetsien luovuttamista yrityksille.

REDDIN PITI OLLA SE SUURI TEKO, JOLLA ILMASTONMUUTOSTA VOIDAAN OIKEASTI HIDASTAA.

nokset antavat vielä odottaa itseään.

Ciforin ohjelmajohtajan **Andrew Wardellin** mukaan REDDiä on heikentänyt se, että siitä on yritetty tehdä yleispätevä patenttiratkaisu kaikkiin metsähallinnon ja maailman ongelmiin, kuten köyhyyteen ja luonnon monimuotoisuuden häviämiseen.

Kun hiilimarkkinoita ei ole syntynyt, REDD on lähtenyt liikkeelle pilottiprojekteina, jotka on REDDin alkuperäisen idean vastaisesti rahoitettu kehitysavulla. Wardell arvioi, että 95 prosenttia rahoista on mennyt johonkin muualle kuin paikallisyhteisöille.

”Tutkimuslaitokset, kansalaisjärjestöt ja yliopistot hyötyvät, mutta en tiedä montakaan metsistä riippuvaista pai-

kallisyhteisöä, joka olisi hyötynyt REDD-rahoista.”

Analysing REDD+ -raportissa arvioidaan, että tulevaisuudessa REDD voisi toteutua yhdistelmähankeina, joissa olisi mukana sekä kehitysrahaa että markkinamekanismeja.

Korhonen-Kurki tutki väitöskirjassaan yhdistettyjä kehitys- ja suojeluhankkeita Madagaskarilla. Hän suhtautuu epäillen siihen, että suojelu- ja kehitystavoitteet voidaan yhdistää onnistuneesti samassa hankkeessa.

”En haluaisi antaa valtaa sellaiselle pessimismille, että mikään ei toimi. Mutta on tässä valtavat haasteet.” •

(ELINA GRUNDSTRÖM)

Har vi glömt våra regnskogar?

MAJA-STINA ANDERSSON

MARKKU KANNINEN är en av Finlands främsta experter på klimatförändring och skogsskötsel. Han har deltagit i grundandet av flera tvärvetenskapliga forskningsprogram både i Finland och utomlands.

”Vi vet ganska exakt var och hur regnskogarnas avverkning sker. Problemet är snarare att marknaden är så mycket starkare än miljöskyddet. En annan vanlig myt är att avverkningen skulle vara illegal. Största delen är fullständigt laglig, som när man använder regnskogsområden för att plantera oljepalmer i Indonesien. Men regeringen prioriterar handeln framför miljön.”

Markku Kanninen, ledare för tropiska skogsinstitutet i Vik vid Helsingfors universitet och professor i tropisk skogsskötsel, svarar.

”AVSKOGNINGENS TAKT har dämpats en aning men det skövlas fortfarande ungefär tio miljoner hektar regnskog varje år. Det motsvarar hela Greklands yta. Den allt långsammare avskogningen kan ses både som en god eller en dålig nyhet. Om miljöskyddsåtgärderna faktiskt tagit skruv som man påstår till exempel i Brasilien är det en god nyhet. Men den dämpade takten kan också bero på att vi redan huggit ner alla ’lätta’ skogar, och att den regnskog som nu återstår är svårtillgänglig.”

Vilka är de största bakomliggande orsakerna till avskogningen?

”Matproduktion och gruvverksamhet. Men det är i allmänhet inte lokala folkgrupper som använder marken för sitt eget jordbruk, utan internationella företag som producerar bland annat palmolja och soja för avlägsna marknader.”

I vilka länder är problemet störst?

”Ser man till ytan är situationen värst i Brasilien och Indonesien. Avverkningen åstadkommer fruktansvärda koldioxidutsläpp särskilt i Indonesien, eftersom dess träskogar är effektiva kolbindare. Ett nytt problemområde är Afrika, där utländska investerare köper upp stora skogsområden för att producera mat och olja för sin egen befolkning.”

FN:s REDD-mekanism är en stor satsning för att rädda regnskogarna. Grundtanken bakom REDD är att fattiga länder kompenseras om de skyddar sina skogar från skövling. Kan REDD:s stora synlighet ha bidragit till att allt färre andra aktörer ser ett behov att engagera sig?

”Nej, knappast. Redd-mekanismen är

en del av klimatavtalet. Jag tror att folk helt enkelt har tröttnat på klimatavtalet vid det här laget. Dessutom kommer det att dröja länge, åtminstone till år 2020, innan REDD-mekanismen kan börja användas i praktiken. REDD kan vara nyttig, men jag tror också på åtgärder inom handeln. Inom EU försöker man till exempel driva igenom ett så kallat FLEGT-initiativ som ska hindra införsel av illegalt virke till Europa.”

Vilka åtgärder förutom REDD-mekanismen skulle behövas?

”En realistisk utgångspunkt är att vi kunde stoppa ungefär hälften av avskogningen med olika mekanismer. Men den andra hälften är svår att komma åt eftersom den direkt berör människors uppehälle och livskvalitet. Det fälls också regnskog med kort-siktiga mål, och den delen kan man komma åt. För att halvera skövlingen skulle det behövas 15 miljarder dollar i året.”

Hur bidrar Finland till att skydda regnskogarna?

”Vi är med i klimatavtalen, driver hårt på miljöfrågor och bidrar ofta med sakkunskap inom skogsskötsel. Vi gör mycket för att vara ett så litet land. En viktig fråga för Finland just nu är att den finska skogsindustrin håller på att flytta till tropikerna. Då väcks frågan om affäretik. En del finländska eller delvis finländska skogsföretag betar sig inte på samma sätt i tropikerna som de gör i hemlandet. Företagen borde definitivt se till att deras verksamhet på alla sätt är acceptabel också utomlands, och att man förespråkar samma etiska riktlinjer och standarder var man än befinner sig.”

Skribenten är journalist vid Hufvudstadsbladet.

ETT NYTT PROBLEMOMRÅDE ÄR AFRIKA.

kolmasulottuvuus.fi

DOKUMENTTEJA
MAAILMALTA

FI | EN

Uusin ▼

AASIA

AFRIKKA

LATINALAINEN AMERIikka

LÄHI-ITÄ

AIHE

HAKU

INFO

Dylanin hengessä

Sirkuskoulu

Vilpittömästi sinun

Verikännnykät

Auringonpimennys

Raiskaus sodan aseena

AJANKOHTAISTA

Intian YouTube Star

Köyhyys 2012 (why-poverty.net) -sarjan riemastuttavat Willburn-lyhytdokumentit ensi-illassa kolmasulottuvuus.fi -sivustolla

UUTISIA

Sivusto uudistuu 24.9.

Nettialustalla on uusi rakenne: maiden ja aiheiden alla on linkitettyä paljon uusia dokumentteja eri puolilta maailmaa.

MAAILMA MEILLÄ

Suomalaisesta kehitysyhteistyöstä ...

... kertovat videot löytyvät oman otsikon alta, samoin maahanmuutosta ja pakolaisten elämästä kertovat dokumentit.

yle AREENA

maailma.net

Tykkää 1008

Kolmekymmentä ensi-iltaa tänä syksynä

mm. LEONARD RETEL HELMRICHIN Indonesia-trilogia